

Giredi 1

KOTARA 1

XITSONGA

RIRIMI

RA LE KAYA

**Nkunguhato
wa Dyondzo**

KU TIPALUXA/MAENDLELO YO HLELA

Eka vatirhikulorhi,

Ma amukeriwa eka Nongonoko wa NECT Ririmi ra le Kaya!

Mi ta xiyisisa leswaku switirhisiwa swa NECT Ririmi ra le Kaya swa Kotara 1 swi tumbuluxiwile hi xinkadyana lexitsongo swinene. Hi xivangelo lexi, ha amukela leswaku ku hlela loku yaka emahlweni na ku cincacinsa swi nga ha va kona.

Hi nga tsakela leswaku na n'wina mi va na vun'wini wa switirhisiwa leswi, na ku tirhisana na xipanu xa hina ku endla mpfuxeto nkarhi na nkarhi na ku antswisa vuhundzuluxi. Loko mi kuma swihoxo, mi komberiwa ku landzelela maendlelo lawa ku vika:

- 1 Rhumela email eka adirese leyi faneleke:
xitsonga@homelanguage.co.za
tshivenda@homelanguage.co.za
sepedi@homelanguage.co.za
siswati@homelanguage.co.za
isizulu@homelanguage.co.za
isindebele@homelanguage.co.za
isixhosa@homelanguage.co.za
sesotho@homelanguage.co.za
setswana@homelanguage.co.za
afrikaans@homelanguage.co.za
english@homelanguage.co.za
- 2 Eka ntila wa nhlokomhaka, tsala tsalwa leri yelanaka. Xikombiso: GIREDI YA 3 KOTARA YA 1 NKUNGUHATO WA DYONDZO MAPAPILA YA 45–47
- 3 Eka miri wa imeyili, longoloxa ku cinca loku fanelaka ku endliwa. Kumbe, ndlela yin'wana, endla ku cinca ebukwini kutani u sikena kumbe u teka xifaniso xa papila ra kona, kutani u swi khomanisa kutani u rhumela hi imeyili.
- 4 Loko u ri na mhaka leyikulu ya ririmi leyi u lavaka ku hi lemukisa, hi kombela u kombisa hi ku swi tsala eka ntila wa nhlokomhaka. Xikombiso: VUMBHONI BYA RIRIN'WANA RA MUGANGA
- 5 Kutani, eka miri wa imeyili, U komberiwa ku hlamusela mhaka.
- 6 Mi komberiwa ku rhumela ti-imeyili hinkwato ti ri na vito, xiyimo na nomboro ya riqingho ra n'wina, leswaku hi ta kota ku tihlanganisa na n'wina loko swi fanela ku va na nkanerisano na n'wina.
- 7 **Hi khensa ku hoxa xandla hi ku engetela ntokoto wa n'wina eka phurogiremu leyi. Hi lava ku tiyisisa leswaku vuhundzuluxi bya kahle, lebyi lulameke eka ririmi rin'wana na rin'wana byi andlariwile eka matsalwa hinkwawo.**

Leswi nga endzeni

Tinotsi ta Maendlelo	v
Maendlelo Xidzi	xii
Vhiki 1 Ndzemukiso	1
Musumbhunuku	2
Ravumbirhi	7
Ravunharhu	11
Ravumune	17
Ravuntlhanu	21
Vhiki 2 Ndzemukiso	25
Musumbhunuku	26
Ravumbirhi	31
Ravunharhu	35
Ravumune	41
Ravuntlhanu	44
Vhiki 3 Nkongomelo: Hi ya exikolweni	47
Musumbhunuku	49
Ravumbirhi	53
Ravunharhu	56
Ravumune	61
Ravuntlhanu	64
Vhiki 4 Nkongomelo: Hi ya exikolweni	69
Musumbhunuku	71
Ravumbirhi	75
Ravunharhu	79
Ravumune	85
Ravuntlhanu	89
Vhiki 5 Nkongomelo: Ndyangu wa mina	93
Musumbhunuku	95
Ravumbirhi	99
Ravunharhu	103
Ravumune	108
Ravuntlhanu	111

Vhiki 6 Nkongomelo: Ndyangu wa mina	115
Musumbhunuku	117
Ravumbirhi	121
Ravunharhu	126
Ravumune	132
Ravuntlhanu	136
Vhiki 7 Nkongomelo: Hi tlanga ehandle	141
Musumbhunuku	143
Ravumbirhi	147
Ravunharhu	151
Ravumune	157
Ravuntlhanu	160
Vhiki 8 Nkongomelo: Hi tlanga ehandle	165
Musumbhunuku	167
Ravumbirhi	172
Ravunharhu	177
Ravumune	183
Ravuntlhanu	187
Vhiki 9 Nkongomelo: Hi na switwi	191
Musumbhunuku	193
Ravumbirhi	197
Ravunharhu	201
Ravumune	206
Ravuntlhanu	209
Vhiki 10 Nkongomelo: Hi na switwi	213
Musumbhunuku	215
Ravumbirhi	220
Ravunharhu	224
Ravumune	229
Ravuntlhanu	233

Tinotsi ta Maendlelo

Mimbuyelo ya dyondzo

Kotara leyi, vadyondzi va wena va fanela ku fikelela mimbuyelo leyi:

KU YINGISELA NA KU VULAVULA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku vula kumbe ku yimbelela 4 wa swinsin'wana kumbe tinsimu tintshwa
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku va na xiave eka nkanerisano wa tllasi ku avela hi vutivi bya masungulo
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku kanerisana hi xitori xo hlaya swin'we, va tirhisa rimba ra nkanerisano tanihi xiletelo
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku endla switori swa vona vini eka nghingiriko wa vutumbuluxi byo rungula xitori
- 5 Vadyondzi va fanele va kota ku vulavula hi leswi va swi tsaleke
- 6 Vadyondzi va fanela ku twisisa na ku kota ku tirhisa ntivomarito lowu landzelaka

tsakile	rhurile	chava	caca	landzela	hlarisa
tlhelo	ximatsi	xinene	swo tsala	tsundzuxa	ku yelanisa
masiko yo wisa	nghingiriko	ko tala	nkwama wa le makatleni	tika	vevuka
ndyangu	xaka	vuxaka	phazamiseka	ku fika	endzhaku ka yindlu
pfuna swinene	vhakacha	muendzi	xinkavana	velekiwa	ntolovelolo
phutsela	swi tiya	matimba	tsana	nhamu	ndzhuti
ku tlhava ka dyambu	ku dzuka nyuku	nguva	Ximun'wana	Ximumu	Xixikana
Xixika	mahiselo/ matitimetelo	tsakamile	bakiti	chela	xipeyidi
xiyindlwana xa sava	gandlati	ntumbuluko	rivala ra mintlangu	ku navela	tsana
ku rivala	xihoxo	khunguvanyeka	khoma hi tingana/nyuma	nghozi/ khombo	ku nga tshamiseki
vilela	gungula	ku rhula	kariha	nyumisa	vunene
lunya	mihloti	chuha	pfilungana	kwata/ hlundzuka	

NDZEMUKO WA MIMPFUMAWULO NA MIMPFUMAWULO

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku tiva mimpfumawulo hi ku yi vula
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku lemuka mimpfumawulo leyi landzelaka hi ku olova
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku twananisa na ku hambanisa mimpfumawulo leyi landzelaka

a	m	o	n	i	l
b	u	d	e	c	h

Vadyondzi va fanele va kota ku ava marito lama landzelaka hi swiphemu

oma	nona	nomo	mona	manana	ina
ibola	mina	lolo	lala	lava	bana
banana	bolo	bula	buba	bulu	baluni
bulo	buma	bulubulu	bunu	dulu	damu
dima	dini	duma	dina	delela	dema
dela	deda	cina	caca	comela	cela
cema	homu	huha	hada	hala	hehe
hima					

KU HLAYA

Vadyondzi va fanele va kota ku hundzuluxa marito lama landzelaka

oma	nona	nomo	mona	na	manana
ina	ibola	mina	la	lolo	lala
lava	bana	banana	bolo	bula	buba
bulu	baluni	bulo	buma	bulubulu	bunu
dulu	damu	dima	dini	duma	dina
delela	dema	dela	deda	cina	caca
comela	cela	cema	homu	huha	hada
hala	hehe	hima			

Vadyondzi va fanele va kota ku hlaya marito lama landzelaka hi ku ma vona

hi	ya	exikolweni	ndyangu	wa	mina
tlanga	ehandle	na	switwi		

NTWISISO

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku endla minkumbetelo hi xitshuriwa hi ku hlaya swifaniso
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku tsundzuka vuxokoxoko hi xitshuriwa
- 3 Vadyondzi va fanele va kota ku rungula hi xitshuriwa
- 4 Vadyondzi va fanele va kota ku landzelerisa swiendleko eka xitshuriwa
- 5 Vadyondzi va fanele va sungula ku twisisa leswaku swi vula yini ku va na xifaniso xa miehleketo, ku hlanganisa, ku kumbetela na ku tivutisa hi xitshuriwa
- 6 Vadyondzi va fanele va kota ku anakanya xitshuriwa hi ku tirhisa rimba ra nkanerisano
- 7 Vadyondzi va fanele va kota ku hlamula swivutiso swa ntwisiso leswi tsariweke swa xitshuriwa

KU TSALA

- 1 Vadyondzi va fanele va kota ku dirowa xifaniso lexi hundzisaka nhlamuselo
- 2 Vadyondzi va fanele va kota ku engetela lebulu yin'we kumbe timbirhi eka leswi va swi diroweke



Switirho na switirhisiwa leswi Nyikiwaka

Tekelani enhlokweni leswaku hinkwaswo switirhisiwa leswi nyikiwaka i swa xikolo. Switirhisiwa swi ta humesiwa kan'we ntsena, kutani swi fanele swi rhekhodiwa na ku hlayisiwa.

Eka Kotara 1 vadyondzisi va nyikiwa switirhisiwa leswi landzelaka:

3 Tibodo to hlovohatiwa ta nkombiso xa 4

Tirhisa tibodo leti ku endla rimba ra mintirho ya wena ya vhiki. Vhiki rin'wana na rin'wana, endla nkombiso wa: mpfumawulo na marito ya wena; marito lama tirhisiwaka ngopfu; nkongomelo wa marito ya ntivomarito; mimpfapfarhuto/swifaniso; na rimba ra matsalelo.

4 Chati/tichati ta Ntivontsalo

Endla nkombiso wa tichati leti emahlweni ka tlilasi, leswaku vadyondzi va ti vona kahle. Vadyondzisi va Giredi 1 na 2 va ta nyikiwa tichati ta matsalelo ya Nkandziyiso wa Ntivontsalo. Vadyondzisi va Giredi 2 na 3 va ta nyikiwa tichati ta Ntivontsalo ta matsalelo ya Nkandziyiso na ta matsalelo yo Koka.

5 Kotara 1: Nkunguhato wa dyondzo

Tirhisa nkunguhato lowu wa dyondzo ku vona leswi faneleke ku dyondzisiwa siku na siku. Maendlelo hi vuenti ma ku byela leswi u faneleke ku dyondzisisa xiswona dyondzo yin'wana na yin'wana. Mavhiki mambirhi lawa yo sungula eka Kotara 1, u ta landzelela nongonoko ya ndzetelo.

6 Kotara 1: Xiletelo xo Landzelerisa ntirho

Tirhisa tsalwa leri ku hetisa Nkunguhato wa Dyondzo wa Lembe na Lembe na Nkunguhato wa Kotara ya wena. Gwajula na ku tsala masiku eka dyondzo yin'wana

na yin'wana na le ka nghingiriko wa mahlelelo loko u ri karhi u endla. Tikambisise eka madyondziselo ya wena.

7 Kotara 1: Buku Leyikulu

Tirhisa buku leyikulu ya switori loko ku ri nkarhi wa tidyondzo to Hlaya Swin'we. Ku na nhungu wa switori hi kotara – xitori xin'we hi vhiki rin'wana na rin'wana.

8 Kotara 1: Phakete ra switirhisiwa

Phakete ra switirhisiwa ri katsa minchumu leyi landzelaka:

- **Maphephe ya swikombakomba ya Marito** ya nyikiwela nkongomelo wa ntivomarito; marito lama tirhisiwaka ngopfu; mimpfumawulo na marito. Tsemelela u veka hi nxaxamelo lowu faneleke. Tirhisa maphephe ya swikombakomba ya marito na tibodo ta nkombiso.
- **Mimpfapfarhuto ya nkongomelo wa ntivomarito** ya nyikiwile laha swi faneleke. Tsemelela u veka hi nongonoko lowu faneleke. Tirhisa maphephe ya swikombakomba leswi swa marito na tibodo ta nkombiso.
- **Maphephe ya Vutshila byo hlamusela xitori** ya nyikiwile eka nkongomelo wun'wana na wun'wana. Lowu i nongonoko wa 3 kumbe 4 wa swifaniso leswi hlamuselaka xitori. Ku na 10 wa minkandziyiso hi phephe rin'wana na rin'wana – rin'we hi ntlawa lowutsongo. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.
- **Maphephe yo Rhekhoda Mahlelelo** ya nyikiwile ku rhekhoda mbuyelo na swibumabumelo swa kotara.

9 Kotara 1: Maphephe yo Hlaya 8

Ku nyikiwile nhungu wa maphephe yo hlaya hi kotara – rin'we hi vhiki rin'wana na rin'wana kusukela eka vhiki ra vu3 ku fikela eka vhiki ra vu4. Tirhisa maphephe lawa na tlilasi hinkwayo hi nkarhi wo hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka. Ku na 20 wa minkandziyiso hi phephe rin'we ro Hlaya. Endla minkandziyiso yo tatisa loko swi laveka.



Endlelo ra Ntolovelu hi Vhiki na Vhiki: 7 wa tiawara

- 1 Nongonoko wa madyondzelo wu landzelela endlelo ro fana ra ntolovelu vhiki rin'wana na rin'wana.
- 2 Leswi swi olovisela vadyondzisi na vadyondzi ku swi landzelela.
- 3 Vadyondzi va nga tilulamisela nghingiriko lowu landzelaka loko va tiva ntolovelu lowu.
- 4 Endlelo ra ntolovelu ri huma eka nkarhi wa mpimohansi wa Ririmi ra le Kaya eka XIPHOKHAMA: 7 wa tiawara hi vhiki.
- 5 Ntolovelu lowu wu endliwe leswaku wu tirha tanihi xiphemu xa nongonoko wa tindzimibirhi ku katsa na nongonoko wa madyondzelo ya PSRIP EFAL.
- 6 U komberiswa ku endla nkombiso wa/damarheta ntolovelu lowu etlilasini ya wena na ku ringeta ku wu dyondza hi mbilu!

MUSUMBHU-NUKU		RAVUMBIIRHI		RAVUNHARHU		RAVUMUNE		RAVUNTL-HANU	
Migingiriko ya swanomo	15			Migingiriko ya swanomo	15			Migingiriko ya swanomo	15
		Mimpfumawulo	15	Mimpfumawulo	15	Mimpfumawulo	15		
Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15	Ntivontsalo	15				
Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15			Ku hlaya hi ntlawa	15	Ku hlaya hi ntlawa	15
Ku tsala	30			Ku tsala	30				
Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30	Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka	30
1.45		1.15		1.45		1.00		1.15	



Malulamiso hi vhiki na vhiki

Swi na nkoka swinene ku tsundzuka leswaku nongonoko wa Ririmi ra le Kaya wu hungutile xilaveko xo KUNGUHATA hi vadyondzisi, kambe ku TILULAMISELA swa ha laveka! Ndzhenga wun'we kan'we hi vhiki, hlanganani na vatirhikuloni (hinkwavo vadyondzisi va Xiyimo xa Masungulo), kutani mi tilulamiso swin'we.

Loko u ri karhi u tilulamisa, tsundzuka ku:

- 1 Hlaya nkunguhato wa dyondzo wa vhiki rero.
- 2 Tiyisisa leswaku u tiva na ku twisisa maendlelo/madyondziselo lawa ma faneleke ku tirhisiwa. Loko swi nga ri tano, yana eka xiyenge lexi tsariweke 'Maendlelo hi Vuenti' ku endla mpfuxeto hi laha swi faneleke ha kona.
- 3 Lexi landzelaka, langutisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto kumbe swifaniso leswi lavekaka eka nkongomelo wa ntivomarito, marito lama tirhisiwaka ngopfu, mimpfumawulo na rimba ra matsalelo. Lulamisa makhadi ya swikombakomba na mimpfapfarhuto hi ndlela leyi landzelaka:
 - a Tsemelela makhadi ya swikombakomba kumbe mimpfapfarhuto.
 - b Ringeta ku swi damarheta eka bokisi ro tiyela kumbe phephe.
 - c Loko swi koteka, lamineta kumbe u khavhara hi pulasitiki.
 - d Veka makhadi ya swikombakomba swa dyondzo eka mphilopho, kumbe u swi tsimba hi rhekere.
- 4 Hlengeta swin'wana switirhisiwa leswi u nga swi lavaka, ku katsa swifaniso kumbe minchumu leyi khomekaka.
- 5 Languta leswaku Buku Leyikulu yi tshamisekile.
- 6 Hlaya migingiriko ya le ka Buku yo tirhela ya DBE leyi u faneleke ku yi hetisa.
- 7 Titolovete ku endla tidyondzo ta ku tsala.

- 8 Tiyisisa leswaku xiletelo xa wena xo Landzelerisa xi fambisana – na – masiku ku suka eka vhiki leri hundzeke na ku tikambisisa ku ya emahlweni ka wena.



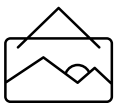
Minkongomelo na nkarhi lowu kongomisiweke eka ku Hlaya

NOMBORO YA VHIKI	NKONGOMELO	XITSHURIWA XO HLAYA SWIN'WE	PHEPEHE RA KU HLAYA
1	NDZETELO		
2			
3	Hi ya exikolweni	Ben u ya exikolweni	3
4	Hi ya exikolweni	Siku ro sungula ra Olwethu	4
5	Ndyangu wa mina	Bongi wa rindzela	5
6	Ndyangu wa mina	N'wana wa Tseko lontshwa	6
7	Hi tlanga ehandle	Siku ro hisa swinene	7
8	Hi tlanga ehandle	Ku chelana hi mati hi siku ra ximun'wana	8
9	Hi na switwi	Dan u na vhiki ro ka ri nga ri kahle	9
10	Hi na switwi	Vito ra mina i Buhlebendalo	10



Kotara 1: Nongonoko wa Mahlelelo

Nongonoko wa Makambeleso wu endliwile hi ku ya hi mpfumelelo wa *Abridged Section 4* ya XIPHOKHAMA. Leswi swi nga kumeka endzhaku ka xiletelo xo Landzelerisa ntirho xa kotara yin'wana na yin'wana.



Minkombiso etlilasini

TIBODO TA NKOMBISO

- 1 Tanihi xiphemu xa nongonoko lowu, u ta nyikiwa mune wa tibodo ta nkombiso ta mihlovo yo hambanahambana letikulu.
- 2 Bodo yin'wana na yin'wana yo hlovohatiwa yi ta tirhisiwa ku kombisa ntlawa wo hambana wa marito ya vhiki.
- 3 Tirhisa tibodo leti hi mukhuva lowu:
 - a **Bodo ya rihlaza** – nkombiso wa nkongomelo wa marito wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya vhiki.
 - b **Bodo ya wasi** – nkombiso wa marito lama tirhisiwaka ngopfu vhiki rero.
 - c **Bodo ya xitshopana** – nkombiso wa mpfumawulo na marito ya vhiki.

- d Bodo ya pinki** – nkombiso wa rimba ra matsalelo ya vhiki.
- 4 Marito lama ma fanele ku cinciwa vhiki rin'wana na rin'wana.
 - 5 U komberiwa leswaku u nga tshiki nkongomelo wa ntivomarito na mimpfapfarhuto ya lembe hinkwaro. Minkombiso yi fanele yi va leyi nga na vuxaka na nkongomelo lowu u wu endlaka. Loko tlilasi hinkwayo yi tele hi marito na mimpfapfarhuto a yi tiyiseleki, naswona vadyondzi a va nge he ma lemuki marito lawa.
 - 6 Loko u susile marito na mimpfapfarhuto, veka kahle efayilini.
 - 7 Hlayisa kahle marito lawa leswaku u ta kota ku ma tirhisa lembe leri landzelaka.

TAFULA RA NKONGOMELO

- 1 Ringeta ku tumbuluxa tafula ra nkongomelo etlilasini ya wena.
- 2 Tirhisa ndhawu leyi ku endla nkombiso wa swifaniso na minchumu yo khomeka leyi yelanaka na nkongomelo.
- 3 Lebula minchumu leyi, leswaku vadyondzi va ta kota dyondza ntivomarito lowu.

Maendlelo Xidzi



Malawulelo ya tlilasi

Man'wana ya maqhinga ya nkoka ya malawulelo/mafambiselo ya tlilasi ya katsiwile tanihi 'maendlelo hi vuenti'. Lawa hi wona maqhinga lama tirhisiweke minkarhi hinkwayo laha ka nongonoko lowu, kutani swi na nkoka ku ma landzelela.

Xikongomelo: ku antswisa nkarhi – eka – ntirho, matikhomelo na ntirhisano exikarhi ka vadyondzi. Ku hunguta ku kavanyeteka ka tidyondzo. Ku tivisa xiphemu xa ntlangu ku dyondza.

MATSHAMELO NA MINTLAWA LEYITSONGO

- 1 Swi na nkoka swinene ku ti nyika nkarhi na ku xiyisisa hi vukheta leswi vadyondzi u va tshamisisaka xiswona etlilasini.
- 2 Loko u ri karhi u endla leswi, swi na nkoka ku tekela leswi enhlokweni:
 - a **Tshamisisa vadyondzi hi vuswikoti byo hambana-hambana** – a wu lavi vadyondzi lava tikeriwaka ku tshama swin'we, na lava nga na vuswikoti swinene va tshama swin'we. Hlanganisa vadyondzi leswaku tlilasi hinkwayo yi va ndhawu ya vadyondzi va vuswikoti byo hambanahambana.
 - b **Tshamisisa vadyondzi hi vukheta ku papalata kwetlembetano na huwa.** U nga tshamisisi vadyondzi lava karhatanaka swin'we. U nga tshamisisi vadyondzi lava nga miyeriki ku vulavula swin'we. Papalata swiphiso hi ku hambanisa vadyondzi lavo tano.
- 3 Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka leswaku vadyondzi va tirha hi mintlawe leyitsongo.
- 4 Mintlawe leyi yi fanele ku va ya 3–4 wa vadyondzi, lava tshameke swin'we ekusuhi. Endla leswi, leswaku loko u byela vadyondzi ku tirha hi 'mintlawe ya vona leyitsongo' va swi endla hi xihatla na hi ku olova, va nga rhendzeleki ngopfu.
- 5 Loko vadyondzi va tshame hi mintla, ndlela yo olova yo vumba mintlawe leyitsongo i ku va vadyondzi vambirhi eka ntila wa le mahlweni va hundzuluka va languta vadyondzi vambirhi lava nga le ndzhaku ka vona eka ntila wa vumbirhi. Va nga vumba ntlawa wa mune hi xihatla na hi ku olova.
- 6 U nga tshikeli leswi emavokweni ya vadyondzi. Teka xiboho xa leswi u nga ta vumbisa xiswona mintlawe leyitsongo etlilasini ya wena, kutani u va toloveta leswi va nga ta yisa xiswona eka mintlawe leyi hi xihatla va miyerile.
- 7 Loko u vona leswaku mavumbelo lawa ya ntlawa a ma tirhi, cinca maendlelo hi ntlawa – u nga sindzisi/boheleli vadyondzi ku tirha swin'we.

MALAWULELO YA MINKANERISANO YA NTLAWA

- 1 Eka nongonoko wa madyondzelo, ku na migingiriko yi nga ri yingani leyi lavaka vadyondzi ku khoma minkanerisano hi ntlawa.
- 2 Toloveta vadyondzi ku endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a Xosungula, vadyondzi va fanele ku va eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
 - b Leswi landzelaka, vadyondzi va fanele va tekela enhlokweni swivutiso swa nkanerisano kumbe rimba.
 - c Kutani, mudyondzi un'wana na un'wana u fanele a kuma nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana, naswona:
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1
 - Mudyondzi 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Mudyondzi 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2
 - Swi fambisa xisweswo
- 3 Ku nga va mavonelo ya kahle ku tirhisa 'nhonga leyi khavisiweke/ribye/xa nchumu' ku lawula leswi.
 - a Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana xa nchumu ku fana na nhonga leyi khavisiweke kumbe ribye.
 - b Munhu loyi a khomaka xa nchumu lexi hi yena a vulavulaka, lavan'wana hinkwavo entlaweni va yingisela.
 - c Loko mudyondzi wosungula a vulavurile, yena u fanele ku hundzisela xanchumu xa kona eka mudyondzi loyi a landzelaka, swi fambisa sweswo.
- 4 Loko ntlawa wu fanele ku ya nyika mbuyelo, naswona hinkwavo va hlamurile, ntlawa wu nga hlawula tinhlamulo to antswa swinene ta xivutiso xin'wana na xin'wana.

MIGINGIRIKO YO NCICA MAHLAYELO

- 1 Hi minkarhi hinkwayo ya tidyondzo ta ku Hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka, vadyondzisi va fanele ku tirha na mintlawwa yimbirhi.
- 2 Exikarhi ka mintlawwa leyimbirhi, swi na nkoka ku teka 'xinkadyana xo gingirika' u nga si va tshamisisa ku va va endla nghingiriko wa ku Hlaya eka khadi leri landzelaka.
- 3 Endla hi ndlela leyi landzelaka:
 - a Loko u hetile ku tirha na vona, tlherisela Ntlawa wa 1 ematafuleni ya vona.
 - b Kombela tlilasi ku ku nyika ndleve.
 - c Endla Nghingiriko wo Cinca Mahlayelo na tlilasi hinkwayo.
 - d Tlherisela vadyondzi va ya tshama ehansi na Khadi ra ku Hlaya.
 - e Va hlamusele hi nghingiriko lowu nga ta landzela eka Khadi ra ku Hlaya.

- f** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele va sungula va heta nghingiriko lowu va nga le ku wu endleni va nga si ya eka lowu landzelaka – va fanele ku tirha hi rivilo ra vona.
- g** Vitana Ntlawa wa 2 ku ta va ta tirha na wena.
- 4** Eka kotara ya 1, hi bumabumele leswaku u tirhisa Migingiriko leyi ya 4 ya ku Cinca Mahlayelo na vadyondzi:

Nghingiriko wa 1: Mudyondzisi u ri

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku va ta endla mifambafambo yo hambanahambana, ku fana na ku: khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; cinisa nhompfu ya wena; tlula kanharhu; na swin'wana na swin'wana.
- 3** Loko u sungula u ku 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele va encenyeta leswi va lerisiwaka swona.
- 4** Loko u nga vuli leswaku 'mudyondzisi u ri', vadyondzi va fanele ku yima va ku whii!
- 5** Loko mudyondzi o encenyeta loko u nga vulanga leswaku mudyondzisi u ri: 'mudyondzi yoloye u humile naswona u fanele ku tshama ehansi'.
- 6** Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a salaka a yimile.

Nghingiriko wa 2: Ntlangu wo cina

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Hlamusela leswaku u ta tlanga vuyimbeleri eka riqingho ra wena.
- 3** Loko vadyondzi va twa vuyimbeleri, va fanele ku cina.
- 4** Xikan'we kan'we loko u tima vuyimbeleri, vadyondzi va fanele ku 'oma'/tiya.
- 5** Pfulela u tima vuyimbeleri minkarhi yo hlayanyana, ku endlela leswaku vadyondzi va cina kutani va oma/tiya minkarhi yo hlayanyana!

Nghingiriko wa 3: Dzinginisa, dzinginisa, oma

- 1** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 2** Vula: dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, dzinginisa, oma!
- 3** Vadyondzi va fanele ku swi vula na wena naswona va fanele ku dzinginisa miri loko va ri karhi va ku 'dzinginisa'.
- 4** Loko va fika eka 'oma' va fanele va yima va nga tshukuvanyi naswona va miyerile!
- 5** Vuyelela leswi minkarhi yo hlayanyana.

Nghingiriko wa 4: Xitulu xa mina na mina

- 1 Byela vadyondzi ku suka va yima ekusuhi na switulu swa vona. Ku fanele ku ri na ndhawu ematlhelo ka vona.
- 2 Nyika vadyondzi swiletelo leswi va nga ta swi landzela – va fanele va swi endla hi xihatla naswona va miyerile.
- 3 Swiletelo leswi hinkwaswo swi mayelana na xitulu naswona va titolovela ku tirhisa marito yo komba swiyimo.
- 4 Nyika swiletelo swo fana na ku:
 - yima endzhaku ka xitulu xa wena
 - tlakula xitulu xa wena
 - khandziya ehenhla ka xitulu xa wena
 - tlula hi le henhla ka xitulu xa wena
 - swin'wana na swin'wana



Migingiriko wa swanomo

Ekusunguleni ka dyondzo ya Ririmi ra le Kaya hi Musumbunuku, Ravunharhu na Ravuntlhanu u ta endla nghingiriko wa swanomo. Leyi i migingiriko ya ku vulavula na ku yingisela eka nongonoko lowo. Yi kunguhatiwe hi vukheta ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku vulavula va ri voxe.

Ku dyondzisa Nkongomelo wa Ntivomarito

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa matwiselo, minongoti na ntivomarito ya xiakhademiki eka vadyondzi, ku endlela ku antwisa ku hlaya hi ntwisiso na ntivo. Ku antwisa na ku fuwisa vadyondzi hi vutivi bya ririmi leri faneleke ku tirha hi ku hetiseka eka Xiyimo xa le Xikarhi.

- 1 Dyondzisa vadyondzi marito yanharhu mantshwa eka nkongomelo wa ntivomarito.
- 2 Tirhisa maendlelo ya 'KEBV' ku dyondzisa ntivomarito/marito lamantshwa.
- 3 KEBV i nkomiso wa marito: Komba, Encenyeta, Byela na Vula
- 4 A hi minkarhi hinkwayo swi olovaka ku endla swiendlo swa mune eka rito ra nkongomelo wun'wana na wun'wana – endla leswi faneleke.
 - a K – kombetela eka xifaniso kumbe xilo xa ntiyiso, loko swi endleka.
 - b E – Encenyeta nkongomelo wa marito, loko swi endleka.
 - c B – Byela vadyondzi leswi rito ri vulaka swona. Nyika nhlamuselo yo olova ya rito.
 - d V – Vula rito eka xivulwa, kutani vadyondzi va hlaya hi le ndzhaku ka wena.
- 5 Endzhaku ka loko u dyondzisile ntivomarito ya nkongomelo wa vhiki rero, vekela marito eka bodo, xikan'we na xifaniso xa rito ra nkongomelo.
- 6 A hi vadyondzi hinkwavo lava nga tsundzukaka rito ra nkongomelo lowuntshwa xikan'wekan'we. U nga vileli hi swona, naswona u nga endli leswaku vadyondzi va vuyelela marito ko talatala.

- 7 Vadyondzi va ta hlangana na ntivomarito lowuntshwa minkarhi yo tala exikarhi ka nkongomelo, kutani va ta nyikiwa nkarhi wo vumba ntivomarito wa vona lowu tiyisisiweke.

Risimu kumbe Swisin'wana.

Nkongomelo: Ku katsakanya vutivi lebyintshwa bya ntivomarito wa vadyondzi. Ku dyondza hi ku tlanga.

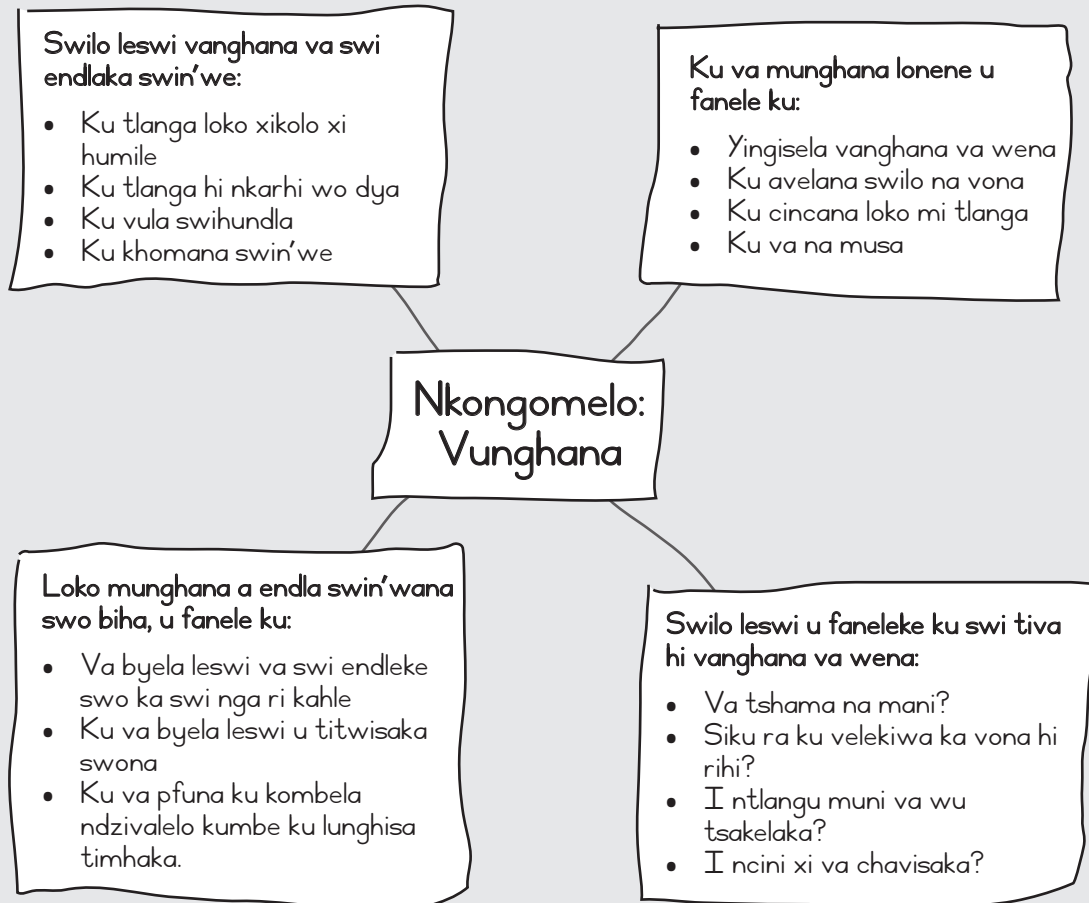
- 1 Risimu kumbe swisin'wana swo karhi leswi u nga ta swi endla na vadyondzi swi longoloxiwile eka nkunguhato wa dyondzontsongo.
- 2 Endzhaku ka nkarhi, vadyondzi va ta tiva tinsimu na swisin'wana leswi, kutani va swi yimbelela xikan'wekan'we.
- 3 Hambiswiritano, loko swi sungula ku dyondzisiwa, u fanele ku dyondzisa vadyondzi marito, swiendlo na noti, loko swi ri kona.
- 4 Dyondzisa vadyondzi risimu kumbe swisin'wana hi layini hi ndlela leyi:
 - a Yimbelelela tllasi risimu hinkwaro kumbe u ri vulavula kunene.
 - b Nyika nhlamuselo ya rona eka vadyondzi loko swi fanela.
 - c Yimbelelela kumbe u vula layini yo sungula, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - d Yimbelelela kumbe u vula layini ya vumbirhi, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - e Yimbelelela kumbe u vula tilayini to sungula timbirhi xikan'we, kutani u pfumelela vadyondzi ku vuyelela endzhaku ka wena.
 - f Yana emahlweni hi ndlela yaleyo ku fikela loko u va dyondzisa risimu hinkwaro kumbe swisin'wana.
- 5 Minkarhi hinkwayo ngenhisa na swiendlo leswi faneleke swa risimu kumbe swisin'wana.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku kombela ku yimbelela tinsimu leti va ti tsakelaka eku heteleleni ka siku – leyi i ndlela yo tsakisa ya ku tiyisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Ku tivisa nkongomelo: Ndlela ya vutivi byo rhanga

Nkongomelo: ku kamba na ku kombisa vutivi byo rhanga bya vadyondzi bya nhlokomhaka, na ku aka eka leswi va swi tivaka hi mayelana na nhlokomhaka. Ku kombisa maveketelelo ya kahle ya vutivi hi ndlela ya xigirafiki hi ku tirhisa maqhinga ya mepe wa miehleketo.

- 1 Eka nghingiriko lowu, mudyondzisi u sungula hi ku endla mepe wa miehleketo hi ku hatlisa exitsalelweni.
- 2 Mudyondzisi u dirowa xirhendzevutana xi ri na vito ra nkongomelo exikarhi ka xitsalelo.
- 3 Tlhandlama, mudyondzisi u vutisa vadyondzi: Mi tiva yini hi nkongomelo lowu?

- 4 Mudyondzisi u tsala ehansi miehleketo ya vadyondzi ematlhelo ka mepe wa miehleketo. Mudyondzisi u fanele ku hlengeleta miehleketo yo fana, xikombiso, loko nkongomelo wu ri 'Vunghana' u nga va na mepe wa miehleketo lowu langutekaka ku fana na lowu:



- 5 Eka vhiki ra vumbirhi ra ndzhendzeleko, mudyondzisi u ta tirhisa mepe wa miehleketo ku pfuna vadyondzi ku pfluxeta na ku tianakanya eka leswi va nga swi dyondza eka vhiki ro sungula ra ndzhendzeleko.
- 6 Mudyondzisi u ta vutisa vadyondzi: Hi swihi leswintshwa na leswi tsakisaka leswi mi nga swi dyondza hi nkongomelo lowu ku fika sweswi?

Ku rungula xitori xo titumbuluxela Vhiki ra 1

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Nghingiriko lowu wu nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirhisa miehleketo na vutumbuluxi, ntivomarito wa nkongomelo wa vona lowuntshwa na vuswikoti byo longoloxa ku tumbuluxa xitori xintshwa.

- 2 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawwa ya vona.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo. U ta kuma leswi eka Switirhisiwa.
- 4 Maphepha lama yo tumbuluxela eka wona ya na 3–4 wa swifaniso leswi nga tirhisiwaka ku tumbuluxa xitori xo yelana na nkongomelo.
- 5 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 6 Nyika vadyondzi minete yin'we kumbe timbirhi ku ta na miehleketo ya vona.
- 7 Endzhaku ka swona vadyondzi va ta nyiketana hi ku nyika mavonelo ya vona ya xitori.
- 8 Famba u rhendzeleka u ri karhi u yingisela vadyondzi vo hambanahambana loko va hlamusela switori swa vona.
- 9 Hlengelela maphepha lama a va tirhela eka wona u ma hlayisa kahle leswaku ya ta tirhisiwa eka vhiki leri landzelaka.
- 10 Hlohlotela vadyondzi ku hlayela un'wana xitori ekaya.

Ku rungula switori swo titumbuluxela Vhiki ra vu2

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi ku tirhisa ririmi lerintshwa leri tiyisisiweke, na ku tirhisa vutivi bya vona hi nhlokomhaka na ku tumbuluxa xitori lexi twalaka. Ku aka vuswikoti bya ku longoloxa bya vadyondzi. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene eka ntlawa lowuntsongo.

- 1 Byela vadyondzi ku ya eka mintlawwa ya vona.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana ntsariso wa ntumbuluxo wa nkongomelo.
- 3 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana phepha ro tumbuluxela ndzungulo wa xitori ku ya hi nkongomelo.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vhiki leri nga hundza, va endle switori swa vona vinyi hi ku ya hi swifaniso.
- 5 Vhiki leri, vadyondzi va fanele ku tirha hi ntlawa ku ehleketa hi xitori xa ntlawa.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va xa vutumbuluxi, kambe xi fambelana na swifaniso.
- 7 Byela tlilasi ku yingisela.
- 8 Kombela 1–2 wa mintlawwa yo hambanana ku hlayelana switori swa mintlawwa ya vona.
- 9 Khensa vadyondzi ku va va hlayelanile switori.

Ku kanela hi Xitshuriwa xo Hlaya Swin'we

Nkongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi vuswikoti byo ehleketa hi vuenti na ku xopaxopa na vuswikoti byo katsakanya na ku va nyika nkarhi wa ku titoloveta na ku antswisa vuswikoti lebyi. Ku aka ku titshembha eka vadyondzi hi ku va nyika nkarhi wo tumbuluxa na ku humesela mavonelo ya vona, ku hlela, hlanganisa na xakahata. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku tirha swin'we na van'wana hi ndlela leyinene entlaweni lowuntsongo.

- 1 Ku kanela hi xitshuriwa xo hlaya swin'we swi endliwa hi Ravuntlhanu.
- 2 Sungula hi ku tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni.
- 3 Endzhaku ka swona, hlaya u tlhela u hlamusela rimba ra nkanerisano eka vadyondzi.
- 4 Vadyondzi va fanele ku twisisa leswaku a ku na ku ahluriwa ka tinhlamulo to pfuleka no pfaleka – ku hambana hi tinhlamulo na mavonelo swa amukeleka.
- 5 Eku heteleleni ka dyondzontsongo, byela tlilasi ku yingisela.
- 6 Eka timinete to hetelela, kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku byelana tinhlamulo.
- 7 Khensa vadyondzi hi tinhlamulo na xiave lexi va nga va na xona.
- 8 Loko tinhlamulo ti nga ri tona kumbe ti fanele ku ndlandlamuxiwa, lulamisa kumbe u vutisa swivutiso swo tlhontha miehleketo.



Ndzemuko wa mimpfumawulo/Ntivontsalo

Giredi ya 1 na 2 (ku fikela nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa ntivontsalo.

Nkatsakanyo: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku tirhisa makambeleo ya nkamafundza ku kambela vadyondzi ndzemuko wa mimpfumawulo na ku tsundzuka mimpfumawulo na ntivontsalo lowu va dyondzeke. Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo na ntivontsalo hi ku tilulamisa Ku tirhisa nkambelo wo xiyaxiya hikwalaho ka xikongomelo xa makambelo ya mafundza.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo, vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo, mapeletwana na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela. Loko se va swi kota, va fanele ku tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku petsa phepha hi le xikarhi; na ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji na ku suka eka 6–10 hi le xikarhi ka pheji. (nhlayo ya mimpfumawulo; mapeletwana yi ta hambana ku ya hi dyondzo hi dyondzo)
- 4 Byela vadyondzi ku tsala ehansi mpfumawulo, peletwana kumbe rito lo ku u ma vula – va fanele ku matsala etlhelo ka nomboro leyi nga yona. Loko va nga swikoti ku tsala mpfumawulo kumbe rito va fanele ku tsala xitlhenguso.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo, mapeletwana na marito lawa va nga ma dyondza.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiseni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
 - Va fanele ku vona loko va swi kota ku tsala mpfumawulo, peletwana na rito hi ndlela ya kahle.
 - Va fanele ku tlhela va vona loko va tiva ku endla maletere hi ndlela ya kahle.

- 7 Vitanela mimpfumawulo, mapeletwana na marito eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
- 8 Kutani, u va lerisa ku teka penisele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 9 Tsala tinhlamulo leti lulameke exitsalelweni, vula mpfumawulo u ri kari u hlamusela maendlelo ya ku tsala
- 10 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 11 Hlengelela tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi ku i vamani va lavaka ku pfuniwa.

Ku dyondza Mpfumawulo Wuntshwa na Marito: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku hluvukisa ndzemukiso wa mimpfumawulo. Ku hlamusela hi ku hetiseka ku dyondzisa fonimi ya Ririmi ra le Kaya na mapeletwana eka vadyondzi; ku titoloveta ku vona na ku tirhisa fonimi na mapeletwana lama nga dyondziwa eka rito.

Ku dyondzisa mpfumawulo wuntshwa.

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla xikombakombani, xikombiso: /p/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela mpfumawulo x3
- 3 Kanela hi ku fana na ku hambana ka mpfumawulo wa/p/hi Ririmi ra le Kaya na hi Ririmi Ro Engetela
- 4 Komba vadyondzi mpfumawulo wun'we eka fureme ra xialifabete
- 5 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lama tirhisaka mpfumawulo wa/p/?
- 6 Bubutsa miehleketo ni vadyondzi hi marito yo fana na: poto, patu, pume, peni.

Tivisa marito mantshwa.

- 1 Vulela rito rin'wana na rin'wana ehenhla loko u komba vadyondzi marito lama nga eka xikombakombana yo fana na: tana, pana, bana, fana
- 2 Vutisa vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena loko u tshikelele mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 3 Damarheta swikombakomba swa marito eka bodo yo kombisa ya mimpfumawulo.

Ku tsala maletere Mantshwa na Marito: Masiku ya Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku ndlandlamuxa vuswikoti bya vadyondzi ku tsala hi ku hetiseka na ku tsala tigirafeme leti yelana na tefoneme leti va nga ti dyondza hi nkholuko.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku tsala hi ndlela ya ku tsala maletere hi ku kokela eka mimpfumawulo leyi dyondziweke.

- 2 Kombisa ku tsala mimpfumawulo exitsalelweni – hlamusela maendlelo ya ku vumba maletere u ri kari u tsala
- 3 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka nhloko ya vona ehenhla ka desika.
- 4 Kutani yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 5 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 6 Vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 7 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi ku tsala mimpfumawulo eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 8 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikeni hi tintiho ta vona.
- 9 Hi ku gimeta, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 10 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 11 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo wuntshwa lowu dyondziweke eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

Ku hambanisa na Ku twananisa: Masiku ya Ravumune

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetisisa na ndlela ya ku ndlandlamuxa ndzemuko na vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanisa tefonimi na mapeletwana lama dyondziweke hi vadyondzi hi ndlela ya ku hlaya na ku tsala va ri voxo. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka hi nkunguhato wa dyondzontsongo hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: huma
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu: /h/u/m/a/
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /h/
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /u/
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito/m/
- 7 Vula mpfumawulo wa vumune/hetelela wa rito./a/.
- 8 Tsala rito exitsalelweni: huma
- 9 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /h/u/m/a/= huma
- 10 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hu/.
- 11 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /ma/
- 12 Vula peletwana ra vunharhu ra rito:
- 13 Kombisa hi ku kombetela eka na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hu/ma/= huma.
- 14 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: Tana. Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito?/t/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito?/a/Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito?/n/
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumune wa rito?/a/.
- 4 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemuphemu: /t/a/n/a/
- 5 Tsala rito exitsalelweni: Tana.
- 6 Lerisa vadyondzi ku twananisa mpfumawulo eka rito: /t/a/n/a/= tana
- 7 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/ta/
- 8 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ra vumbirhi ra rito?/na/. Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito?/ta/-/na/
- 9 Vuyelela maendlelo lawa hi rito ra nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravunharhu

Ku kuma Rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika nkarhi vadyondzi ku katsakanya vutivi bya tefonimi leti va nga tidyondza. Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa na ku hambanyisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu.

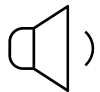
hl-	u	ph	t
m	a	e	i
h	k	n	l

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki Ravumbirhi xikombiso: /hl/na/ph/.
- 2 Hluta mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twanana hinkwayo exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke/ hlu/phe/ka/.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa/hl/kumbe/ph/
- 6 Kombisa vadyondzi ku endla rinwana rito ro fana na/hu/ma/
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na hlupheka kumbe marito mo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na nkumba.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: hl, ph
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Ku pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa hlupheka, nkumba na man'wana, xikombiso: hlupheka, huma, mati, tana, phema, kama, hlula, phepha, hluka.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo/ Ntivontsalalo

Giredi ya 2 na 3 (ku fikela loko nongonoko wa mimpfumawulo wu hetisiwa)

Eka nongonoko lowu ku na Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo na ntirho wa Ntivontsalalo

GIREDI 2 KOTARA YA 3-4

NTIVONTSALALO

Ku cinca marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya vutivi bya mpfumawulo na ntivontsalalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku tshikelela na ku lemuka ku cinca ka marito kumbe swivulwa, leswi cincaka nhlamuselo ya marito kumbe swivulwa.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanele ku endla nghingiriko lowu va nga KOKELI. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva hi ku ringanela ku kokela, kombela vadyondzi hi ku va lerisa ku hetisisa nghingiriko wa ku kokela.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro ka ri nga koki ku pfuxeta mimpfumawulo na marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku.
- 3 Endzhaku u va byela ku nomboro ku suka eka 1-5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula layini exikarhi ka nomboro yin'wana na yin'wana.
- 4 Tsala xivulwa lexi nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo exitsalelweni kusuhi na nomboro 1, ku fana na:
 - Ndzi lava buku.
- 5 Lerisa vadyondzi ku kopa xivulwa etibukwini ta vona.
- 6 Kutani, u lerisa vadyondzi ku tsala tidyondzo to hambana ta timofini. (hi Xinghezi kumbe Xibunu – rivotavito) ekusuhi na nomboro ku fana na:

- U
 - Ni
 - Xi
 - Va
- 7 Lerisa vadyondzi ku tsarisisa xivulwa, va tirhisa tin'wana ta tinhlokomhaka ta timofini (Xinghezi na Xibunu – riviti)
 - 8 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.
 - 9 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
 - 10 Eku heteleni ka dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku kokela loko u ri karhi u tsala.
 - 11 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi tin'wana na tin'wana va ti vonaka, ku fana na laha xivulwa xi cincaka.
 - 12 Khwatihata patironi yin'wana na yin'wana, ku fana na:
 - Ndzi lava buku.
 - Mi lava buku.
 - Hi lava buku.
 - Va lava buku.
 - 13 Kutani u va lerisa ku teka pensele ya mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
 - 14 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
 - 15 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i va mani va lavaku ku pfuniwa. Van'wana va nga tsandziwa hi mimpfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 1-2

NTIVONTSALO

Vunwe na Vunyingi bya Marito: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanya mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we loko vadyondzi va tiva matsalele hi ku ringanela ya ku koka, va kombele hi ku va lerisa ku hetisa nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfuxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.

- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka.
Vun'we na Vunyingi bya marito.
- 3 Endzhaku u va byela ku tsala nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ya pheji, tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va ha tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga ma dyondza.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
- 6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa kusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- ximanga
 - ricece
 - movha
 - n'wana
 - mufana
- 7 Kutani, u va lerisa ku tsala marito hi vunyingi.
 - 8 Hi timinete to hetelela ta ntlhanu ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.
 - 9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela eka tipatironi leti va ti vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.
 - 10 Khwatihata patironi leyi, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Marito

- 1 ximanga
swimanga
 - 2 ricece
ticece
 - 3 movha
mimovha
 - 4 n'wana
vana
 - 5 mufana
vafana
- 11 Byela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.
 - 12 Lerisa vadyondzi ku teka tipensele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
 - 13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku koka, va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
 - 14 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaku ku pfuniwa. Van'wana va vadyondzi va nga tsandziwa hi mimpfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku koka!

GIREDI 3 KOTARA YA 3-4

NTIVONTSALO

Vun'we na Vunyingi: Musumbhunuku

Nkongomelo: Ku lulamisa kumbe ku katsakanyo mpfumawulo na vutivi bya ntivontsalo hi ku ti lulamisa. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku pfuna vadyondzi ku vona na ku langutela ku cinca ka tipatironi eka rito hi ku ya hi xilandzi xa riviti.

Xiyaxiya: Eku sunguleni, vadyondzi va fanale ku endla nghingiriko lowu hi ku tsala va nga koki. Xikan'wekan'we va tiva matsalele yo koka, va kombeli hi ku va lerisa ku hetisa nghingiriko wa ku KOKA.

- 1 Hi masiku ya Musumbhunuku hi nkarhi wa ntivontsalo vadyondzi va titoloveta ku tirhisa tsalelo ro koka ku pfuxeta marito lama dyondziweke mavhikini lama nga hundza.
- 2 Byela vadyondzi ku pfula tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka. Vun'we ni Vunyingi bya swivulwa.
- 3 Kutani u va byela ku nomboro ku suka eka 1–5 hi le layinini ya le makumu ka pheji, va tlula tilayini exikarhi ka tinomboro.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lowu i nghingiriko wo hatlisa ku vona loko va tsundzuka ku tsala mimpfumawulo na marito lawa va nga dyondza.
- 5 Byela vadyondzi leswaku va le ku kambisisiweni mimpfumawulo na ntivontsalo wa vona.
- 6 Vitanela marito ya vun'we eka nkunguhatontsongo wa dyondzo. Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na tinomboro, hi ndlela leyi.

Vun'we na Vunyingi – Swivulwa

- 1 Ximanga xi nwa masi.
- 2 Ricece ra rila.
- 3 Movha wu yimile.
- 4 N'wana wa rila.
- 5 Yindlu yi wile.
- 7 Kutani, u va lerisa ku tsala nakambe swivulwa hi le vunyingini.
- 8 Eka timinete ta ntlhanu to hetelela ta dyondzo, tsala kahle swivulwa exitsalelweni, u vula mimpfumawulo na ku hlamusela matsalele ya ku koka loko u ri karhi u tsala.
- 9 Kutani, vutisa vadyondzi ku kombetela patironi yin'wana na yin'wana leyi va yi vonaka, ku fana na laha marito ma cincaka.
- 10 Khwatihata tipatironi leti, ku fana na:

Vun'we na Vunyingi bya Swivulwa

- 1 Ximanga xi ti chela hi masi.
Swimanga swi ti chela hi masi.
- 2 Ricece ra rila.
Ticece ta rila.

- 3 Movha wu yimile.
Timovha ti yimile.
- 4 N'wana wa rila.
Vana va rila.
- 5 Yindlu yi wile.
Tiyindlu ti wile.
- 11 Byela vadyondzi ku ehleketa hi tipatironi leti loko va ri ku hlayeni kumbe ku tsaleni.
- 12 Lerisa vadyondzi ku teka tipensele ta mihlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona.
- 13 Byela vadyondzi leswaku loko va tsandzeka ku tsundzuka mpfumawulo kumbe ku tsala letere hi ku kokela va fanele ku swi tirha exikarhi ka vhiki.
- 14 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi eku heleni ka siku kutani u tsala ehansi leswaku i vamani va lavaku ku pfuniwa. Van'wana vadyondzi va nga tsandzeka mipfumawulo, kasi van'wana va nga tsandziwa hi ku tsala hi ku kola!

MIMPFUMAWULO

Pfuxeta mimpfumawulo hi ku hambanisa na ku twananisa: Ravumbirhi na Ravunharhu

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku nndlandlamuxa ndzemukiso wa mimpfumawulo, na vuswikoti byo twananisa no hambanisa tefonimi leti dyondziweke na mapeletwana, hi ndlela yo kota ku hlaya na ku tsala va ri voxo ku engetela vutivi bya tefonimi na mapeletwana hi kan'wekan'we.

Ndza endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo hi Ravumbirhi
- 2 Vula rito: hlamba.
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: hl/a/m/b/a/.
- 4 Vula mpfumawulo wun'we wo sungula wa rito: /hl/.
- 5 Vula mpfumawulo wun'we wa vumbirhi wa rito: /a/.
- 6 Vula mpfumawulo wun'we wa vunharhu wa rito: /m/.
- 7 Vula mpfumawulo wun'we wa vumune wa rito: /b/.
- 8 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/.
- 9 Tsala rito exitsalelweni: hlamba.
- 10 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mimpfumawulo ku aka rito: /hl/a/m/
b/a/= hlamba.
- 11 Kutani, vula peletwana ro sungula ra rito: /hl/.
- 12 Vula peletwana ra vumbirhi ra rito: /a/.
- 13 Vula peletwana ra vunharhu ra rito: /m/.
- 14 Kombisa hi ku kombetela na ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/a/m/
b/a/= hlamba.
- 15 Vuyelela rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Ha endla...

- 1 Sungula hi rito ro suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo ya Ravumbirhi
- 2 Vula rito: hloma.
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wo sungula eka rito?/hl/.
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vumbirhi eka rito?/o/.
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we wa vunharhu eka rito?/m/.
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/a/.
- 7 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: /hl/o/m/a/.
- 8 Tsala rito exitsalelweni: hloma.
- 9 Lerisa vadyondzi xikan'we na wena ku twananisa mimpfumawulo eka rito: /hl/o/m/a/= hloma.
- 10 Vutisa vadyondzi: Hi rihi peletwana ro sungula ra rito?/hl/.
- 11 Vutisa vadyondzi: Hi yini peletwana ra vumbirhi ra rito?/mo/.
- 12 Byela vadyondzi ku twananisa mapeletwana ku aka rito: /hl/o/ma/= hloma.
- 13 Vuyelela hi rito ra dyondzo ya Ravunharhu.

Wa endla...

- 1 Byela vadyondzi ku humesa tibuku to tsalela va tsala siku na nhlokomhaka: va tsala marito lama sungulaka hi p
- 2 Kutani, u byela vadyondzi ku nombora ku suka eka 1–5 hi le layinini emakumu ka pheji.
- 3 Vitanela mapeletwana ya 5 kumbe marito ku suka eka nkunguhatontsongo wa dyondzo.
- 4 Vadyondzi va fanele ku tsala marito lawa ekusuhi na nomboro leyi nga yona. Va fanele ku tirhisa vuswikoti byo twananisa na ku hambananisa ku va pfuna ku peleta marito lawa.
- 5 Vadyondzi va fanela ku khwathata mpfumawulo lowu hlawuriweke eka rito rin'wana na rin'wana.
- 6 Eka timinete timbirhi to hetela ta dyondzo, tsala kahle marito exitsalelweni, kutani u khwathata mpfumawulo lowu hlawuriweke.
- 7 Byela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona hi pensele ya mihlovohlovo.
- 8 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta dyondza ndlela ya ku tsala mpfumawulo lowu hi ku koka eka dyondzo leyi landzelaka.

NTIVONTSALO

Ku tsala letere/maletere mantshwa na marito: Ravumbirhi na Ravunharhu wun'wana na wun'wana

Nkongomelo: Ku hlamusela hi ku hetiseka na ndlela ya ku ndlandlamuxa vuswikoti byo lulamisa hi nkhumulo wa ku tsala tigrifimi leti yelanaka na fonimi leyi dyondziweke.

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku endla maletere hi ku koka hi mpfumawulo lowu dyondziweke.
- 2 Dyondzisa letere rin'wana na rin'wana lerintsongo na lerikulu.

- 3 Kombisa ku tsala mpfumawulo exitsalelweni – hlamusela matsalele ya maletere u ri karhi u tsala.
- 4 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra ximatsi ku veka tinhloko ta vona ehenhla ka desika.
- 5 Kutani, yima u fularhela vadyondzi, kutani u yimisa voko ra wena ra xinene.
- 6 Byela vadyondzi lava tirhisaka voko ra xinene ku landzelela loko u tsala maletere emoyeni.
- 7 Hambiswiritano, vuyelela maendlelo lawa na vadyondzi va voko ra ximatsi.
- 8 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulorhi na ku tsala mpfumawulo emihlaneni hi tintiho ta vona.
- 9 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala mimpfumawulo emadesikeni hi tintiho ta vona.
- 10 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 11 Vadyondzi va fanele ku tsala mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 12 Loko u kombisa marito, tshikelela tindlela leti maendlelo ya maletere hi ku koka ya hlanganaka na man'wana.
- 13 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo eka marito man'wana na man'wana/swivulwa leswi tsariweke.

MIMPFUMAWULO

Ku cincana maletere: Ravumune

Nkongomelo: Ku lulamisa na ku katsakanya vutivi bya mimpfumawulo. Ku ndlandlamuxa vuswikoti byo hlaya hi ku vapfuna ku langutisa na ku lemuka ku cinca kun'we ka rito leri cincaka mahlamuselelo ya rito

Ndza endla...

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta titoloveta ku langutisa ku hambana ku tsongo eka marito. Leswi swi hi pfuna ku va vahlayi vo antswa.
- 2 Tsala marito mambirhi lama u nyikiweke wona eka nkunguhatontsongo wa dyondzo mo fana na: vila, sila.
- 3 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ringeta ku vona leswaku hi wihi mpfumawulo lowu hambaneke eka marito lamambirhi.
- 4 Kombisa vadyondzi ku kuma ku hambana eka marito lawa: vila, sila.
- 5 Hlamusela ku hambana, eka mimpfumawulo leyi/b/na/s/mimpfumawulo ya hambana, kambe swin'wana na swin'wana eka rito swa fana!

Ha endla...

Xiyenge xa 1

- 1 Tsala exitsalelweni marito mambirhi lama nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na cela, sala.

- 2 Vutisa vadyondzi ku hambana ka marito lawa?
- 3 Vitana mudyondzi ku ta khwatihata ku hambana eka marito lawa, cela, sala.
- 4 Hlamusela ku hambana eka marito lawa.

Xiyenge xa 2

- 1 Kutani, tsala exitsalelweni rito leri nyikiweke eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na vila.
- 2 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wun'we lowu nga cincaka eka rito ku aka rito rin'wana
- 3 Tsala nongonoko wa miehleketo ya vadyondzi exitsalelweni, ku fana na mila, rila cela, tsala.

Wa endla ...

- 1 Tsala rito exitsalelweni leri nyikiwe eka nkunguhatontsongo wa dyondzo, ku fana na mila.
- 2 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo lowu nga pfallaka rito leri ku endla leswaku ku va na ku hambaka ka rito?
- 3 Lerisa vadyondzi ku aka marito yo tala hi laha va kotaka ha kona, ku pfala mpfumawulo wun'we ntsena eka rito.
- 4 Eku heteleleni ka dyondzo, vitana vadyondzi nakambe.
- 5 Vitana vadyondzi ku ta exitsalelweni kutani u tsala rin'wana ra marito ya vona.
- 6 Famba hi rito hi rito, u hlamusela leswaku hi wihi mpfumawulo lowu nga cincwiwa. vila, rila, cela, tsala.

MIMPFUMAWULO

Ku kuma rito: Masiku ya Ravuntlhanu

Nkongomelo: Ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku katsakanya vutivi bya vona bya tefonimi leti va tidyondzeke. Ku pfumelela vadyondzi ku titoloveta vuswikoti bya ku twananisa ku aka marito. Ku engetela ndzemuko wa tefonimi hi kan'wekan'we.

Tsala tafula exitsalelweni rito leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke na leyi nga dyondziwa hi Ravumbirhi na Ravunharhu. Yi katsa swin'wana swa swirhanghi.

ph-	u-	p	ema-
th-	t	a	isa-
k	e	m	ima-

Kombisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi hi mimpfumawulo ya vhiki: /ph/na/th-/
- 2 Pfluxeta hinkwayo mimpfumawulo na mimpfumawulo yo twanana exitsalelweni.
- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku va ta nyikiwa timinete tinharhu ku aka marito yo tala va tirhisa mimpfumawulo leyi nga la henhla.

- 4 Komba vadyondzi maendlelo ya ku tirhisa mpfumawulo lowu hlawuriweke, ku fana na: /th/a/m/u/k/a/= thamuka.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla rito va tirhisa mimpfumawulo yin'wana na yin'wana – a va fanelanga ku tirhisa/ph/na/th/
- 6 Kombisa vadyondzi ku endla rin'wana rito ro fana na/m/a/n/a/n/a/= manana.
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga endla marito va tirhisa mpfumawulo lowu nga hlawuriwa, ku fana na phula, kumbe marito mo pfumala mpfumawulo lowu nga hlawuriwa ku fana na tima.

Vadyondzi va endla

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku na ku tsala nhlokomhaka: ph, th.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete tinharhu ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa ntirho wa vona. Komba vadyondzi ndlela ya ku aka marito lawa: phema, thamuka, phuta, thuka, tima, phema, tisa, pume, kamu, pima, muka.



Ku hlaya swin'we na Maqhingana ya matwisiselo

Xitori xo hlaya swin'we lexintshwa xi hlayiwa vhiki rin'wana na rin'wana.

Ku hlaya swin'we ku endliwa hi ndlela leyi:

Musumbhunuku: Loko u nga si hlaya
 Ravumbirhi: Ku hlaya ro sungula
 Ravumune: Ku hlaya ravumbirhi
 Ravuntlhanu: Endzhaku ko hlaya

Eka nkarhi lowu wa ku hlaya swin'we, tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va tshamisekile naswona va kota ku vona swifaniso leswi nga eka buku leyikulu. Tsundzuxa vadyondzi hi leswi u nga swi langutela hi nkarhi wo hlaya swin'we, ku fana na:

- Tshama kahle u MIYELA
- Veka MAVOKO ya wena emindzhumbyini
- Veka MATIHLO na miehleketo ya wena eka xitori
- Timani MARITO ya n'wina (kombisa hi ku pfala ka nomu)

Swikongomelonkulu swa ku hlaya swin'we eka nongonoko lowu hi leswi landzelaka:

- 1 Vadyondzi va ta twa leswaku swi njhani ku hlaya xitori hinkwaxo xo tika ku tlula loko va hlaya va ri voxe, hikuva vadyondzi a va na mhaka hi xiphemu xa xithekiniki xo hlaya, va languta ntsena eka leswi xitori xi vulavulaka hi swona na swimunhuhatwa. Vadyondzi va nga tiphina hi xitori, kutani va hluvukisa ku rhandza ku hlaya.
- 2 Loko mudyondzisi a hlayela xitori ehenhla, u ta va a karhi a kombisa vuswikoti byin'wana byo hlaya: U hlaya ku suka eka papila ro sungula ku fika ro hetelela; u hlaya ku suka ehenhla ka papila ku fika ehansi; u hlaya ku suka eka ximatsi ku ya eka xinene;

u landzelela swihikahato; u hlaya hi ku khuluka hi rivilo ra kahle; u hlaya a karhi a kombisa, leswi pfunaka ku hlamusela xitori. Vadyondzi va dyondza vutshila byo tala hi ku languta muhlayi loyi a swi kotaka.

- 3** *Loko mudyondzisi a karhi a hlaya, u humesa nhlamuselo hi ku: komba xiphemu xa xifaniso; hi ku tirhisa swikombiso; na ku cincacinca rito. Mudyondzisi u ta engetela nhlamuselo, hi ku yima a nyika nhlamuselo ya rito. Hi ku yingisela mudyondzisi na ku n'wi langutisa, vadyondzi va ta va va karhi va dyondza vutshila lebyintshwa bya ririmi.*
- 4** *Kutani, xa nkoka swinene, hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, mudyondzisi u ta dyondzisa ndlela yo ehleketa hi xitori, na ndlela ya ku aka ku twisisa ka vona ka xitori. Eka nongonoko lowu, hi hlawule ku aka vuswikoti swa xikambelantwisiso hi ku endla xikombiso na ku dyondzisa maqhinga yo hambana ya xikambelantwisiso. Maqhinga ya matwisisele lama landzelaka ma tirhisiwa:*
- *Bvumba*
 - *Xifaniso xa miehleketo*
 - *Lava tsalwa*
 - *Nkomiso*
 - *Ehleketeta hi tsalwa*
 - *Endla vuhlanganisa*
 - *Ku kumbetela*
 - *Ku endla ndzavisiso*

MAQHINGA YA MATWISISELO

Tafula leri nga laha hansi ri nyika vuxokoxoko bya qhinga rin'wana na rin'wana.

Qhinga ra 1: Bvumba	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va bvumba, va vula leswi va <u>ehleketaka</u> leswaku swi ta humelela eka xitori. Vadyondzi va nga bvumba leswi nga ta humelela hi ku languta xifaniso ebukwini. Va nga ha bvumba leswi nga ta humelela endzhaku ko hlaya papila ra tsalwa. Xo hetelela, vadyondzi va nga ha bvumba leswi va ehleketaka leswaku xitori xi nga hela njhani.
Xikongomelo	<i>Loko u endla vadyondzi va bvumba, u endla leswaku va ehleketa hi xitori va nga si xi hlaya. Vadyondzi va ta tirhisa vuthala ku kuma leswaku swimunhuhatwa i vamani, na leswaku ku ta humelela yini. Loko va bvumba, vadyondzi va hluvukisa vuswikoti bya vona bya xikambelantwisiso hi ku ehleketa hi xitori.</i>
Magoza (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Languta xifaniso. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso. 5 Va kombi leswaku swifaniso swi hlangana njhani ku aka xitori.
Swikombiso (Ku bvumba hi swifaniso)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku humelela yini laha? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi titwa njhani? Hikokwalaho ka yini? 3 U ehleketa leswaku u ta vona yini eka xifaniso lexi landzelaka?

Magoza (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya papila ra tsalwa. 2 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku humelela yini? 3 Pfumelela vadyondzi ku ehleketa hi xivutiso. 4 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, va nyiki xikombiso xa nhlamulo ya xivutiso.
Swikombiso (<i>Ku bvumba hi tsalwa</i>)	<ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa leswaku ku ta humelela yini? 2 U ehleketa leswaku ximunhuhatwa lexi xi ta endla yini? 3 U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani?
Qhinga ra 2: Xifaniso xa miehleketo	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla xifaniso xa miehleketo, va fanele va ehleketa hi leswi nga ta humelela eka xitori ku fana na mbonakiso wa le ka movhi. Va fanele va ringeta ku vona xitori emiehleketweni ya vona xi karhi xi humelela.
<i>Xikongomelonkulu</i>	<i>Xifaniso xa miehleketo xi pfuna ku nyika nhlamuselo ya marito eka papila hi ku ma hundzuluxela eka mbonakiso wo huma eka movhi emiehleketweni ya vadyondzi. Xifaniso xa miehleketo xi pfuna vadyondzi ku vona leswaku timhaka eka tsalwa tihlangana njhani. Leswi swi va pfuna ku aka ku twisisa ku ehleketa hi xitori hinkwaxo, ku nga ri hi papila hi papila.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vula: Sweswi hi ta ti endlela xifaniso xa miehleketo xa xitori onge hi langute movhi. 3 Lerisa vadyondzi ku pfala mahlo ya vona. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta yingisela marito kutani va endla movhi emiehleketweni ya vona.
	<ol style="list-style-type: none"> 4 Hlaya tsalwa nakambe. 5 Byela vadyondzi hi xifaniso xa wena xa miehleketo. (Kombisa xikili.) 6 Vutisa vadyondzi. U vone yini? (Ku humelele yini eka movhi wa wena?) 7 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta fambelana na leswi humelelaka eka xitori.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Ndzi na xifaniso xa miehleketo xa loko Joe a hlula eka mphikizano. Onge ndza wu vona nyuku wu karhi wu huma enhlokweni wu haha ndzhawu leyi hinkwayo. Onge ndza ma vona mahlo ya yena ma kongome eka layini yo hlula, na miri wa yena wu tirha hi matimba na ku tlula. 2 U na xifaniso xa njhani xa miehleketo? Ku humelele yini eka movhi wa wena?
Qhinga ra 3: Lava tsalwa	
Nhlamuselo	Lava swivutiso swa tsalwa hikuva hi swona swivutiso swa xikambelantwisiso. Swivutiso leswi swi vutisa vadyondzi ku ehleketa kumbe ku languta marito lama nga eka papila, na ku tsundzuka mahungu.
<i>Xikongomelonkulu</i>	<i>Swivutiso leswi i swo kambela ku twisisa ka marito eka papila. Qhinga leri ri komba vadyondzi ndlela yo komba na ku lavisisa rito ra xilotlelo leri nga ta va pfuna ku hlamula swivutiso leswi.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa leri nga eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso hi vuxokoxoko lebyi nga eka tsalwa, ku fana na: Xana Joe a lava ku tlula mani eka mphikizano? 3 Pfumelela vadyondzi ku hlamula xivutiso. 4 XIYAXIYA: Pfuna vadyondzi ku kuma tinhlamulo hi ku komba rito ra xilotlelo leri pfunaka, kutani u lavisisa eka tsalwa rito ra xilotlelo. Leswi swi ta va kongomisa eka nhlamulo.

Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Joe a lava ku hlula mani eka mphikizano? 2 Joe u endle yini mphikizano wu nga si sungula? 3 Joe u titolovetele mphikizano rini? 4 Mphikizano a wu endleriwa kwihhi?
Qhinga ra 4: Nkomiso	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla nkomiso, va ehleketa hi leswi nga humelela eka xitori. Va nga ha ehleketa hi swilo swin'wana, ku fana na: leswi va nga swi rhandza hi xitori, na leswi va nga swi dyondza ku huma eka xitori.
Xikongomelo	<i>Nkomiso wu komba leswaku vadyondzi va twisisile na ku ehleketa hi xitori. Ku kombela vadyondzi ku endla nkomiso wa xitori i ndlela ya kahle yo kambela ku twisisa ka vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa. 2 Tsundzuxa vadyondzi: Loko hi endla nkomiso, hi ehleketa hi swiphemu swa nkoka swa xitori. Hi nga ehleketa na hi leswi hi nga swi rhandza hi xitori, na leswi hi nga swi dyondza ku huma eka xitori. 3 Nyika vadyondzi xinkarhana xo ehleketa hi xitori. 4 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na ku avelana nkomiso wa vona na vanghana. 5 Eku heteleleni, u nga byela vadyondzi ku tsala minkomiso ya vona, va tirhisa rimba ku va pfuna.
Swikombiso	Xitori: Joe u hlula eka mphikizano <u>Vadyondzi va nga komisa xitori hi ndlela leyi:</u>
	<p>Xitori lexi xi vulavula hi mufana loyi a vuriwa Joe loyi a lava ku hlula mufana wo tsutsuma swinene exikolweni, Sizwe eka mphikizano wo tsutsuma. Joe a titoloveta minkarhi hinkwayo, emakumu u n'wi hlurile Sizwe.</p> <p>Ndzi rhandze laha Joe a nga tsema ntambhu emakumu ka mphikizano – a swi tsakisa.</p> <p>Ndzi dyondze leswaku loko wo ringeta hi matimba naswona u nga lahleli thawuli u nga humelela.</p>
Qhinga ra 5: Ehleketa hi tsalwa	
Nhlamuselo	Loko mudyondzisi a ehleketa, mudyondzi u ehleketela ehandle hi tsalwa. U pfumelela vadyondzi ku twa leswi a ehleketaka hi swona hi tsalwa.
Xikongomelo	<i>Ku kombisa ndlela leyi u ehleketa hi yona hi tsalwa, hi dyondzisa vadyondzi swilo swimbirhi. Xosungula, hi dyondzisa vadyondzi leswaku vahlayi va kahle a vo hlaya marito ntsena, va ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Xavumbirhi, hi komba vadyondzi tinxaka ta miehleketo leyi vahlayi va kahle va nga na yona hi tsalwa.</i> <i>Hi ku endla leswi, hi komba vadyondzi ndlela yo ehleketa hi vutumbuluxi na ku xopaxopa hi tsalwa. Hi ku famba ka nkarhi, vadyondzi va ta sungula ku tiendlela leswi hi voxo.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Ehleketa hi xivutiso kumbe miehleketo leyi muhlayi wa vuswikoti a nga va ka na yona hi tsalwa. (Miehleketo yi nyikiwile eka tibloko ta ku hlaya ko sungula na ku hlaya ka vumbirhi eka nkunguhato wa dyondzo.) 3 Vula: Ndzi vona/Ndzi lemuka...
Xikombiso	Ndza swi vona leswaku Sizwe u hleke Joe loko a ngenela mphikizano. Ndza tivutisa leswaku leswi swi ta hlundzukisa Joe?

Qhinga ra 6: Endla vuhlanganisi	
Nhlamuselo	Loko vadyondzi va endla vuhlanganisi, va fananisa switori na vutomi bya vona (tsalwa ka vun'winyi), kumbe eka tsalwa rin'wana (tsalwa eka tsalwa), kumbe eka swin'wana emisaveni (tsala ka misava).
Xikongomelo	<i>Ku endla vuhlanganisa swi pfuna vadyondzi ku twisisa tsalwa hi vuenti hi ku ri hlanganisa na swin'wana leswi va swi tivaka, kumbe leswi va nga tshama va tokota hi swona. Ku komba vadyondzi leswaku va nga endla vuhlanganisi hi tindlela to hambana: tsalwa eka tsalwa rin'wana, tsalwa eka vun'winyi, vutomi bya vona, na tsalwa eka misava – vuxokoxoko byin'wana lebyi va byi tivaka hi misava.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso, ku fana na: Hi rini laha a wu lava ku hlula eka swin'wana, ku fana na Joe? 3 Tirhisa ku kombisa ku nyika xikombiso xa nhlamulo, ku fana na: Loko Joe a lava ku hlula eka mphikizano, swi ndzi tsundzuxe hi laha a ndzi rhandza ku phikizana na sesi wa mina exikolweni. A kuma timaraka ta le henhla eka swilo hinkwaswo, vatswari va mina a va tinyungubyisa. A ndzi lava leswaku vatswari va mina va tinyungubyisa na hi mina.
Swikombiso	<ol style="list-style-type: none"> 1 Leswi swi ku tsundzuxa njhani hi vutomi bya wena? 2 Ndzi byeli hi nkarhi lowu swin'wana swo yelana na swona swi nga ku humelela? 3 Loko a wu ri Joe, a wu ta va u endle yini loko Sizwe a ku hleka? 4 U ehleketa leswaku Sizwe u titwe njhani loko Joe a n'wi hlurile? 5 Hi xihhi ximunhuhatwa xin'wana lexi xi ku tsundzuxaka xona?
Qhinga ra 7: Ku kumbetela	
Nhlamuselo	<p>Ku kumbetela swi ngenisa na ku tirhisa leswi u swi tivaka, xikan'we na leswi u nga swi hlaya ku bvumba kahle hi swin'wana leswi u nga swi hlaya eka xitori. Leswi hi leswi swi vuriwaka hi 'ku hlaya exikarhi ka mintila'. Loko vadyondzi va endla nkumbetelo, va bvumba kahle hi swin'wana eka xitori.</p> <p>Nkarhi wun'wana, mutsari a nga tsali vuxokoxoko hinkwabyo eka xitori.</p> <p>Mutsari u siya swiphemu swin'wana swa xitori swi nga helanga, leswaku vadyondzi va ta tikumela swona.</p>
Xikongomelo	<i>Vadyondzi va fanele va tihetisela swiphemu swa xitori hi ku kumbetela – va fanele va dyondza ku 'hlaya exikarhi ka mintila'. Ku endla leswi, va fanele ku tirhisa leswi nga tsariwa, xikan'we na leswi va swi tivaka ku ringeta ku kuma leswi nga tsariwangiki.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi. U tiva yini hi leswi? Tsalwa ri ri yini? 3 Vutisa vadyondzi: Hi swihi swin'wana leswi hi nga bvumbaka swona hi leswi? Ku na swin'wana leswi tsalwa ri nga swi vuliki? 4 Vutisa vadyondzi: Hi nga kumbetela yini hi Joe hi leswi a tshama a ri eku titoloveteni? 5 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vona ta twala.

Xikombiso	<p>Tsalwa:</p> <p>Buti wa mina u endle xikombelo xo ya eyunivhesiti. Ndzi vuye ekaya kutani ndzi vona buti wa mina a khome papila a karhi a n'wayitela. Manana a ri eku rileni, naswona a ri eku hlekeni a karhi a n'wi vukarha.</p> <p>Ku kumbetela:</p> <p>Hi ku ya hi xikombelo lexi buti wa mina a nga xi endla xo ya eyunivhesiti, na leswaku u khome papila a vonaka a tsakile, hi nga bvumba leswaku xikombelo xa yena a xi humelerile.</p>
Qhinga ra 8: Ku endla ndzavisiso	
Nhlamuselo	Loko hi endla ndzavisiso eka tsalwa, hi ahlula hi xiphemu xin'wana xa tsalwa.
Xikongomelo	<i>Vadyondzi va fanele va dyondzisiwa leswaku va fanele ku kambisisa leswi va nga swi hlaya, naswona va fanele ku seketela minkambisiso ya vona.</i>
Magoza	<ol style="list-style-type: none"> 1 Hlaya tsalwa eka papila. 2 Vutisa vadyondzi xivutiso xo kambisisa, kutani u va byela ku seketela nhlamulo ya vona. Xikombiso. U ehleketa leswaku u endle swilo swa kahle? Hikokwalaho ka yini kumbe hikokwalaho ka yini swi nga ri kahle? 3 Yingisela na ku burisana hi tinhlamulo ta vadyondzi. Tiyisisa leswaku tinhlamulo ta vadyondzi ta twala.
Xikombiso	<p>Swivutiso swin'wana swa ndzavisiso swi sungula hi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U ehleketa... 2 U pfumelelana na... 3 Hi ku vona ka wena... 4 U rhandzile...

Laha hansi i nhlamuselo ya maendlelo hi vuenti ya dyondzo yin'wana na yin'wana ya Ku hlaya swin'we: U nga si sungula ku hlaya; Ku hlaya ro sungula; Ku hlaya ravumbirhi; na Endzhaku ko hlaya. Hlaya tinhlamuselo leti ku kota ku twisisa nkholuko wa dyondzo yin'wana na yin'wana.

KU HLAYA SWIN'WE: U NGA SI SUNGULA KU HLAYA

MAQHINGA YA MATWISISELO: BVUMBA

Loko u nga si sungula ku hlaya, hi aka matwisiselo ya vuswikoti hi ku endla leswaku vadyondzi va ehleketa hi xitori xi nga si hlayiwa.

- 1 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta languta swifaniso eka xitori, kutani va ehleketa hi xitori.
- 2 Byela vadyondzi leswaku, ku ya hi leswi va swi vonaka, va ta bvumba leswaku xitori xi ta vulavula hi yini. Leswi swi vula leswaku va ta tirhisa swifaniso ku ringeta ku bvumba leswaku xitori xi vulavula hi yini.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku a va fanelanga ku ehleketa hi xifaniso xin'we xi ri xoxe. Va fanele ku ehleketa hi ndlela leyi swifaniso swi nga na vuxaka hi kona. Va fanele va hlanganisa swifaniso hinkwaswo va ringeta ku kuma leswi xitori xi vulavulaka hi swona.
- 4 Komba vadyondzi khavhara ya xitori kutani u hlayela ehenhla vito ra xitori.
- 5 Vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku ku ta humelela yini eka xitori lexi?
- 6 Lexi landzelaka, languta xifaniso xin'wana na xin'wana eka xitori, loko u karhi u languta, vutisa vadyondzi:
 - a U vona yini eka xifaniso lexi?
 - b U ehleketa leswaku ku humelela yini laha?
 - c U ehleketa leswaku ku ta humelela yini?
- 7 Loko vadyondzi va rivala ku yelanisa swifaniso swo hambana, va byeli ku endla leswi. Xikombiso, 'Wa tsundzuka leswaku mufana loyi a endla yini eka xifaniso xo hetelela? U endla yini sweswi? U ehleketa leswaku ku humelela yini?'
- 8 Loko u fika eka xifaniso xo hetelela, vutisa vadyondzi: U ehleketa leswaku xitori lexi xi ta hela njhani (loko swi fanerile)?
- 9 Khensa vadyondzi ku va va bvumbile.
- 10 Loko u ri na nkarhi, hlaya xitori hinkwaxo kan'we u nga yimi.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RO SUNGULA

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka Ku hlaya ko sungula, hi sungula hi ku aka matwisiselo ya vuswikoti hi ku hlaya na ku hlamusela vadyondzi xitori. Hi tlhela hi endla xikombiso xa leswaku u ehleketa njhani hi xitori. Loko u nga si hlaya, byela tlilasi leswi u nga ta swi endla. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wa Ku hlaya swin'we. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe hi yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori.'* Namuntlha, *ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi ri karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla muvhi wa xitori emiehleketweni ya mina.'*

- 1 Hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacinca na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Laha swi nga fanela, yima u hlamusela vadyondzi rito.
- 3 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ro sungula, hi kongomisa eka ku kombisa na ku dyondzisa maqhinga ya matwisiselo eka vadyondzi.
- 4 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 5 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketeni hi ku vula leswi nga eka buloko. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u *ehleketa njhani hi xitori*. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.

- 6 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 7 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 8 Byela vadyondzi leswaku ku nga va na nhlamulo ya ku tlula yin'we ya xivutiso, na leswaku vadyondzi va nga va na mavonelo yo hambana.

KU HLAYA SWIN'WE: KU HLAYA RAVUMBIRHI

MAQHINGA YA MATWISISELO: QHINGA LERI FANELEKE KU TIRHISIWA RI KOMBISIWILE EKA NKUNGUHATO WA DYONDZO.

Eka ku hlaya ravumbirhi, hi ya emahlweni na ku aka matwisiselo ya vuswikoti bya ku hlayela vadyondzi xitori, na ku kombisa ndlela yo ehleketa hi xitori. Nakambe, byela vadyondzi leswaku u ta endla yini. Vula swo fana na: *'Tlilasi, i nkarhi wo Hlaya hi ku siyerisana. Tsundzuka, loko hi hlaya kumbe ku yingisela xitori, i swa nkoka ku tshama u ehleketa hi xitori. Namuntlha, ndzi ta ku komba leswaku ndzi ehleketa yini hi xitori. Ndzi ta endla leswi hi (xikombiso) ku va na xifaniso xa miehleketo hi leswi humelelaka eka xitori. Leswi swi vula leswaku loko ndzi karhi ndzi hlaya, ndzi ta endla movhi wa xitori emiehlekeweni ya mina.'*

- 1 Lexi landzelaka, hlaya papila rin'wana na rin'wana ra xitori kahle. Loko u karhi u hlaya, tirhisa swikombiso u cincacina na rito ku antswisa nhlamuselo.
- 2 Hi nkarhi wun'we, hi nkarhi wa Ku hlaya ra vumbirhi, u ta endla xikombiso leswaku u ehleketa njhani hi xitori.
- 3 Emakumu ka papila rin'wana na rin'wana u ta vona tibuloko timbirhi leti nga na mihlovo, tifunghiwe Ku hlaya ko sungula na Ku hlaya ka vumbirhi.
- 4 Loko u hlayela vadyondzi papila, yimanyana kutani u komba leswaku u le ku ehleketa hi ku vula leswi nga eka tibuloko swa Ku hlaya ka vumbirhi. Hi ku endla leswi, u endla xikombiso xa leswaku u *ehleketa njhani hi xitori*. I swa nkoka ku twisisa leswi u swi vulaka – loko wena u nga swi twisisi, na vadyondzi va wena a va nge swi twisisi.
- 5 Eka papila ro hetelela ra xitori, ku na swivutiso swo hlayanyana eka tibuloko ta Ku hlaya ko sungula na ka vumbirhi.
- 6 Vutisa vadyondzi vo hambana ku hlamula swivutiso.
- 7 Xo hetelela, byela vadyondzi ku vumba xivutiso hi tsalwa.
 - a Byela vadyondzi ku ehleketa va ri voxe hi xivutiso lexi va nga xi vutisaka hi tsalwa.
 - b Loko swi fanerile, tsundzuxa vadyondzi hi marito man'wana ya swivutiso, xikombiso: mani; yini; rini; kwini; njhani, hikokwalaho ka yini, hi miehleketo ya wena, u ehleketa leswaku, longoloxa, sw. sw.
 - c Byela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, kutani va siyerisana swivutiso swa vona.
 - d Kutani, vutisa vadyondzi vo ka va nga talanga ngopfu ku siyerisana swivutiso swa vona na tlilasi.
 - e Nyika vadyondzi van'wana nkarhi wo hlamula swivutiso leswi.

KU HLAYA SWIN'WE: ENDZHAKU KO HLAYA

Xikongomelo xa nghingiriko wa Endzhaku ko hlaya i ku nyika vadyondzi nkarhi wo hlengeleta ku twisisa ka vona ka xitori, na ku titoloveta ku tirhisa ririmi lerintshwa leri va nga ri dyondza.

Endzhaku ko hlaya, u ta endla yin'we ya minghingiriko ya mune:

- 1 Fanisa tsalwa.
- 2 Endla nkombiso wa xitori.
- 3 Ku hlamusela xitori hi swanomo kumbe ku tsala.
- 4 Matwisiselo yo tsala.

FANISA TSALWA

- 1 Tshamisa vadyondzi emadesikini ya vona, na tibuku ta vona to tsalela kumbe phepha ro ka ri nga etsaleriwanga, pensele na tikhirayoni.
- 2 Byela vadyondzi leswaku va ta na xifaniso xa miehleketo hi swin'wana, va ta ehleketa leswaku xi languteka njhani, xi nuha njhani, naswona xi na mpfumawulo wa njhani. Va ta tlhela va va na xifaniso xa miehleketo hi leswi va titwisaka swona hi ximunhuhatwa lexi, ntlangu kumbe nchumu lowu humaka eka tsalwa.
- 3 Byela vadyondzi ku pfala mahlo ya vona va wisa. Va hlayeli tsalwa nakambe.
- 4 Kutani, byela vadyondzi ku pfula mahlo ya vona, kutani va dirowa xifaniso xa miehleketo lexi va nga va na xona ku huma eka tsalwa. Va nga ha nghenisa mimfungho ku hlamusela risema, nantswo, sw.sw.
- 5 Kutani, vadyondzi va tirhisa swo sungula swivulwa ku tsala xivulwa kumbe swivulwa hi leswi va nga na xifaniso xa miehleketo hi swona.
- 6 Xo hetelela, pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, na ku siyerisana hi swifaniso swa vona swa miehleketo na munghana wa vona.

ENDLA NKOMBISO WA XITORI

- 1 Tshamisa vadyondzi eka mete, kumbe eka ndzhawu yo miyela ehandle.
- 2 Byela vadyondzi leswaku namuntlha va ta endla nkombiso wa swiphemu swa xitori lexi va nga xi hlaya.
- 3 Khoma buku leyikulu. Hlaya papila ro sungula.
- 4 Nyika vadyondzi xileriso xa leswi va faneleke ku endla nkombiso hi swona. (eka nkunguhato wa dyondzo)
- 5 Endla nkombiso wa xileriso na vadyondzi.
- 6 Vuyelela eka papila rin'wana na rin'wana.
- 7 Dyondzisa vadyondzi ku hlamula eka mpfumawulo leswaku va fanele ku miyela va yingisela loko u hlaya exikarhi ka swikombiso.

KU HLAMUSELA XITORI HI SWANOMO KUMBE KU TSALA

- 1 Tshamisa vadyondzi leswaku va ta ku yingisela.
- 2 Landzelela magoza eka nkunguhato wa dyondzo ku hlamusela swiphemu swin'wana swa xitori na vadyondzi.

- 3 Xo sungula, u ta kombisa ku hlamusela xin'wana ku huma eka xitori.
- 4 Lexi landzelaka, u ta byela vadyondzi ku ehleketa hi xin'wana eka xitori – a va fanele ku kopela leswi a wu hlamusela swona.
- 5 Kutani, vadyondzi va ta HUNDZULUKA VA VULAVULA kutani va siyerisana ku hlamusela na munghana wa vona.
- 6 Xo hetelela, u ta vita vadyondzi vo ka va nga talanga ku ta siyerisana hi ku hlamusela tlilasi.
- 7 Loko dyondzo ku ri ku hlamusela loku nga tsariwa, vadyondzi va ta dirowa/tsala nhlamuselo ya vona eka tibuku ta vona to tsalela.

MATWISISELO YO TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tsala vito ra tsalwa tanihi nhlokomhaka exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, tsala swivutiso exitsalelweni, xikan'we na swo sungula swivulwa swa tinhlamulo. (Laha swi faneleke)
- 3 Lerisa vadyondzi ku pfula tibuku ta vona to tsalela kutani va tsala nhlokomhaka.
- 4 Byela vadyondzi leswaku namuntlha, va ta ehleketa na ku tsala tinhlamulo ta swivutiso leswi.
- 5 Hlaya swivutiso na vadyondzi, kutani u hlamusela loku swi fanerile.
- 6 Byela vadyondzi leswaku a va boheki ku tsala swivutiso, va tsala ntsena tinhlamulo.
- 7 Fambafamba u pfuna vadyondzi lava tikeriwaka.
- 8 Eka timinete timbirhi to hetelela, hlaya tinhlamulo na vadyondzi, kutani u va pfumelela ku lulamisa ntirho wa vona.



Ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka

Nkongomelo: Ku yingisela mudyondzi a hlaya hi un'we un'we a hlayela ehenhla, ku aka hi ku hetiseka vuswikoti bya mahlayelo na vuswikoti bya matwisiselo ya mudyondzi un'wana na un'wana. Ku pfumelela tlilasi hinkwayo hi ku va va nyikiwa nkarhi wa ku titoloveta ku hlaya marito ya mpfumawulo, marito yo vuyelela mo koma, swivulwa swo tihlamusela, va nga se heta ku tsala migingiriko ya xikambelantwisiso va ri voxo

I swa nkoka leswaku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, kan'we evhikini.

U ENDLA YINI NI VADYONDZI HINKWAVO ETLILASINI:

- 1 Loko u nga si sungula sexini ya ku hlaya ni ntlawa lowu leteriwaka na ntlawa, u fanela ku rhangana hi ku tshamisa tlilasi u endla leswaku va hetisa ntirho wo tsala etibukwini ta vona to tsalela na maphepha yo tihlamusela yo hlaya.
- 2 Vona leswaku phepha ro tirhela ri hlayisekile, hi ku tirhisa tifayili kumbe pulasitiki yo chela maphepha.
- 3 Va tolovete mintolovelo ya Ririmi ra le kaya ya ku hlaya hi ku leteriwa hi ndlela leyi:
 - a Tshamisa tlilasi hikwayo ni maphepha yo tirhela yo hlaya ya vona.

- b** Hlamusela nghingiriko wa phepha ro tirhela ro sungula lowu faneleke ku hetisiwa.
 - c** Vitana ntlawa wun'we wa vadyondzi wu ta ku hlayela.
 - d** Loko u hetile ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni, byela vadyondzi ku tlhelela evutshan'wini bya vona.
 - e** Lerisa vadyondzi ku endla nghingiriko wo tlulela, wo fana na: Mudyondzisi u ri cinani ephatini kumbe xitulu xa mina na mina.
 - *Xiyaxiya: Timinete ta 30 ti tele eka vadyondzi lavantsongo ku tshama va tirha va miyerile va ri voxé. Hi nhlamuselo leyi, i swa nkoka ku endla nghingiriko wo tlulela ku nyika vadyondzi nkarhi wa ku wisa hi ku endla swin'wana swo nyanyula na vutiolori.*
 - f** Tshamisa tlilasi na maphepha ya vona yo tirhela
 - g** Hlamusela nghingiriko wa phepha ro tirhela leri landzelaka leri faneleke ku hetisiwa.
 - h** Vitana ntlawa wun'wana ku ta ku hlayela.
- 4** I miehleketo ya kahle ku tshamisa muhlayi wo ka a nga koti ku hlaya na wo swi kota, leswaku loko va hlaya phepha ro tirhela, ku va na ku dyondzisana ku hlaya swi nga humeleriswa.

XIVUMBEKO XA PHEPHA RO TIRHELA RO HLAYA:

- 1** Phepha ro tirhela ra vhiki rin'wana na rin'wana ri na migingiriko ya 10. Ku hlaya hi ku leteriwa ku na 10 wa tisexini hi vhiki. Hambiswiritano, ntlawa wun'wana na wun'wana wu na nkarhi wo tirha na mudyondzisi kan'we hi vhiki. Leswi vula ku vadyondzi va ta hetisa nghingiriko wa phepha ro tirhela hi nkarhi wa 9 wa tisexini.
- 2** Mimfungo yi tsundzuxa vadyondzi hi leswi va nga ta swi endla hi siku hi siku:
 - a** Nomo wu vula ku hlaya mpfumawulo wa rito.
 - b** Tihlo ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku hlaya marito lawa hi ku ma langutisa.
 - c** N'wana un'we u tsundzuxa vadyondzi ku hlaya va ri voxé.
 - d** Vana vambirhi va tsundzuxa vadyondzi ku hlaya na mudyondzikulobye.
 - e** Voko leri nga khoma pensele ri tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele ku dirowa kumbe ku tsala.
- 3** Nongonoko wa ntokoto wa mpfumawulo na marito yo vuyelela hinkwawo lama dyondziweke ya hlayisiwile. Switori swintshwa swa vumbiwa hi ku tirhisa mpfumawulo na marito yo vuyelela ya vhiki, na ku katsa mpfumawulo na marito yo vuyelela lama dyondzisiweke khale. Swi vula leswaku vadyondzi a va si hlangana na marito eka phepha ro tirhela lama va nga si tshamaka va mavona na kan'we.

KU NYIKA MINTLAWA NA SWITSHURIWA LESWI HLAWURIWEKE KU HLAYA HI KU LETERIWA:

- 1** Emavhikini mambirhi yo sungula ya xikolo, yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe.
- 2** Tirhisa rhubiriki leyi nga la hansa ku hlawula vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona.

- 3 Mintlawwa yi fanele ku va hi mintlawwa yo fana ya vuswikoti.
- 4 Eka nongonoko lowu, ku na 10 wa minkarhi hi vhiki yo yingisela ku hlaya. Swi vula ku u nga vumba mintlawwa ya 10. Loko u vumba mintlawwa yintsongo leyi nga hansa ka 10, u nga tirhisa nkarhi wo engeteriwa ku tirha na vahlayi lava tsandzekaka ku hlaya.
- 5 Eka xikomba matirhelo xa wena u ta kuma fomo ku tsala mavito ya vadyondzi hi mintlawwa, na tafula leri ku pfumelelaka ku landzelerisa leswi ntlawa wun'wana na wun'wana wu nga swi hlaya.
- 6 **Tiva leswi:** Rhubiriki leyi yi hambanyisa vadyondzi hi ku ya hi vuswikoti bya vona bya ku hlaya.
- 7 Loko ku ri na vadyondzi vo tala eka levhele yo fana, u nga lava ku tirhisa xikambela ntwisiso ku ri ndlela yinwana yo hambanyisa ntlawa.
- 8 Tililasini ya vadyondzi va 40:
 - A ku na ntlawa wo tala lowu nga ka levhele 1, ko va na vadyondzi va nga ri vangani.
 - Eka ntlawa wa1 wu le ka levhele 2.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 3.
 - 2 kumbe 3 wa mintlawwa yi le ka levhele 4.
 - 1 kumbe 2 wa mintlawwa yi le ka levhele 5.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi loyi u hlaya eka Levhele 5.
<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi a nga tivi kumbe u tiva marito mantsongo. • Mudyondzi a nga vonaki a lemuka vuxaka bya maletere na mimpfuma-wulo yo tala. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito mantsongo ya ntolovelovelo • Mudyondzi a nga koti ku lemuka vuxaka bya malatere na mimpfuma-wulo kumbe u lava nkarhi wo tala ku pfuniwa ku hlaya marito yo ka ya nga voniwanga ya nkarhi lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u lava ku pfuniwa ku hlaya marito yo hlamusela lama a nga si tshamaka a voniwa ekarhini lowu nga hundza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo a nga tlhela a kota ku hlaya hi vuswikoti byo hlamusela marito lama a nga si tshamaka a voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u tolovele ku pfuniwa ku hlaya hi vuswikoti byo kuma nhlamuselo marito yo tala yo tika. • Mudyondzi u hlaya hi nkholuko. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mudyondzi u tiva marito yo tala ya ntolovelovelo. • Mudyondzi u na vuswikoti byo hlaya hi ku hlamusela marito lama nga si tshama ma voniwa enkarhini lowu nga hundza. • Mudyondzi u hlaya hi nkholuko na vutitwi lebyi hetisekeke. • I wun'wana wa vahlayi vo kota ku hlaya etlilasini.

U TA ENDLA YINI NA NTLAWA WUN'WANA NA WUN'WANA HI NKARHI WA KU HLAYA LOKU LETERIWAKA

- 1 Vitana ntlawa ku ta ku hlayela.
 - a Vona leswaku hinkwavo va na switshuriwa leswi faneke.
 - b Ntlawa wu tshama hi ku endla xirhendzevutana.
 - c Tsundzuxa vadyondzi hi marito mo voniwa lama va nga ma dyondza ya vhiki. Komba ntlawa swikombakombani swa marito lawa na ku titoloveta ku ma hlaya.
 - d Endzhaku, nyika vadyondzi timinete tintsongo ku hlaya xiphemu xa xitshuriwa va ri voxe va miyerile.
 - e Kutani, vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku hlayela ehenhla xiphemu xa xitshuriwa, a ri yexe.
- 2 Hi nkarhi wa ku hlaya hi ntlawa lowu leteriwaka, i swa nkoka ku tsundzuka ku:
 - a **Kombisa marito ya ntolovelo.** Tsundzuxa vadyondzi ku kuma marito lama humelelaka nkarhi hinkwawo, kutani hi fanele ku ma dyondza hi ku ma vona.
 - b **Ku aka vuswikoti byo hlamusela.** Loko mudyondzi a nga koti ku hlaya rito, xikan'wekan'we a wu fanelanga ku n'wi pfuna hi rito rero. Swa antswa ku nwi hlohlotela ku hlaya mpfumawulo wa rito kutani a twananisa mpfumawulo ku aka rito.
 - c **Ndhundhuzela na ku hlohlotela vadyondzi.** Endla ntlawa wa ku letela madyondzelo lamanene ya ntokoto ya vadyondzi kutani u tirhisa nkarhi lowu ku ringeta ku aka vutitshembi bya vadyondzi.
 - d **Aka ku hlaya hi nkholuko. Pfuna vadyondzi ku antswisa nkholuko wa mahlayelo ya vona.** Byela vadyondzi leswaku hlayelo ra vona ri fanele ku twakala ku fana na loko a vulavula. Kombisa vadyondzi ku hlaya hi nkholuko kutani u va pfumelela ku vuyelela ku hlaya endzhaku ka wena.
 - e **Aka ku hlaya hi ku twisisa.** Byela vadyondzi leswaku va fanele ku tshamela ku ehleketa hi leswi va swi hlayaka. Va dyondzise ku hlaya va wisa, va tlhelela endzhaku, va hlayisisa leswi va nga swi hlaya loko va lahlekeriwa hi ku landzelela mahlamuselelo. Dyondzisa vadyondzi ku va ni xifaniso emiehleketweni loko va hlaya – ku aka xitori etihlokweni ta vona hi leswi va swi hlayaka. Dyondzisa vadyondzi ku ringeta ku tsundzuka leswi va nga swi hlaya. Nakambe u va hlohlotela ku vutisa loko va nga swi twisisa swin'wana.

KU HLAYISA PHEPHA RA KU TIRHELA.

- 1 I miehleketo ya kahle ku veka maphepha ya ku tirhela etifayilini loko vadyondzisi va swi tirhisa.
- 2 Hlayisa maphepha lawa ya ku tirhela hi vukheta kutani u ma veka kahle loko u heta ku ma tirhisa.
- 3 U fanele ku tirhisa maphepha yo tirhela yo fana nkarhi wo leha, hikuva vadyondzi a va nga tsaleli eka wona. Ematshan'wini ya rona, va tsalela etibukwini ta vona to tsalela.

MAENDLELO MAN'WANA MA KU HLAYA HI NTLAWA LOKU LETERIWAKA

Tsundzuka leswaku xivangelo xa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka i ku yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya a ri yexe, ku endlela ku va pfuna ku aka vuswikoti byo hlaya. Loko u ri hava ndzhawu yo ringanela etlilasini ku endla nghingiriko lowu, kumbe u tsandzeka ku lawula mahanyelo ya tlilasi loko u ri karhi u yingisela ntlawa wu hlaya, ku na maendlelo man'wana.

Enkarhini wa ku hlaya hi ntlawa loku leteriwaka, tshamisa vadyondzi emadesikeni ya vona na maphepha yo hlaya yo tirhela. Kutani, endla leswi landzelaka:

- 1 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla hi phepha ro sungula ro tirhela. Kutani, u vitana mudyondzisi hi un'weun'we ku ta ku hlaya etafuleni a hlayela ehenhla yingisela mudyondzi un'wana na un'wana a hlaya xitshuriwa hi levhele leyi nga fanela.
- 2 Aka maendlelo ya vuswikoti byo hlaya.
- 3 Endzhaku ka timinete ta 15, lerisa tlilasi ku endla nghingiriko wo tlulela.
- 4 Kutani, tshamisisa vadyondzi etindhawini ta vona na maphepha ya vona yo tirhela.
- 5 Hlamusela leswi va faneleke ku swi endla eka nghingiriko lowu landzelaka.
- 6 Yana emahlweni u va vitana ha un'we unwe ku ta hlayela ehenhla etafuleni ra wena.

Loko u hleketa ku tirhisa maendlelo man'wana ma ku yingisela ku hlaya, u fanele ku vona ku u yingisela mudyondzi un'wana na un'wana loko a hlaya kan'we evhikini.



Ndlela ya Ku tsala

Xikongomelo: Ku dyondzisa vadyondzi ndlela ya ku humelerisa miehleketo xidzi ya vona hi ku tsala hi ku pfuniwa. Ku komba vadyondzi leswaku ku tirha hi ndlela swi va nyika nkarhi wo cinca, va hlela na ku antswisa miehleketo ya vona, ku nga ri ku 'swi kota hi nkarhi wun'we'.

Ndlela ya ku tsala yi katsa ku kunguhata, mpapfarhuto, ku hlela, ku hangalasa na ku andlala leswi tsariweke. Swiphemu leswi swa mune swa ndlela ya matsalelo swi tivisiwa eka tigiredi letinharhu, loko vadyondzi va ri karhi va va na vuswikoti.

KUNGUHATA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Eka nongonoko lowu, makunguhatelo ya kongomisiwa eka ku dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kunguhata njhani hi ku tirhisa:
 - a Nongonoko
 - b Mepe wa miehleketo
- 2 Loko vadyondzi va nga si tumbuluxa nkunguhato wa vona, mudyondzisi u fanele a sungula a va komba leswi swi endlisiwaka swona, leswaku va tiva hi ku hetiseka leswi va faneleke ku swi endla. Nkunguhato wa dyondzo hi wona wu ku letelaka maendlelo.

- 3 Hlamusela vadyondzi leswaku nkarhi hinkwawo wa EHLEKETA hi leswi u lavaka ku swi tsala. U (Mudyondzisi) fanele ku hlamusela miehleketo ya wena u yi humesela ehandle swi twakala, ku endlela leswaku vadyondzi va ta yi twa.
- 4 Tirhisa xikombiso xa makunguhatelo ku tumbuluxa nkunguhato wa matsalelo ya wena.
- 5 Lexi landzelaka, nyika vadyondzi timinete ti nga ri tingani ku ehleketa hi leswi va nga ta tsala swona.
- 6 Pfumelela vadyondzi ku hundzuluka va vulavula, va avelana mavonelo/miehleketo ya vona na munghana.
- 7 Xo hetelela, letela na ku pfuna vadyondzi loko va ri karhi va tsala kutani va tirhisa xikombiso xa nkunguhato ku hetisa minkunguhato ya vona.

MPFAPFARHUTA KU TSALA

- 1 Loko dyondzo yi nga si sungula, tlhela u tsala rimba ra wena ra nkunguhato ku suka eka dyondzo ya hi MUSUMBHUNUKU exitsalelweni. Tsala xikombiso xa rimba ra ku tsala exitsalelweni.
- 2 Lexi landzelaka, hlamusela hi ku komisa u tlhela u kombisa leswi vadyondzi va nga ta tirhisisa xiswona nkunguhato wa vona ku tumbuluxa mpfapfarhuto.
- 3 Komba vadyondzi xikombiso xa rimba ra matsalelo leri ri va pfunaka ku endla leswi.
- 4 Loko vadyondzi va ri karhi va hetisa mpfapfarhuto wa vona, fambafamba la tlilasini u ri karhi u nyika nseketelo.

HLELA KU TSALA/MATSALELO

- 1 Tsala nongonoko wo kambela mahlelelo ku suka eka nkunguhato wa dyondzo exitsalelweni.
- 2 Hlaya nongonoko wo kambela kutani u hlamusela vadyondzi swilaveko/swihlawulekisi swa kona.
- 3 U (mudyondzisi a) nga ha tsakela ku komba vadyondzi ku lulamisa xihoxo xo toloveleka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku va na nkarhi wa ku hlela na ku lulamisa ku tsala ka vona, va tirhisa nongonoko wo kambela.

KU HANGALASA NA KU ANDLALA KU TSALA

- 1 Lerisa vadyondzi ku tlhela va tsala swi basa tsalwa ra vona ro hetelela.
- 2 Nyika vadyondzi nkarhi wa ku cincana tibuku kutani va hlaya leswi tsariweke hi loyi un'wana.
- 3 Nyika vadyondzi vo hambanahambana nkarhi wa ku avelana na tlilasi hinkwayo hi ku hlaya leswi va swi tsaleke.
- 4 Kombela vadyondzi van'wana ku tlhela va tsala matsalwa ya vona emaphepheni yo va hava nchumu va endla na swifaniso ku kombisa, kutani u sayina. Endla nkombiso wa ku tsala loku ekhumbini ra le tlilasini.

- 5 Hlenguleta tibuku ta vadyondzi. U languteriwa ku koroketa hi mafundza swiphemu swi2 ntsena swa ku tsala hi kotara u tirhisa rhubiriki leyi nyikiweke. Hambiswiritano, u komberiwa ku hlaya na ku bumabumela hi matsalelo ya vona yo hetelela eka kotara yin'wana na yin'wana.
- 6 Nakambe, vutitshembi i xiphemu xa nkoka eka nhluvukiso wa vuswikoti bya ku tsala.



Maqhingana ya ku Tsala

Xikongomelo: Ku hlomisa vadyondzi hi maqhingana yo hlaya lama tirhaka tanihi switepisi ku va pfuna ku hundzula miehleketo ya vona yi va ya matsaleloxiidzi.

- 1 Landzelela minkunguhato ya dyondzo ku hetisa ntirho wa ku tsala eka vhiki rin'wana na rin'wana.
- 2 Eka minkunguhato ya dyondzo, u ta lemuka leswaku ku landzeleriwa ntolovelo wo fana nkarhi hinkwawo. Leswi swi endleriwa ku pfuna vadyondzi, leswaku va tiva leswi va nga ta swi langutela eka tidyondzo ta ku tsala. Leswi swi pfuna ku aka ku titshemba.
- 3 U ta lemuka nakambe leswaku maqhingana yo hambanahambana ma dyondzisiwa hi katsongokatsongo kutani va swi kota ku hetisa marimba ya swivulwa hi ku olova.
- 4 Xikongomelo i xa leswaku vadyondzi va tirhisa maqhingana lawa hi ku olova na hi mfanelo.
- 5 Maqhingana lawa ya pfuna vadyondzi ku titwa va titshemba hi ku tsala ka vona hi ku va va kombiwa leswaku ku na nongonoko wa magoza lama landzeleriwaka loko va tsala.

QHINGA RA 1: MUDYONDZISI U SUNGULA A KOMBISA KU TSALA/MATSALELO

- a Mudyondzisi u sungula a kombisa ntirho eka tlilasi (u kombisa tlilasi hi ku hetiseka leswi va nga ta swi endla).
- b Hi ku hlalela mudyondzisi, vadyondzi va va na mavonelo yo helela hi ntirho wa kona.

QHINGA RA 2: VATSARI VA EHLEKETA VA NGA SI TSALA

- a Ku tsala i endlelo ro veka miehleketo ephepheni.
- b Leswi swi vula leswaku vatsari va fanele ku sungula va ehleketa kutani va teka xiboho hi leswi va nga ta tsala hi swona va nga si tsala.
- c Nakambe swi hlamusela leswaku a ku na 'tinhlamulo' to lulama kumbe to hoxeka loko ku tsariwa – mutsari un'wana na un'wana u na swa yena leswi a ehlekataka ku tsala hi swona.
- d Minkarhi hinkwayo nyika vadyondzi nkarhi wa ku ehleketa hi leswi va lavaka ku swi tsala.

QHINGA 3: VATSARI VA DIROWA NTILA WA RITO RIN'WANA NA RIN'WANA

- a** Vadyondzi va ehleketa hi xivulwa lexi va lavaka ku xi tsala, kutani va xi hlayela ehenhla.
- b** Va hlayela leswaku ku na marito mangani eka xivulwa, kutani va dirowa ntila lowu yimelaka rito rin'wana na rin'wana.
- c** Mintila yi fanele ku dirowiwa ku suka eximatsini ku ya exineneni naswona ku suka ehenhla ka pheji ku ya ehansi.
- d** Mintila yi fanele yi va ya kwalomu ka mpimo wa ku leha ka marito.
- e** Ku fanele ku siyiwa tindhawu exikarhi ka marito.
- f** Emakumu ka xivulwa, mudyondzi u vekela hiko.
- g** Loko mintila yi tshamisekile, mudyondzi u tsala marito lama a ma tivaka, kumbe u fanele a ringeta ku tsala mimpfumawulo leyi sungulaka rito a nga si kombela ku pfuniwa.
- h** Leswi swi nyika xivumbeko eka ku tsala ka mudyondzi, leswi swi akaka vutitshembi. Hambi va ri vadyondzi lava tsandzekaka hakunene va nga sungula ku tsala hi ndlela leyi.

QHINGA RA 4: VATSARI VA TIRHISA SWITIRHISIWA KU TSALA MARITO

- a** Dyondzisa vadyondzi leswaku va nga kombeli ku pfuniwa ku tsala marito hinkwawo lama va nga ma tiviki. Va fanele va sungula va tirhisa switirhisiwa swin'wana ku kuma leswaku ri tsarisiwa ku yini rito leri va nga ri tiviki. Xikombiso:
 - Marito lama nga le khumbini.
 - Tibuku tin'wana.
 - Minongonoko ya mpeleto.
 - Va nga ha vutisa vanghana.

QHINGA RA 5: VATSARI VA TIRHISA LESWI VA SWI TSUNDZUKAKA KU TSALA MARITO

- a** Vadyondzi va fanele ku ringeta ku tsundzuka marito lama va ma dyondzeke, naswona va tsala marito lama hi ku ma tsundzuka.

QHINGA 6: VATSARI VA VULA MARITO HI KU NONOKA TANIHI XIBODZE

- a** Dyondzisa vadyondzi ku vula rito leri va nga ri tiviki hi ku nonoka swinene va twa ku hambana ka mimpfumawulo ya rona. (ku hambanisa)
- b** Leswi landzelaka, dyondzisa vadyondzi ku tsala mpfumawulo wun'wana na wun'wana lowu va wu twaka. (Swi nga endleka va nga peleti swona rito, kambe lawa ma ta va masungulo ya ku tsala marito lama va nga ma tiviki. Xikombiso, **lexi** a nga tsariwa tanihi **lex** kumbe **lx**. Mudyondzisi a nga aka ehenhla ka leswi kutani a komba mutsari mpeleto lowu lulameke wa rito.)
- c** Ringeta ku hlaya leswi vadyondzi va swi tsaleke hi mimpfumawulo leyi, naswona va ndhundhuzela vadyondzi ku va va tirhisile vutivi bya vona bya mimpfumawulo ku ringeta ku tsala marito. Lebyi i vuswikoti bya nkoka ku khutaza.

QHINGA RA 7: VATSARI VA HLAYA LESWI VA SWI TSALAKA

- a** Vadyondzi va tihlayela ehenhla swivulwa swa vona kumbe munghana. Ku hlayela un'wana munghana leswi tsariweke swi endla ndlela ya ku tsala yi va na nkoka swinene.
- b** Loko va ri karhi va endla leswi, va langutisa loko va nga siyanga marito man'wana.
- c** Va tlhela va languta loko nongonoko wa marito wu lulamile.
- d** Xa nkoka swinene, endla nkombiso wa mintirho leyi ku endlela leswaku vadyondzi va tsakela ndlela leyi ya ku hlaya, naswona va titwa va tinyungubyisa hi leswi va swi tsaleke.

QHINGA RA 8: VATSARI VA HUNDZULUKA VA VULAVULA

- a** Hi minkarhi yo hambanahambana eka dyondzo, vadyondzi va nga hundzuluka va ya eka vanghana, kutani va nyikana nkarhi va burisana.
- b** Leswi swi nga tirhisiwa ku avelana mavonelo mayelana na leswi va faneleke ku tsala hi swona, ku hlayelana leswi va swi tsaleke, ku byelana hi swifaniso swa vona, kumbe ku kambisisa loko va twisisa leswi va faneleke ku swi endla.
- c** Dyondzisa vadyondzi ku langutana va vulavula va nga bi huwa loko va ri karhi va hundzuluka va vulavula.

QHINGA RA 9: KHOMA TINHLENGETANO LETITSONGO

- a** Leri i qhinga leri pfunaka swinene loko vadyondzi va ri karhi va tsala.
- b** Fambafamba etlilasini, kutani u yima laha u vonaka mudyondzi a tsandzeka.
- c** Khoma nhlengetano yitsongo na mudyondzi yoloye.
- d** Burisana na mudyondzi hi ntirho wa yena, n'wi yingiseli, kutani u n'wi pfuna hi laha swi lavekaka.
- e** Tsundzuka ku ringeta ku nyika vadyondzi hinkwavo nkarhi wo va langutisa hi un'we un'we, naswona ndhundhuzela ku tikarhata na ku tiantswisa ka vona.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs).

Giredi 1

KOTARA 1

Vhiki

1

Ndzemukiso

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KUMA VUTIVI BYO SUNGULA (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Byela vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta dyondza minkongomelo yo hambanahambana.
- 2 Hlamusela leswaku nkongomelo i mhaka leyikulu leyi nga ta letela ku dyondza ka hina swin'we.
- 3 Dirowa xirhendzevutana xi ri na rito **xikolo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *U tiva yini hi xikolo?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi eka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo yo fana swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tikeriwa ku hlamula, vutisa swivutiso swo tlhontlha leswi landzelaka ku va pfuna:
 - a U ehleketa leswaku hi ta endla yini exikolweni?
 - b U titwa njhani hi ku va u ri exikolweni?
 - c U tsakisiwa hi yini ngopfu?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta dyondza marito mantshwa yo tala ku hi pfuna ku humesa miehleketo ya hina na mavonelo ya hina ku antswa!
- 2 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 3 Kombisa marito na leswi nga dirowiwa eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Swa fana
 - Yimisela ehenhla 1–5 wa tintiho.
 - Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku yimisela ehenhla nomboro yo FANA ya tintiho.
 - Vuyelela ka 4–5.



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika tibuku to tsalela.
- 2 Hlawula sisteme leyi nga ta tirhela tlilasi na vadyondzi va wena, ku fana na: **Ku tirhisa valandzelerisi va tibuku.**
- 3 Hlamusela leswaku eka lembe hinkwaro, un'wana na un'wana u ta kuma nkarhi wa ku va mulandzelerisi wa tibuku. Vhiki leri, hi ta titoloveta hi leswi mulandzelerisi wa

- tibuku a faneleke ku swi endla leswaku un'wana na un'wana a ta swi tiva naswona a lulamerile.
- 4 Komba vadyondzi laha tibuku to tsalela ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa hi ndlela yini (ntlawa, layini, sw. na sw.)
 - 5 Komba vadyondzi ku teka xijumba xa tibuku to tsalela ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
 - 6 Vakombi ku nyika vadyondzi tibuku hi ndlela ya kahle, hi vukheta, na hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
 - 7 Kombela vadyondzi vo hlayanyana (nomboro yi ta ya hi leswi swi twisisekaka ku ya hi matshamelo ya tlilasi ya wena) ku ta va ta va vahlayisi va tibuku va siku rero.
 - 8 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika vadyondzi tibuku.
 - 9 Valerisi ku tshama ehansi va miyerile.
 - 10 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, hlamusela leswaku vahlayisi va tibuku hi vona va nga na vutihlamuleri byo ti hlengeleta.
 - 11 Komba vadyondzi leswaku va ta ti hlengeleta njhani tibuku ta ntlawa, layini, sw. na sw.
 - 12 Komba vadyondzi leswaku va ta tiveka kwini tibuku.
 - 13 Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta tibuku.



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Hlamusela leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka mete, emahlweni ka tlilasi (kumbe kun'wana, loko ku ri hi ku leswi a swi nge koteki etlilasini ya wena)
- 3 Hlamusela leswaku hi ta fanele ku ya eka mete hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi leswaku va ta ya enjhani eka mete. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 5 Hlawula sisteme yo ya eka mete hi yona leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini.**
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele va **tsundzuka** layini ya vona.
- 8 Kombelana vadyondzi hi tilayini ku ya eka mete.
- 9 Loko vadyondzi hinkwavo va tshamile eka mete, hlamusela leswaku hi ta fanele ku tlhelela ematshan'wini ya hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 10 Komba vadyondzi ku vuyela ematshan'wini ya vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanela ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 11 Kombelana vadyondzi ku tlhelela ematshan'wini ya vona hi tilayini.



Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

KU KOMBISA

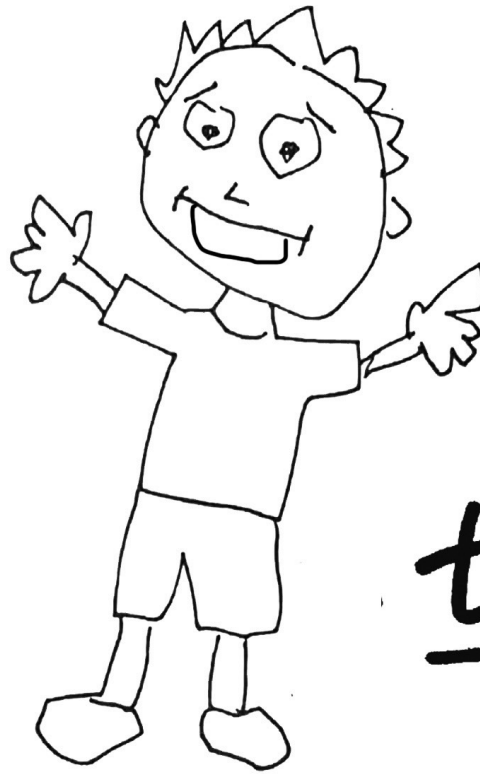
- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi leswi va titwisaka swona namuntlha exikolweni.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 3 Byela vadyondzi hi mavonelo man'wana lama u nga na wona ya xifaniso xa wena, ku fana na: Ndzi twa ndzi tsakile ku va na vadyondzi lavantshwa vo tala!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u vonaka u tsakile etlilasini.
- 5 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a ko va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona vini.

SWILERISO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: U titwa njhani namuntlha exikolweni?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Kombela 2–3 wa vadyondzi ku ku byela leswaku va titwa njhani.
- 4 Va fanele va ku: Ndzi titwa ...
- 5 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku tsala hi leswi va titwisaka swona!

KU TSALA

- 1 **Kombela vahlayisi va tibuku ku ta nyika vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba etlilasini ku hetisa **tinhlengeletano letintsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi va ku byela hi leswi va swi tsalaka.
- 4 Khutaza vadyondzi.
- 5 **Kombela vahlayisi va tibuku volavo ku ta hlengeleta tibuku to tsalela.**



tsaka

mina

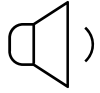


Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika Maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Hlamusela leswaku va landzelerisi va tibuku va ta nyika tlilasi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 3 Komba vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Komba vadyondzi ku teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Va kombi ndlela yo nyika vadyondzi kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta maphepha!)
- 6 Kombela vahlayisi va tibuku valovo ku ta nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Va lerisi ku titolovela ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 9 Lerisa vadyondzi ku languta maphepha yo tirhela.
- 10 Hlamusela vadyondzi swivumbeko leswi nga eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlamusela leswaku va landzelerisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 12 Komba vadyondzi leswaku va ta hlengeleta njhani maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 13 Komba vadyondzi leswaku va ta veka kwini maphepha yo tirhela.
- 14 Kombela va landzelerisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo

15 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga ntlangu lowu vuriwaka **Mudyondzisi u ri**. Lowu i ntlangu lowu lavaka leswaku hi yingisela hi vukheta! Hi ta tirhisa ntlangu lowu ko hlayanyana elembeni!
- 3 Hlamusela vadyondzi milawu:
 - a Hlamusela leswaku u ta fambafambisa miri hi tindlela to hambana, ku fana na ku khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; cinisa nhompfu ya wena; tlula ka nharhu; sw. na sw.
 - b Loko u sungula u ku, 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele va encenyeta.
 - c Loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri,' kutani vadyondzi va fanele ku yima va ku dzi.
 - d Loko mudyondzi o endla xiendlo loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri,' mudyondzi wa huma naswona u fanele ku tshama ehansi.
 - e Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a nga ta sala.
- 4 Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5 Tlangani ntlangu lowu ku fika loko ku sele mudyondzi un'we a yimile!



Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere/marito/swivulwa

Xikongomelo, i xa ku mavito ya vadyondzi ma fanele ku tsariwa na ku damarhetiwa emadesikeni ya vona ku nga si fika siku ro sungula ra xikolo. Loko leswi swi nga koteki, u ta fanele ku tsala mavito ya vadyondzi endzeni ka tibuku ta vona ku nga si endliwa nghingiriko lowu.

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku to tsalela na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku to tsalela ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku)
- 5 Kombela vadyondzi vo hlayanyana ku ta va ta va valandzelerisi va tibuku va siku. Va fanele ku va va hambanile eka lava u nga va hlawula hi Musumbhunuku.

- 6 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.
- 7 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 8 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku pfula pheji ra vona ro sungula ro basa.
- 9 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula mavito ya vona eka tibuku ta vona to tsalela. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na timinete tinharhu ku endla leswi. (I swa nkoka ku letela vadyondzi ku endla leswi hi ku hatlisa.)
- 10 Hlamusela leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta tibuku.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlangeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.
- 13 Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlengeleta tibuku.



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Hlawula sisteme yo ya hi yona eka mete leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini**.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka tilayini** ta vona.
- 8 Kombela vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Loko vadyondzi hinkwavo va tshamile eka mete, hlamusela leswaku eka ku hlaya swin'we, ku na milawu ya ndlela leyi hi faneleke ku tshama hi yona eka mete.
- 10 Vutisa vadyondzi: I yini swin'wana swa swilo leswi u ehleketaka leswaku i swa nkoka loko hinkwerhu hi ri eka mete swin'we?
- 11 Bubutsa miehleketo hi mavonelo man'wana na vadyondzi, ku fana na ku ka u nga khumbi vanhu van'wana, ku ka u nga heti ndhawu, ku yingisela xivulavuri, sw. na sw.
- 12 Hlamusela na ku komba vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.
 - b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini ya hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.

- 13 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku titoloveta ndlela yo tshama loko ku hlaiwa hi ku siyerisana xinkadyana.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta tlhelela eswithan'wini swa hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 15 Komba vadyondzi ku tlhelela ematshan'wini ya vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba va miyerile hi vukheta!
- 16 Kombela vadyondzi layini hi layini ku tlhelela ematshan'wini ya vona.



Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo Hlaya**.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika tlilasi na maphepha yo tirhela.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi mintlawa, layini. Sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi ku nyika maphepha yo tirhela hi ndlela ya kahle, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta maphepha!)
- 6 Kombela vahlayisi va tibuku va Ravumbirhi ku ta va ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Va lerisi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama hansi va miyela.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo hlaya yo tirhela.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi ndlela leyi va nga ta hlengeleta hi yona maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 13 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga veka kona maphepha yo tirhela.
- 14 Kombela va landzelerisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 15 Kutani, u va nyika nkambelovutivo wa nomo wa xihatla ku kambela loko va ha tsundzuka swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko ra vona loko va lava ku vulavula.
- 16 Vutisa vadyondzi swivutiso swo fana na:

- a** Hi xini xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi ri vambirhi?
- b** Xana xivumbeko xa nomo xi vula yini?
- c** Xana u fanele ku endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
- d** Sw. na sw.

Ravunharhu



Mighingiriko ya swanomo

15 wa timinete

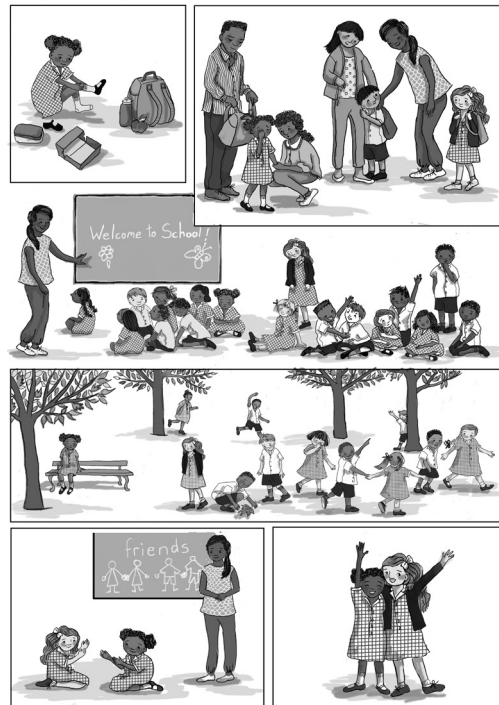
VHIKI 1

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na swifaniso eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Hambana
 - Nyika vadyondzi tibuku.
 - Dirowa xivumbeko xo OLOVA eka bodo.
 - Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku dirowa xivumbeko xo HAMBANA ebukwini ya vona.
 - Vuyelela ka 4-5.

VUTUMBULUXI BYO HLAMUSELA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawe leyitsongo eka vutumbuluxi byo hlamusela xitori. Hi fanele ku va eka mintlawe leyitsongo hi ku hatlisa!
- 2 Byela vadyondzi leswaku va ta endla njhani mintlawe leyitsongo. Komba vadyondzi leswaku i vamani lava nga ta va eka ntlawa wun'wana na wun'wana.
- 3 (Xikombiso: loko vadyondzi va tshame hi tilayini, ndlela yo olova yo vumba mintlawe i ku va na vadyondzi vambirhi) eka layini ya le mahlweni va hundzuluka va languta vadyondzi vambirhi lava nga endzhaku ka vona eka layini ya vambirhi.
- 4 Tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va twisisa leswaku hi vahi lava nga eka ntlawa wa vona na leswaku va fanele va ya njhani eka mintlawe ya vona.
- 5 Tlanga ntlangu ku pfuna vadyondzi ku dyondza ku hatlisa na ku miyela ku vumba mintlawe leyitsongo.
- 6 Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawe ya vona leyitsongo.



- 7 Mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nga ri ki entlaweni wa yena ku nga si hela 30 wa tisekondi u humile, xikan'we na ntlawa wa yena hinkwawo! Va fanele ku ya yima emahlweni ka tlilasi.
- 8 Tlanga ntlangu lowu ku fikela loko ku sele ntlawa wun'we ntsena. (Loko swi fanela, komisa nkarhi ku fika eka 20 wa tisekondi, 10 wa tisekondi).



Ndzemuko wa mimpfumawlo na Mimpfumawulo: 15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga **Mudyondzisi u ri**.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi hi milawu:
 - a Hlamusela leswaku u ta fambafambisa miri hi tindlela to hambana, ku fana na ku khumba nhloko ya wena; hahisa khayiti; cinisa nhompfu ya wena; tlula ka nharhu; sw. na sw.
 - b Loko u sungula u ku, 'mudyondzisi u ri' vadyondzi va fanele ku endla leswi a swi vulaka.
 - c Loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri', vadyondzi va yima va ku dzi.
 - d Loko mudyondzi o endla xiendlo loko u nga vulanga 'mudyondzisi u ri', mudyondzi yoloye wa huma naswona u fanele ku tshama ehansi.
 - e Muhluri i mudyondzi wo hetelela loyi a nga ta sala.
- 4 Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5 Tlangani ntlangu lowu ku fikela loko ku sele mudyondzi un'we a yimile!



Ntivontsalo: 15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku to tsalela na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku to tsalela ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku)
- 5 Kombela vadyondzi vo hlayanyana ku ta va ta va vahlayisi va tibuku va siku. Va fanele ku va va **hambanile** eka lava u nga va hlawula hi Musumbhunuku.
- 6 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.

- 7 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 8 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku pfula pheji ra vona ro sungula ro basa.
- 9 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula mavito ya vona eka tibuku ta vona ta switoloveto. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na timinete timbirhi ku endla leswi. (I swa nkoka ku toloveta vadyondzi ku endla leswi hi ku hatlisa!) Hlamusela leswaku vadyondzi va ta fanela ku tsala hi ku hatlisa mavito ya vona!
- 10 Lerisa vadyondzi lava nga na nkarhi wo engeteleriwa ku tsala mavito ya vona nakambe (kumbe ko tala ku ya hi laha swi kotekaka hi timinete timbirhi).
- 11 Loko timinete timbirhi ti herile, lerisa vadyondzi ku pfala tibuku ta vona.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta tibuku.
- 13 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta tibuku ta, layini, ntlawa wa vona, sw. na sw.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.
- 15 Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta tibuku.

Xiyaxiya: U nga languta ku tsala ka vadyondzi ka mavito ku endla mahlelelo ya nkamafundza ku endlela ku tiva leswaku hi vahi vadyondzi lava kotaka ku tsala mavito ya vona, na leswaku va swi endla hi rivilo ra njhani.



Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa xifaniso lexi kombisaka xin'we lexi va xi tsakelaka hi xikolo ku fikela sweswi.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 3 Byela vadyondzi hi mavonelo man'wana lama u nga na wona ya xifaniso xa wena, ku fana na: Ndzi rhandza ku tlanga mintlangu etlilasini.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u rhangela ntlangu etlilasini (ku fana na Mudyondzisi u ri).
- 5 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a ko va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona vini.

SWILERISO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: U tsakela yini hi xikolo ku fikela sweswi?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Kombela 2–3 wa vadyondzi ku ku byela swin'wana leswi va swi tsakelaka hi xikolo.
- 4 Va fanele va ku: Ndzi tsakela ...
- 5 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!



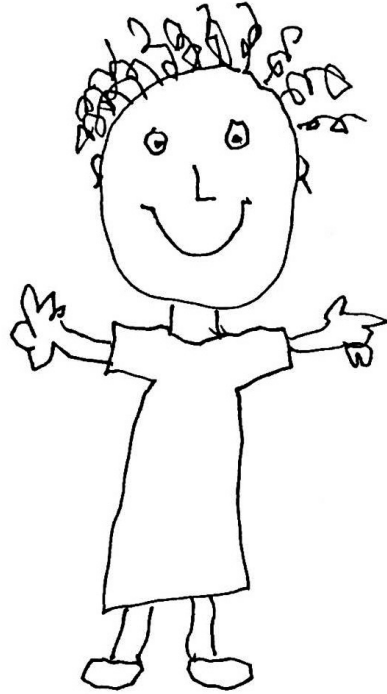
Ku tsala

- 1 **Kombela vahlayisi va tibuku valavo ku ta nyika vadyondzi tibuku.**
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba etlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Byela vadyondzi **ku ku byela hi leswi va nga swi tsala.**
- 4 **Khutaza vadyondzi.**

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi **hundzuluka hi vulavula**, hi ndzulukela eka vanghana va hina hi burisana.
- 3 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

*Hayeka leswi vadyondzi va nga swi tsala eka **levhele ya mahlo ya vadyondzi** etlilasini. Leswi swi ta pfuna vadyondzi ku vulavurisana hi nkongomelo.*



mudyondzisi



Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo Hlaya.**
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika tlilasi na maphepha yo tirhela.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi mintlawa, layini. Sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi ku nyika maphepha yo tirhela hi ndlela ya kahle, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta maphepha!)
- 6 Kombela vahlayisi va tibuku va Ravunharhu ku ta va ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Va lerisi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.

- 8 Va lerisi ku tshama ehansi va miyela.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlamusela leswaku namuntlha i Ravunharhu, vadyondzi va fanele ku languta eka Nghingiriko wa Ravunharhu.
- 12 Kombisa vadyondzi ndlela leyi nghingiriko lowu wu endliwaka hi yona, hi ku tirhisa swivumbeko.
- 13 Kutani, hlamusela vadyondzi leswaku va fanele ku endla leswi va ri **voxe** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 14 Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi ri hexe**, hi fanele ku:
 - a Languta eka phepha ra hina.
 - b Ringeta ku hlayela ehansi marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga vutisa loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi ri tlula.
- 15 Nyika vadyondzi nkarhi wo titoloveta ku hlaya va ri voxe. Fambafamba etlilasini ku tiyisisa leswaku vadyondzi va tihlanganisa na maphepha yo tirhela.
- 16 Endzhaku ka 5 wa timinete, tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo hlaya yo tirhela.
- 17 Tsundzuxa vadyondzi ndlela leyi va nga ta hlengeleta ha yona maphepha yo tirhela hi layini, hi ntlawa wa vona, sw. na sw.
- 18 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga veka kona maphepha yo tirhela.
- 19 Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 20 Kutani, u va nyika nkambelovutivi wa nomo wa xihatla ku kambela loko va ha tsundzuka swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko loko va lava ku vulavula.
- 21 Vutisa vadyondzi swivutiso swo fana na:
 - a Hi xihhi xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi ri vambirhi?
 - b Xana xivumbeko xa nomo xi vula yini?
 - c Xana u fanele ku endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d Sw. na sw.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku tsemelela na ku hlanganisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga ntlangu wuntshwa lowu vuriwaka
Dzinginika, dzinginika, oma.
- 3 **Hlamusela vadyondzi milawu:**
 - a Hlamusela leswaku u ta tirhisa marito mambirhi: Dzinginika na ku oma.
 - b Loko u ku dzinginika, vadyondzi va fanele ku dzinginika.
 - c Loko u ku 'oma' va fanele ku yima va ku dzi va nga vulavuli!
 - d Loko vadyondzi va nga 'omi' va ta huma!
- 4 Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5 Vula: Dzinginika, dzinginika, dzinginika, dzinginika, dzinginika, dzinginika, oma!
- 6 Kombela vadyondzi lava nga omeki ku tshama ehansi!
- 7 Vuyelela ko hlayanyana.



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta fanela ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Hlawula hi sisteme yo ya hi yona eka mete leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini.**
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka layini** ya vona.
- 8 Kombela vadyondzi ku ya eka mete **layini hi layini.**
- 9 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.



- b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini wa hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.
- 10 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we, vadyondzi va fanele va yingisela xitori hi vukheta.
- 11 Komba vadyondzi xifaniso xa vana endzeni ka tlilasi.
- 12 Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka. Tsundzuxa vadyondzi ku yimisa voko loko va lava ku hlamula:
- a Xana u vona yini eka xifaniso?
 - b Xana u ehleketa leswaku ku humelela yini eka xifaniso?
 - c U nga tsakela ku va tlilasi ya wena yi va hi mukhuva lowu? Hikokwalaho ka yini?
- 13 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku titoloveta ndlela yo tshama loko va hlaya swin'we hi tisekondi tintsongo.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela ematshan'wini ya hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 15 Komba vadyondzi ndlela yo tlhelela ematshan'wini ya vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba van'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 16 Kombela vadyondzi layini hi layini ku vuyela ematshan'wini ya vona.



Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya**.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya eka tlilasi.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku maphepha yo tirhela yo hlaya ma ta vekiwa kwini na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela ya hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Vatsundzuxi ndlela yo nyika maphepha yo tirhela hi ndlela ya kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 6 Kombela vahlayisi va tibuku lavantshwa va Ravumune ku ta nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Lerisa vadyondzi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi va miyerile.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi

- 11** Hlamusela leswaku namuntlha i Ravumune, vadyondzi va ta languta eka nghingiriko wa Ravumune.
- 12** Kombisa vadyondzi ndlela yo endla nghingiriko lowu, u tirhisa swivumbeko.
- 13** Kutani, hlamusela vadyondzi leswaku va fanele ku endla leswi va ri **voxe** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 14** Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi hexe**, hi fanele hi:
- a** Languta eka phepha ra hina.
 - b** Ringeta ku hlaya marito hi miyerile ephepheni.
 - c** Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi ri tlula.
- 15** Nyika vadyondzi nkarhi wo titoloveta ku hlaya ka vona va ri voxo. Fambafamba etlilasini ku tiyisisa leswaku vadyondzi va tirhana na phepha ro tirhela.
- 16** Endzhaku ka 5 wa timinete, tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo tirhela no hlaya.
- 17** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta maphepha yo tirhela ya ntlawa, layini, sw. na sw.
- 18** Tsundzuxa vadyondzi laha va faneleke ku veka kona maphepha yo tirhela.
- 19** Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 20** Kutani, nyika vadyondzi ntlangu wa xihatla wa nomo ku kambela vutivi bya vona bya swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko loko va lava ku vulavula.
- 21** Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka.
- a** Hi xihi xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi vambirhi?
 - b** Xivumbeko xa nomo xi vula yini?
 - c** U fanele u endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d** Sw. na sw.

Ravuntlhanu



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

VHIKI 1

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na swifaniso eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Swa fana
 - b Swa hambana
 - Hlengeta minchumu yin'wana, ku fana na 2 wa tibuku to tirhela ta DBE, pensele, 2 wa swiphemu swa choko, na rhaba.
 - Komba vadyondzi minchumu yimbirhi.
 - Hlamusela leswaku loko minchumu yi FANA, vadyondzi va fanele ku YIMISA TIKHUDZU.
 - Loko minchumu yi nga fani, va fanele ku tshika mavoko ya vona emadeskeni.

NKANERISANO HI TSALWA RO HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ro burisana exitsalelweni.
 - a Swakudya leswi ndzi swi rhandzaka i...
 - b Nghingiriko lowu ndzi wu rhandzaka i...
- 2 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawwa leyitsongo ku kanerisana hi tsalwa ra ku hlaya swin'we. Hi ta fanela ku endla mintlawwa leyitsongo hi ku hatlisa!
- 3 Loko hi ya eka mintlawwa, hi ta tirhisa swo sungula swivulwa leswi nga le exitsalelweni ku sungula mbhurisano.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 5 Hlamusela leswaku loko hi va eka mintlawwa, mudyondzi un'wana na un'wana eka ntlawa u ta va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
- 6 Tivisa 'ximhandzana xo vulavula/ribye/nchumu'.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta nyiketana ximhandzana xo vulavula. Loko va ri na ximhandzana xo vulavula, i nkarhi wo vona wo vulavula. Loko un'wana eka ntlawa wa vona a ri na ximhandzana xo vulavula, va fanele ku yingisela.
- 8 Kombela vadyondzi vanharhu ku ta emahlweni ka tlilasi kutani u va kombisa ku nyiketana ximhandzana na ku hlamula swivutiso.
 - a Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso xa 1.
 - b Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - c Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - d Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - e Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - f Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - g Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.

- h** Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
- 9** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo endla mintlawwa leyitsongo. Tsundzuxa vadyondzi lava nga leka ntlawa wa vona. Leswi swi fanele swi fana na mintlawwa ya Ravunharhu!
- 10** Tiyisisa leswaku vadyondzi va tsundzuka lava nga leka ntlawa wa vona na ndlela yo ya eka ntlawa wa vona.
- 11** Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 12** Kutani, nyiketani ximhandzana xo vulavula eka ntlawa wun'wana na wun'wana. Va ta cincana ku hlamula swivutiso ku ya hi leswi u nga va kombisa swona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Marito

- 1** Hlamusela leswaku loko hi endla mimpfumawulo lembe leri, i swa nkoka ku yingisela hi vukheta.
- 2** Hlamusela leswaku namuntlha, hi ta tlanga ntlangu lowu vuriwaka **Xitulu xa mina na mina**. Lowu i ntlangu lowu lavaka hi yingisela hi vukheta! Hi ta tirhisa ntlangu lowu ko hlayanyana laha lembeni.
- 3** Hlamusela vadyondzi milawu:
- a** Hlamusela leswaku vadyondzi va ta yima ekusuhi na switulu swa vona.
 - b** U ta nyika swileriso.
 - c** Vadyondzi va ta yingisela hi vukheta xitwananisi, leswi va ta endla leswi nga swona.
- 4** Byela vadyondzi ku suka va yima.
- 5** Va nyiki swileriso swo fana na:
- a** yima endzhaku ka xitulu xa wena
 - b** teka xitulu xa wena
 - c** khandziya ehenhla ka xitulu xa wena
 - d** famba ehanhla ka xitulu xa wena



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

- 1** Hlamusela leswaku vhiki rin'wana na rin'wana eka ku hlaya swin'we, hi ta endla nghingiriko wa le ndzhaku ko hlaya.
- 2** Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakeleke eka xifaniso.
- 3** Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi ku nyika 1–2 wa swivulwa swo komisa leswi va swi tsundzuka hi xifaniso: **Ndzi tsundzuka ndzi vone mudyondzisi na vana etlilasini. Mudyondzisi a ti komba a nga tsakanga.**

- 4 Komba vadyondzi xifaniso nakambe.
- 5 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi **minkomiso ya vona**.
- 6 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** mavonelo ya vona na tlilasi. **Pfuna** vadyondzi ku hetisa swivulwa.
- 7 Hlamusela na ku lulamisa swiphiqo swa ntolovelo na vadyondzi.
- 8 Tsundzuxa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**.
 - a Vadyondzi va ta hundzulukela eka munhu loyi a nga kusuhi na vona.
 - b Va ta cincana ku byela vanghana va vona tinhlamulo ta swivutiso.
 - c Loko munghna wa vona a vulavula, va fanele ku yingisela hi vukheta!
- 9 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku hlamusela ka **vona** xitori na munghana.



Ntlawa wo leteriwa wo hlaya

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya**.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika na maphepha yo tirhela yo hlaya eka tlilasi.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Vatsundzuxi ndlela ya kahle yo nyika maphepha yo tirhela, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 6 Kombela vahlayisi va tibuku va Ravuntlhanu ku ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Lesrisa vadyondzi ku titoloveta ku nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Va lerisi ku tshama ehansi hi ku hatlisa.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlamusela leswaku namuntlha i Ravuntlhanu, vadyondzi va ta languta eka nghingiriko wa Ravuntlhanu.
- 12 Kombisa vadyondzi ndlela ya ku endla nghingiriko lowu, hi ku tirhisa swivumbeko.
- 13 Kutani, hlamusela leswaku vadyondzi va ta endla leswi va ri **voxe** (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
- 14 Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi hexe**, hi fanele hi:
 - a Languta eka phepha ra hina.
 - b Ringeta ku hlaya marito hi miyerile eka phepha.

- c** Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi ri tlula.
- 15** Nyika vadyondzi nkarhi wo titoloveta ku hlaya va ri voxe. Fambafamba etlilasini ku tiyisisa leswaku vadyondzi va tirhana na phepha ro tirhela.
- 16** Endzhaku ka 5 wa timinete, tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 17** Tsundzuxa vadyondzi Ndlela yo hlengeleta maphepha yo tirhela ya ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 18** Tsundzuxa vadyondzi laha va faneleke ku veka maphepha yo tirhela.
- 19** Kombela vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 20** Kutani, va nyiki ntlangu wa nomo wo hatlisa ku kambela vutivi bya vona bya swivumbeko na ku titoloveta ku yimisa voko loko va lava ku vulavula.
- 21** Vutisa vadyondzi swivutiso swo fana na:
- a** I yini xivumbeko lexi hi byelaka ku hlaya hi vambirhi?
 - b** Xivumbeko xa nomo xi hi byela yini?
 - c** U fanele ku endla yini loko u vona xifaniso xa nomo?
 - d** Sw. na sw.



Giredi 1

KOTARA 1

Vhiki

2

Ndzemukiso

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KUMA VUTIVI BYO SUNGULA (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta dyondza minkongomelo yo hambanahambana.
- 2 Dirowa xirhendzevutana na rito **xikolo** ri exikarhi ka xitsalelo.
- 3 Vutisa vadyondzi: *U tiva yini hi xikolo leswi u wu nga swi tivi vhiki leri nga hundza?*
- 4 Tsala mavonelo ya vadyondzi eka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo yo fana swin'we.
- 5 Loko vadyondzi va tikeriwa ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka ku va pfuna:
 - a U endle yini vhiki leri nga hela exikolweni?
 - b I yini lexintshwa lexi u nga xi dyondza exikolweni?
 - c U hlangane na vamani exikolweni?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 **Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta dyondza marito lamantshwa yo tala ku hi pfuna ku humesa miehleketo ya hina na mavonelo ya hina ku antswa!**
- 2 Ku dyondzisa hi ku tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula)!
- 3 Kombisa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Swotala
 - Lerisa vadyondzi VANHARHU ku ta yima eka tlhelo rin'we ra wena.
 - Lerisa mudyondzi UN'WE ku ta yima eka tlhelo lerin'wana ra wena.
 - Vutisa vadyondzi: hi wihi ntlawa wa vadyondzi wu nga na vadyondzi VOTALA eka wona?
 - Vuyelela hi tinhlayo to hambanahambana ta vadyondzi.



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Hlamusela leswaku i swa nkoka ku teka xiboho hi milawu ya tlilasi ya hina.
- 2 Vutisa vadyondzi: Hi swihi swilo swa ntikelo leswi nga swa nkoka etlilasini ya hina.
- 3 Tsala mavonelo ya vadyondzi exitsalelweni.
- 4 Kutani, endla milawu swin'we na vadyondzi.
- 5 Swiletelo swin'wana swa milawu ya tlilasi.
 - a Va fanele ku tsala milawu ya ntikelo leyi nga longoloxiwa.
 - b Yi fanele ku tsariwa hi ndlela ya kahle (Hi endla... ku nga ri A hi endli...)

- c Milawu yi fanele ku va ya vanhu hinkwavo – yi fanele ku va ntiyiso minkarhi hinkwayo.
- d Ku fanele ku va na 5–7 ya milawu ya tllasi.

Xiyaxiya: Loko xikolo xi huma, tsala milawu eka phositara kumbe phepha lerikulu. Yi hayeki leswaku vadyondzi hinkwavo va yi vona.



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka mete, emahlweni ka tllasi (kumbe kun'wana, loko ku ri ku leswi a swi nge koteki etllasini ya wena)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta fanele ku ya eka mete hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta ya enjhani eka mete. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile!
- 5 Vitanana vadyondzi layini hi layini ku ya eka mete.
- 6 Loko vadyondzi va tshamile emeteni, hlamusela leswaku u ta tshama u karhi u lava leswaku va ku yingisela.
- 7 Dyondzisa swo **koka rinoko**, ku fana na:
1–2–3 MAHLO EKA MINA,
1–2 MAHLO EKA WENA!
- 8 Byela vadyondzi leswi ndlela yo koka rinoko yi tirhisaka swona:
 - a Loko va twa ”1–2–3 MAHLO EKA MINA” va fanele va yima ku vulavula.
 - b Va fanele va ku ”1–2 MAHLO EKA WENA.”
 - c Kutani, va fanele ku tshama eswitulwini ya vona mahlo ya vona ma langute mudyondzisi.
- 9 Tlanga ntlangu na vadyondzi ku va pfuna ku dyondza ku koka rinoko.
 - a Lerisa vadyondzi ku vulavula na vaakelani va vona.
 - b Vula: ”1–2–3 MAHLO EKA MINA”
 - c Vadyondzi va fanele va ku: ”1–2 MAHLO EKA WENA.”
 - d Kutani, va fanele ku tshama va miyela eswitulwini swa vona mahlo ya vona ma ri eka mudyondzisi.
 - e Vitanana vadyondzi van'wana lava nga landzeleriki swileriso!
- 10 Loko u va tolovetile swo koka rinoko, tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta famba hi ku hatlisa va vuyela eswitulwini swa vona hi ku hatlisa va miyerile.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi leswi va vuyerisaka swona eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanela ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa na hi vukheta!
- 12 Vitanana vadyondzi layini hi layini ku tlhelela eswitulwini swa vona.



Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi **swin'wana leswi va lavaka ku dyondza hi swona lembe leri.**
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 3 Byela vadyondzi hi mavonelo man'wana lama u nga na wona ya xifaniso xa wena, ku fana na: Ndzi lava ku dyondza swo tala hi matiko yo hambanahambana.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u languta mepe.
- 5 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a ko va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona vini.

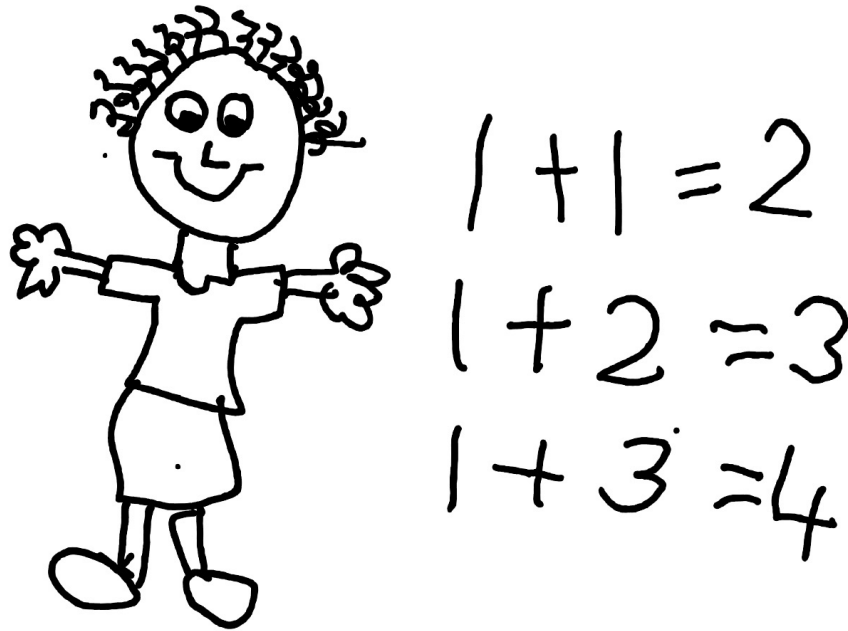
SWILERISO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: U lava ku dyondza yini swo tala lembe leri?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 3 Tsundzuxa vadyondzi **ku hundzuluka va vulavula:**
 - a Vadyondzi va fanele ku hundzulukela eka munhu loyi a nga kusuhi na vona.
 - b Va fanele ku cincana ku byela vanghana va vona nhlamulo ya xivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va ta yingisela hi vukheta!
- 4 Lerisa vadyondzi **ku hundzuluka va vulavula** kutani va burisana hi mavonelo ya vona na munghana.
- 5 Nyika vadyondzi 2–3 wa timinete ku hundzuluka va vulavula.
- 6 Kombela 2–3 wa vadyondzi ku ku byela xilo xin'we lexi lavaka ku dyondza swo tala hi xona.
- 7 Va fanele va ku: Lembe leri, ndzi lava ku dyondza hi...
- 8 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi va tlilasi. Hlamusela leswaku i vamani vahlayisi va tibuku va vhiki.
- 2 **Kombela vahlayisi va tibuku volavo ku nyika tibuku ta switoloveto.**
- 3 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba etlilasini u hetisa **tinhlengoletano letintsongo.**

- 4 Vutisa vadyondzi hi leswi va swi diroweke.
- 5 Khutaza vadyondzi.
- 6 **Kombela vahlayisi va tibuku valavo ku hlengeleta tibuku ta switoloveto.**



Matematiki



Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi vatlilasi. Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku ta va vamani vahlayisi va tibuku va vhiki.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va nyika tibuku na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 3 Hlamusela leswaku ntirho wun'wana wa vahlayisi i ku va vahlayisi vo miyeta.
- 4 Hlamusela leswaku vahlayisi vo miyeta va fanele va tsundzuxa vadyondzi van'wana ku miyela hi nkarhi wo hlaya u ri wexe.
- 5 Komba vadyondzi leswaku vahlayisi vo miyeta va fanele va endla yini.
- 6 Hlamusela leswaku ku ta va va mani vahlayisi vo miyeta va vhiki.
- 7 Kombela vahlayisi va tibuku ku nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 8 Lerisa vadyondzi ku languta maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 9 Hlamusela vadyondzi swivumbeko leswi nga leka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito

- b** Nomo: Twarisa marito
 - c** Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d** Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 10** Languta swileriso swa Musumbhunuku swa nghingiriko n'we wa vhiki ra 3 na vadyondzi.
 - 11** Kutani, hlamusela vadyondzi leswaku va fanele va endla leswi **va ri vox**e (*tlula ku hlaya hi vambirhi namuntlha!*)
 - 12** Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi **hlaya hi ri hexe**, hi fanele hi:
 - a** Languta eka phepha ra wena.
 - b** Ringeta ku hlayela ehansi marito lama nga ephepheni.
 - c** Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi ri tlula.
 - 13** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku hetisa nghingiriko va miyerile va ri vox.
 - 14** Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitanana vadyondzo vo hlayanyana edesikini ra wena ku ta hetisa ku hlela ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
 - 15** Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hatlisa u tlanga ntlangu: Mudyondzisi u ri.
 - 16** Languta swileriso swa Musumbhunuku swa nghingiriko wa vumbirhi wa vhiki ra 3 na vadyondzi.
 - 17** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku hetisa nghingiriko va miyerile va ri vox.
 - 18** Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitanana vadyondzi vo hlayanyana edesikini ra wena ku ta hetisa ku hlela ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
 - 19** Emakumu ka 30 wa timinete, vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 5
Mudyondzi a nga ma tivi kumbe u tiva marito matsongo. Mudyondzi onge a nga lemuki vuxaka exikarhi ka letere na mpfumawulo.	Mudyondzi u tiva marito yo hlayanyana kumbe onge u tiva leswaku maletere ma na mpfumawulo wo yelana (hambi loko va nga kumi mpfumawulo lowu nga wona). Mudyondzi onge a nga lemuki marito.	Mudyondzi u tiva mimpfumawulo ya maletere yo hlayanyana. Mudyondzi u ringeta ku peleta marito, kambe a nga swi endla hi ndlela yo hoxeka.	Mudyondzi u tiva yin'wana ya mimpfumawulo ya letere. Mudyondzi a nga peleta marito man'wana. Mudyondzi u tiva marito yan'wana hi ntolovelo.	Mudyondzi u tiva mimpfumawulo ya maletere yo tala. Mudyondzi u ringeta ku peleta marito lama va nga ma tiveki. Mudyondzi u tiva marito ya ntolovelo yo tala.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

- 1 Hlamusela leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku tshama u karhi u landzelela milawu ya tlilasi leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2 Hlaya mavonelo yo hetelela ya milawu na vadyondzi.
- 3 Burisanani hi milawu. Komba vadyondzi ndlela leyi hi landzelelaka milawu hi yona.
- 4 Kombela vadyondzi ku kombisa leswi hi landzelerisaka swona milawu.
- 5 Burisanani hi swikombiso swo tshova milawu na matikhomelo yo ka ya nga ri kahle etlilasini.
- 6 Burisanani hi mbuyelo wo tshova milawu ya tlilasi.



Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku ta switoloveto ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku lahla tibuku)
- 5 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.
- 6 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku ku pfula papila ra vona ro sungula ro basa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula siku ku suka exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete yin'we ku endla leswi. (I swa nkoka ku letela vadyondzi ku endla leswi hi ku hatlisa.)
- 8 Lerisa vadyondzi ku kopunula nawu wa tlilasi lowu va wu rhandzaka hi ku hatlisa ehansi ka siku. Hlamusela leswaku va ta va na 5 wa timinete to endla leswi.
- 9 Lerisa vadyondzi lava nga na nkarhi ku kopunula nawu wa vumbirhi etibukwini ta wona (kumbe ko tala ku ya hi va nga ta swi kota ha kona hi 5 wa timinete leti).
- 10 Loko va hetile, va lerisi ku pfala tibuku ta vona.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta van a vutihlamuleri byo hlengeleta tibuku.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlengeleta tibuku ta ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.

13 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.

14 Vitana vahlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlengeleta tibuku.



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Tsundzuxa vadyondzi hi sisteme yo ya hi yona eka mete, ku fana na: **Layini hi layini**.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka layini** ya vona.
- 8 Vitana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.
 - b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini wa hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.
- 10 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we, vadyondzi va fanele va yingisela xitori hi vukheta.
- 11 Komba vadyondzi xifaniso xa migingiriko na vanghana.
- 12 Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka. Tsundzuxa vadyondzi ku yimisa voko loko va lava ku hlamula:
 - a Xana mi vona migingiriko ya njhani?
 - b Xana hi wihi nghingiriko lowu u rhandzaka ku wu tlanga na munghana wa wena?
- 13 Tirhisa **swokoka rinoko** swa wena leswaku vadyondzi va ku yingisela.
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela eswitulwini swa hina hi ku hatlisa hi miyerile!
- 15 Komba vadyondzi ku tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba ku famba va miyerile hi vukheta!
- 16 Vitana vadyondzi layini hi layini ku tlhelela eswitulwini swa vona.



Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi va tlilasi. Tsundzuxa vadyondzi leswaku i vamani vahlayisi va tibuku va vhiki.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va nyika tlilasi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi vo miyeta va ta tsundzuxa vadyondzi van'wana ku miyela hi nkarhi wo hlaya u ri wexe.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i va mani vahlayisi vo miyeta va vhiki.
- 5 Komba vadyondzi mpfumelelo wo ya exihambukelweni.
- 6 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya hi Ntlawa lowu Leteriwaka, vadyondzi a va fanelanga ku ku kavanyeta. Loko va lava ku tirhisa xihambukelo, va ta tirhisa mpfumelelo wa xihambukelo.
- 7 Hlamusela ndlela leyi vadyondzi va tirhisaka hi yona mpfumelelo wa xihambukelo, na milawu ya mpfumelelo wa xihambukelo, ku fana na:
 - a I mudyondzi un'we ntsena loyi a nga yaka exihambukelweni hi nkarhi wun'we.
 - b Vadyondzi va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile. Mpfumelelo wu va nyika 5 wa timinete ehandle ka tlilasi.
 - c Vadyondzi a va fanelanga ku tirhisa mpfumelelo ku hundza kan'we hi vhiki.
 - d Loko u lemuka leswaku vadyondzi a va tirhisi kahle mpfumelelo ya xihambukelo, a va nge he pfumeleriwi ku huma va ri voxo hi nkarhi wa Ku hlaya hi Ntlawa lowu Leteriwaka.
- 8 Vitana vahlayisi va tibuku ku nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Hlamusela vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Hlaya swileriso swa Ravumbirhi vhiki ra 3 nghingiriko wo sungula na vadyondzi.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko hi endla **ku hlaya u ri wexe**, hi fanele hi:
 - a Languta eka phepha ra hina.
 - b Ringeta ku hlaya u miyerile marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi ri tlula.
- 13 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta endla na ku hlaya hi vambirhi.
- 14 Hlamusela leswaku loko hi endla **ku hlaya hi vambirhi**, hi fanele hi:
 - a Hlayela munhu loyi a nga kusuhi na wena u miyerile.
 - b Hi fanele hi cincana ku hlaya hi miyerile.
 - c Hi fanele hi cincana ku yingisela munghana wa hina a hlaya. Hi fanele hi landzelela loko munghana wa hina a hlaya, hi ringeta ku pfuna loko a nga tivi rito kumbe mpfumawulo.

- 15 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va fanele va heta nghingiriko lowu, va landzelela swivumbeko hinkwaswo leswi nga leka phepha ro tirhela.
- 16 Nyika vadyondzi 15 wa timinete, ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikini ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi)
- 17 Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hatlisa u tlanga ntlangu: Mudyondzisi u ri.
- 18 Languta swileriso swa Ravumbirhi swa nghingiriko wa vumbirhi vhiki ra 3 na vadyondzi.
- 19 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku hetisa nghingiriko va miyerile va ri voxo.
- 20 Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikini ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 21 Emakumu ka 30 wa timinete, vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 5
Mudyondzi a nga ma tivi kumbe u tiva marito matsongo. Mudyondzi onge a nga lemuki vuxaka exikarhi ka letere na mpfumawulo.	Mudyondzi u tiva marito yo hlayanyana kumbe onge u tiva leswaku maletere ma na mpfumawulo wo yelana (hambi loko va nga kumi mpfumawulo lowu nga wona). Mudyondzi onge a nga lemuki marito.	Mudyondzi u tiva mimpfumawulo ya maletere yo hlayanyana. Mudyondzi u ringeta ku peleta marito, kambe a nga swi endla hi ndlela yo hoxeka.	Mudyondzi u tiva yin'wana ya mimpfumawulo ya letere. Mudyondzi a nga peleta marito man'wana. Mudyondzi u tiva marito yan'wana hi ntolovelo.	Mudyondzi u tiva mimpfumawulo ya maletere yo tala. Mudyondzi u ringeta ku peleta marito lama va nga ma tiveki. Mudyondzi u tiva marito ya ntolovelo yo tala.

Ravunharhu



Mingingiriko ya swa nomo

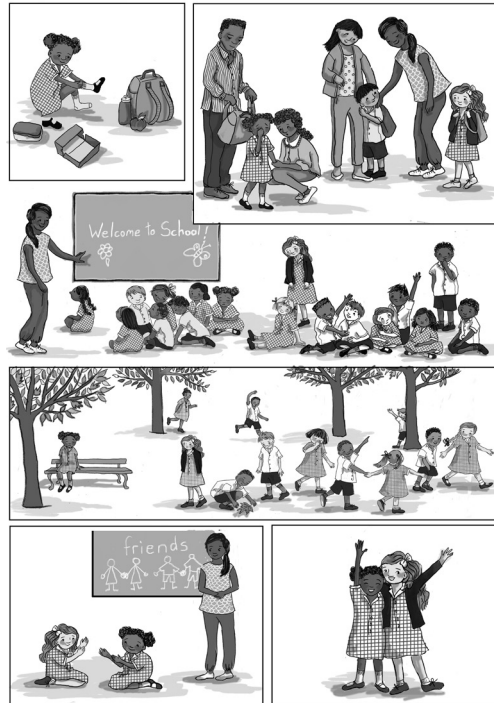
15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na swifaniso eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a leswitsongonyana
 - Lerisa vadyondzi VANHARHU ku ta yima tlhelo rin'we ra wena.
 - Lerisa mudyondzi UN'WE ku ta yima eka tlhelo lerin'wana ra wena.
 - Vutisa vadyondzi: hi wihi ntlawa wa vadyondzi lowu nga na vadyondzi LAVANTSONGONYANA eka wena?
 - Vuyelela hi tinhlayo to hambanahambana ta vadyondzi.

VUTUMBULUXI BYO HLAMUSELA XITORI (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Tsundzuxa leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawa leyitsongo eka vutumbuluxi byo hlamusela xitori. Hi fanele ku va eka mintlawa leyitsongo hi ku hatlisa!
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta endla njhani mintlawa leyitsongo.
- 3 Vutisa vadyondzi loko va tsundzuka lava a va ri na vona emitlaweni leyitsongo vhiku leri nga hela? Va hlamuseli leswaku mintlawa ya vona leyitsongo yi ta tshamisa sweswo – va ta v ava ri na vanhu van'we!
- 4 Lerisa
- 5 Tlanga ntlangu ku pfuna vadyondzi ndlela ya ku hatlisa na ku miyela va vumba mintlawa leyitsongo.
- 6 Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va va ri na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawa ya vona leyitsongo.
- 7 Mudyondzi un'wana na un'wana loyi a nga ri ki entlaweni wa yena ku nga si hela 30 wa tisekondi u humile, na ntlawa wa yena hinkwawo! Va fanele ku ta a ta yima emahlweni ka tlilasi.
- 8 Tlanga ntlangu lowu ku fikela loko ku sele ntlawa wun'we ntsena. (Loko swi fanela, komisa nkarhi ku fika 20 wa tisekondi, 10 wa tisekondi.)





Ndzemuko wa mimpfumawlo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku ku landzelela milawu ya tlilasi leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2 Hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 3 Burisanani hi milawu. Komba vadyondzi ndlela yo landzelela nawu wun'wana na wun'wana.
- 4 Byela vadyondzi ku komba ndlela leyi hi landzelelaka milawu hi yona.
- 5 Burisanani hi ku tshova milawu na matikhomelo yo ka ma nga ri kahle etlilasini.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi hi leswi nga ta humelela etlilasini loko ku tshoviwa milawu ya tlilasi.



Ntivontsalolo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi laha tibuku ta switoloveto ti nga ta vekiwa kona na leswaku ti ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 3 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa tibuku xa ntlawa wa vona, layini, sw. na sw.
- 4 Va tsundzuxi ndlela yo nyika tibuku kahle, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku)
- 5 Lerisa vahlayisi va tibuku ku titoloveta ku nyika tibuku.
- 6 Loko mudyondzi un'wana na un'wana a ri na buku ya yena, lerisa vadyondzi ku pfula papila ra vona ro sungula ro basa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku hatla va kopunula masiku exitsalelweni. Hlamusela leswaku vadyondzi va ta va na minete yin'we ku endla leswi. (I swa nkoka ku toloveta vadyondzi ku endla leswi hi ku hatlisa.)
- 8 Loko timinete nkarhi wu herile, lerisa vadyondzi ku pfala tibuku ta vona.
- 9 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta va na vutihlamuleri byo hlangeleta tibuku.
- 10 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo hlangeleta tibuku ta layini, ntlawa, sw. na sw.
- 11 Tsundzuxa vadyondzi laha va nga ta veka kona tibuku.
- 12 Vitana vahlayisi va tibuku va siku ku ta titoloveta ku hlangeleta tibuku.



Ku tsala:

30 wa timinete

Kunguhata u mpfapfarhuta

RIMBA RA MATSALELO

VHIKI 2

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta ehleketa hi xikongomelo xin'we lexi va nga na xona eka ku dyondza ka vona lembe leri.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi hi mavonelo man'wana lama u nga na wona ya xifaniso xa wena, ku fana na: Ndzi lava ku antswisa maendlelo yo titoloveta ka mina. Ndzi lava ku famba na ku tsutsuma ko hlayanyana.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku engetela eka xifaniso xa wena, ku fana na: Wena u tsutsuma.
- 5 Hlamusela leswaku u ta tsala marito wahi. **Dirowa layini eka rito rin'wana na rin'wana**.
- 6 **Sula xikombiso xa wena** exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a ko va xikombiso, kambe **vadyondzi va fanele ku tsala mavonelo ya vona vini**.

SWILERISO SWA NOMO

- 1 Vutisa vadyondzi: Hi xihi xikongomelo xin'we lexi u nga na xona?
- 2 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala**.
- 3 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku ta na mavonelo ya vona – a va **fanelanga** ku kopela mavonelo ya wena!
- 4 Hlamusela leswaku hi **hundzuluka hi vulavula** hi ndlela yini.
 - a Vadyondzi va fanele ku hundzulukela eka munhu loyi a nga kusuhi na vona.
 - b Va fanele ku cincana ku byela vanghana va vona ku hlamula xivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va fanele va yingisela hi vukheta!
- 5 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana wa vona hi xikongomelo lexi va nga na xona eka lembe leri.
- 6 **Fambafamba ku tiyisisa leswaku mudyondzi un'wana na un'wana u na munghana wo vulavula na yena. Tiyisisa leswaku vadyondzi va vulavula na vanghana va vona hi xivutiso lexi u nga xi vutisa.**
- 7 Kombela 3–4 wa vadyondzi ku ku byela hi xikongomelo xa munghana wa vona.
- 8 Va fanele va ku: Xikongomelo xa munghana wa mina i...
- 9 Hlamusela leswaku vadyondzi sweswi va ta tirhisa rimba ra matsalelo ku dirowa na ku tsala mavonelo ya vona!

KU TSALA

- 1 Vitana vahlayisi va tibuku valavo ku ta nyika vadyondzi tibuku ta switoloveto.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba etlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Byela vadyondzi **ku ku byela hi leswi va nga swi tsala**.
- 4 **Khutaza vadyondzi**.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi **hundzuluka hi vulavula**, hi ndzulukela eka vanghana va hina hi burisana.
- 3 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana hi leswi va nga swi dirowa.

Hayeka leswi vadyondzi va nga swi tsala eka levhele ya mahlo ya vadyondzi etlilasini. Leswi swi ta pfuna vadyondzi ku vulavurisana hi nkongomelo.



hlaya



Ku hlaya hi Ntlawa lowu Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Komba vadyondzi chati ya vahlayisi va tlilasi. Tsundzuxa vadyondzi leswaku i va mani vahlayisi va tibuku va vhiki.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta nyika tlilasi tibuku ta switoloveto na maphepha yo tirhela.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi vo miyela va ta tsundzuxa van'wana ku miyela hi nkarhi wo hlaya u ri wexe.
- 4 Tsundzuxa vadyondzi leswaku i va mani vahlayisi vo miyela va vhiki.
- 5 Komba vadyondzi mpfumelelo wa tlilasi wa xihambukelo.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya hi Ntlawa lowu Leteriwaka, a va fanelanga ku ku kavanyeta. Loko va lava ku tirhisa xihambukelo, va ta tirhisa mpfumelelo wa xihambukelo.
- 7 Tsundzuxa vadyondzi milawu yo tirhisa mpfumelelo wa xihambukelo, ku fana na:
 - a Mudyondzi un'we ntsena u fanele ku ya exihambukelweni hi nkarhi un'we.
 - b Vadyondzi va fanele ku famba hi ku hatlisa va miyerile. Mpfumelelo wu va nyika 5 wa timinete ku va ehandle ka tlilasi.
 - c Vadyondzi a va fanelanga ku tirhisa mpfumelelo ku tlula kan'we hi vhiki.
 - d Loko wo lemuka leswaku vadyondzi a va tirhisa kahle mpfumelelo wa xihambukelo, a va nge pfumeleriwi ku famba va ri voxo hi nkarhi wa Ku hlaya hi Ntlawa lowu Leteriwaka.
- 8 Vitana vahlayisi va tibuku ku nyika vadyondzi maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 9 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku languta eka maphepha yo tirhela.
- 10 Hlamusela vadyondzi swivumbeko eka maphepha yo tirhela yo hlaya.
 - a Mahlo: Languta u vula marito
 - b Nomo: Twarisa marito
 - c Mudyondzi un'we a hlaya: Ku hlaya u ri wexe
 - d Vadyondzi vambirhi va hlaya: Ku hlaya hi vambirhi
- 11 Languta swileriso swa Ravunharhu vhiki ra 3 nghingiriko wo sungula na vadyondzi.
- 12 Tsundzuxa vadyondzi leswaku loko u hi **hlaya hi ri hexe**, hi fanele hi:
 - a Languta eka phepha ra wena.
 - b Ringeta ku hlaya u miyerile marito lama nga ephepheni.
 - c Loko hi nga ri tivi rito, hi nga ha vutisa munhu loyi a nga kusuhi na hina kumbe hi ri tlula.
- 13 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta hlaya hi vambirhi.
- 14 Hlamusela leswaku loko hi **hlaya hi vambirhi**, hi fanele hi:
 - a Hlayela munhu loyi a nga kusuhi na wena u miyerile.
 - b Hi fanele hi cincana ku hlaya hi miyerile.

- c** Hi fanele hi cincana ku yingisela munghana wa hina a hlaya. Hi fanele hi landzelela loko munghana wa hina a hlaya, hi ringeta ku n'wi pfuna loko a nga tivi rito kumbe mpfumawulo.
- 15** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanela ku heta nghingiriko lowu, va landzelela swivumbeko eka phepha ro tirhela.
- 16** Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana edesikini ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa lowu Leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi)
- 17** Endzhaku ka 15 wa timinete, nyika vadyondzi nkarhinyana wo wisa. Hatlisa u tlanga ntlangu: Mudyondzisi u ri.
- 18** Languta swileriso swa Ravunharhu vhiki ra 3 nghingiriko wa vumbirhi na vadyondzi.
- 19** Tsundzuxa vadyondzi leswaku va ta fanele ku heta nghingiriko lowu va miyerile va ri voxé.
- 20** Nyika vadyondzi 15 wa timinete ku titoloveta nghingiriko lowu. Hi nkarhi lowu, vitana vadyondzi vo hlayanyana ku ta edesikini ra wena ku ta hetisa ku hlela Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka u tirhisa rhubiriki (leyi nga laha hansi).
- 21** Endzhaku ka 30 wa timinete, vitana vahlayisi va tibuku va siku ku titoloveta ku hlengeleta maphepha yo tirhela yo hlaya.

Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 1	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 2	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 3	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 4	Ndzi ehleketa leswaku mudyondzi u hlaya eka: Levhele ya 5
Mudyondzi a nga ma tivi kumbe u tiva marito matsongo. Mudyondzi onge a nga lemuki vuxaka exikarhi ka letere na mpfumawulo.	Mudyondzi u tiva marito yo hlayanyana kumbe onge u tiva leswaku maletere ma na mpfumawulo wo yelana (hambi loko va nga kumi mpfumawulo lowu nga wona). Mudyondzi onge a nga lemuki marito.	Mudyondzi u tiva mimpfumawulo ya maletere yo hlayanyana. Mudyondzi u ringeta ku peleta marito, kambe a nga swi endla hi ndlela yo hoxeka.	Mudyondzi u tiva yin'wana ya mimpfumawulo ya letere. Mudyondzi a nga peleta marito man'wana. Mudyondzi u tiva marito yan'wana hi ntolovelo.	Mudyondzi u tiva mimpfumawulo ya maletere yo tala. Mudyondzi u ringeta ku peleta marito lama va nga ma tiveki. Mudyondzi u tiva marito ya ntolovelo yo tala.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku tsemelela na ku hlanganisa

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku tshama hi landzelela milawu ya tlilasi ya hina leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2 Hlayela tlilasi nawu wun'wana na wun'wana.
- 3 Hlaya nawu wun'wana na wun'wana. Vutisa vadyondzi: Hikokwalaho ka yini nawu wu ri wa nkoka?
- 4 Burisanani leswaku hikokwalaho ka yini milawu yi ri ya nkoka eku tumbuluxeni ka ndhawu yo dyondzela leyi nga hlayiseka na ku va na ntsako.
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku ta humelela yini etlilasini loko va nga landzeleli milawu ya tlilasi.



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka vumbirhi

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku lembe leri, hi ta va na ku hlaya swin'we.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku ku hlaya swin'we swi ta endliwa eka **mete**, emahlweni ka tlilasi.
- 3 Hlamusela leswaku hi ta lava ku fika eka **mete** hi ku hatlisa hi miyerile.
- 4 Komba vadyondzi ndlela ya ku ya eka **mete**. Hlamusela leswaku voko ra vona a ri fanelanga ku khumba un'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 5 Hlawula hi sisteme yo ya hi yona eka mete leyi nga ta tirhela tlilasi ya wena na vadyondzi, ku fana na: **Layini hi layini**.
- 6 Byela vadyondzi leswaku va le ka layini yini, leswaku va ta swi tiva leswaku va le ka Layini ya 1, Layini ya 2, Layini ya 3, sw. na sw.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va fanele ku **tsundzuka layini** ya vona.
- 8 Vitana vadyondzi **layini hi layini** ku ya eka mete.
- 9 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo tshama eka mete hi nkarhi wa ku hlaya swin'we, ku fana na:
 - a Hi tshama hi khondla milenge kumbe matsolo ehenhla, leswaku ku ta va na ndhawu yo ringanela ya vanhu hinkwavo.
 - b Hi veka mavoko eka mindzhumbi ya hina kumbe emirini wa hina.
 - c Hi yingisela hi miyerile loko xitori xi hlayiwa.
 - d Hi yimisa voko loko hi lava ku vulavula.

- 10 Lerisa vadyondzi hinkwavo ku titoloveta ndlela leyi hi tshamaka hi yina loko hi hlaya swin'we hi tisekondi titsongo.
- 11 Hlamusela leswaku hi nkarhi wa Ku hlaya swin'we, vadyondzi va fanele va yingisela xitori hi vukheta.
- 12 Komba vadyondzi xifaniso xa migingiriko na vanghana.
- 13 Vutisa vadyondzi swivutiso leswi landzelaka. Tsundzuxa vadyondzi ku yimisa voko loko va lava ku hlamula:
 - a Xana migingiriko leyi hinkwayo yi humelela kwihi?
 - b Xana u swi tivisa ku yini leswi?
- 14 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi fanele ku tlhelela swa hina hi ku hatlisa hi miyerile.
- 15 Komba vadyondzi ndlela yo tlhelela eswitulwini swa vona. Hlamusela leswaku mavoko ya vona a ma fanelanga ku khumba van'wana, milomo ya vona yi fanele ku miyela, naswona va fanele ku famba hi ku hatlisa hi vukheta!
- 16 Vitana vadyondzi layini hi layini ku vuyela eswitulwini swa vona.



Ku hlaya hi Ntlawa lowu Leteriwaka

30 wa timinete

Xiyaxiya: Ku lulamisela nghingiriko lowu, u fanele u:

- **Hlele vadyondzi hinkwavo**
 - **Ntlawahate vadyondzi hi mintlawwa ya vuswikoti byo fana**
 - **Thye ntlawa wa vuswikoti byo fana. Mavito lama a ma fanelanga ku komba vuswikoti. Swin'wana swikombiso hi leswi: swiharhi swo hambana, mihandzu, swipano swa bolo, sw. na sw.**
 - **Endla chati yo Ku hlaya hi Ntlawa lowu Leteriwaka, leswaku vadyondzi va ta vona kahle leswaku va le ka ntlawa wini**
- 1 Namuntlha, u ta veka vadyondzi eka mintlawwa ya vona ya Ku hlaya hi Ntlawa lowu Leteriwaka.
 - 2 Komba vadyondzi chati ya ntlawa wo leteriwa. Hlaya mavito ya ntlawa wun'wana na wun'wana. Hlaya mavito ya vadyondzi hinkwavo lava nga eka ntlawa kutani u va byela ku suka va yima. Lerisa vadyondzi ku languta vadyondzi hinkwavo lava nga yima: lava i swirho swa ntlawa wa vona!
 - 3 Tlanga ntlangu na vadyondzi ku va pfuna ku tsundzuka mintlawwa ya vona.
 - a Vitana mintlawwa yo hambana ku SUKA VA YIMA kutani va TSHAMA HANSI.
 - b Vitana mintlawwa yo hambana ku FAMBA VA MIYERILE ku ta emahlweni ka tllasi, va MIYERILE ku vuyela eswitulwini swa vona.
 - c Lerisa vadyondzi ku BELA ENHLOKWENI mavito ya vadyondzi lavan'wana va nga le ntlaweni wa vona.
 - 4 Vitana vadyondzi ku ringeta ku vula mavito hinkwavo ya vadyondzi lavan'wana eka ntlawa wa vona.
 - 5 Tlangani mitlangu leyi ku fikela loko vadyondzi hinkwavo va tiva mintlawwa ya vona ya ku hlaya hi mintlawwa leyi leteriwaka.

Ravuntlhanu



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa u tirhisa KEBV (Kombetela, Encenyeta, Byela, Vula).
- 2 Kombisa marito na swifaniso eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - a Switele
 - b Switsongo
 - Dirowa layini ku ya ehansi exikarhi ka xitsalelo.
 - Dirowa swirhendzevutana swa **mune** eka tlhelo rin'we.
 - Dirowa swirhendzevutana **swimbirhi** eka tlhelo lerin'wana.
 - Vutisa vadyondzi leswaku i tlhelo rini ri nga na **swotala**.
 - Vutisa vadyondzi leswaku i tlhelo rini ri nga na **leswitsongo**.
 - Vuyelela hi tinhlayo to hambanahambana ta swirhendzevutana.

NKANERISANO HI TSALWA RO HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ro burisana exitsalelweni:
 - a Ndzi kahle eka...
 - b Ndzi tsakela ku...
- 2 Hlamusela leswaku lembe leri, hi ta tirha hi mintlawa leyitsongo ku burisana hi tsalwa ra ku hlaya swin'we. Hi ta fanela ku endla mintlawa leyitsongo hi ku hatlisa!
- 3 Loko hi ya eka mintlawa, hi ta tirhisa swo sungula swivulwa eka xitsalelo ku sungula mbhurisano.
- 4 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 5 Hlamusela leswaku loko hi ri eka mintlawa ya hina, mudyondzi un'wana na un'wana eka ntlawa u fanele ku va na nkarhi wo hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana.
- 6 Tivisa 'ximhandzana xo vulavula/ribye/xilo'.
- 7 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta nyiketana ximhandzana xo vulavula. Loko va ri na ximhandzana xo vulavula, i nkarhi wo vona wo vulavula. Loko un'wana eka ntlawa wa vona a ri na ximhandzana xo vulavula, va fanele ku yingisela.
- 8 Vitana vadyondzi vanharhu ku ta emahlweni ka tlilasi u ta va kombisa ku nyiketana ximhandzana na ku hlamula swivutiso:
 - a Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - b Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - c Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - d Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 1.
 - e Mudyondzi wa 1 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - f Mudyondzi wa 2 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
 - g Mudyondzi wa 3 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.

- h** Mudyondzi wa 4 u fanele ku hlamula Xivutiso 2.
- 9** Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo endla mintlawwa leyitsongo. Tsundzuxa vadyondzi lava nga ta va eka ntlawa wun'wana na wun'wana. Leswi swi fanele swi fana na mintlawwa ya Ravunharhu!
- 10** Tiyisisa leswaku vadyondzi va tsundzuka lava nga eka ntlawa wa vona na ndlela yo ya eka ntlawa wa vona.
- 11** Hlamusela leswaku loko u vula rito 'famba' vadyondzi va ta va na 30 wa tisekondi ku ya eka mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 12** Kutani, nyika ntlawa wun'wana na wun'wana ximhandzana xo vulavula. Va ta cincana ku hlamula swivutiso ku ya hi leswi u nga va kombisa swona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Marito

- 1** Tsundzuxa vadyondzi leswaku etlilasini ya hina lembe leri, i swa nkoka ku tshama hi landzelela milawu ya tlilasi leyi hi nga yi endla swin'we.
- 2** Kombela vadyondzi ku hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 3** Hlaya nawu wun'wana na wun'wana.
- 4** Vutisa vadyondzi: U na swivutiso swihi hi milawu leyi?
- 5** Kanelani hi milawu. Tiyisisa leswaku vadyondzi va na ku twisisa eka leswi:
 - a** Hi yini milawu
 - b** Hikokwalaho ka yini milawu yi ri ya nkoka
 - c** Swi languteka njhani ku landzelela milawu
 - d** Swi languteka njhani ku tshova nawu
 - e** Leswi nga ta humelela loko u tshove nawu



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ko hlaya

- 1** Hlamusela leswaku vhiki rin'wana na rin'wana eka ku hlaya swin'we, hi ta endla nghingiriko wa endzhaku ko hlaya.
- 2** Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana leswi va nga swi tsakela eka xitori ku suka Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakeleke eka xifaniso.
- 3** Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi ku nyika 1–2 wa swivulwa swo komisa leswi va nga swi ehleketa: **Ndzi tsakela ku tlanga netibolo na vanghana va mina hikuva swa tsakisa.**
- 4** Komba vadyondzi xifaniso nakambe.
- 5** Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi **minkomiso ya vona.**

- 6 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** mavonelo ya vona na tllasi. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi hetisekeke.
- 7 Hlamusela na ku lulamisa swiphiqo swa ntlovelo eka vadyondzi.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**.
 - a Vadyondzi va ta hundzulukela eka munhu loyi a nga kusuhi na vona.
 - b Va ta cincana ku byela vanghana va vona tinhlamulo ta swivutiso.
 - c Loko munghana wa vona a vulavula, va fanele ku yingisela hi vukheta!
- 9 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana ku hlamusela ka **vona** xitori na munghana.



Ku hlaya hi Ntlawa loku leteriwaka

30 wa timinete

- 1 Tsundzuxa vadyondzi leswaku hi ta va na sisteme ya kahle yo nyika **Maphepha yo tirhela yo hlaya**.
- 2 Tsundzuxa vadyondzi leswaku vahlayisi va tibuku va ta tlhela va nyika na maphepha yo tirhela yo hlaya eka tllasi.
- 3 Tsundzuxa vadyondzi laha maphepha yo tirhela yo hlaya ma nga ta vekiwa kona na leswaku ma ta hambanisiwa njhani (hi ntlawa, layini, sw. na sw.)
- 4 Tsundzuxa vadyondzi ndlela yo teka xijumba xa maphepha yo tirhela yo hlaya hi ntlawa, layini, sw. na sw.
- 5 Vatsundzuxi ndlela ya kahle yo nyika maphepha yo tirhela, hi vukheta, hi ku hatlisa (a va fanelanga ku cukumeta tibuku!)
- 6 Vitana vahlayisi va tibuku ku ta nyika maphepha yo tirhela yo hlaya.
- 7 Kutani, hlamusela leswaku u ta titoloveta leswaku ku humelela yini hi nkarhi wa Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka.
- 8 Hlamusela leswaku u ta vitana ntlawa wun'we lowutsongo. Ntlawa wu fanele ku ta emetini va tshama hi xirhendzevutana va miyerile.
- 9 Vadyondzi lavan'wana hinkwavo va fanele ku tirhisa maphepha ya vona yo tirhela yo hlaya ku **hlaya va ri voxe**, ku fana na ndlela leyi hi nga titoloveta hi yona.
- 10 Vitana ntlawa wa wena wo sungula. Loko va karhi va tshama hi xirhendzevutana, lerisa mudyondzi un'wana na un'wana ku rhendzeleka a vula vito ra yena, na xitori xin'we lexi va xi tsakelaka.
- 11 Loko u karhi u vulavula na ntlawa lowutsongo, vadyondzi lavan'wana va fanele ku tirha va ri voxe. I swa nkoka ku va byela loko va endla swo huma endleleni leswi nga fambelaninki na ku hlaya u ri wexe hi nkarhi lowu.
- 12 Lerisa ntlawa wo sungula ku tthelela eswitulwini swa vona va miyerile.
- 13 Vuyelela leswi na mintlawa hinkwayo.



Giredi 1

KOTARA 1

Whiki

3

NKONGOMELO:

Hi ya exikolweni



Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: xifaniso xa n'wana lontsongo a ambale yunifomo ya xikolo; nkwama wa le makatleni, swo tsala; swakudya; swifaniso swa titlilasi to hambanahambana; ni sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso/rhisechi eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: lavisisa hi leswi u nga ta endla swona hi vana lava nga na ku vilela hi ku ya exikolweni rosungula.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke swo hlaya na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mitlawa yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeleso ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 2, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 4, A hi endleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 5, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa wena hi siku ro sungula exikolweni

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xosungula xa xitori eka Buku Leyikulu: Ben u ya exikolweni
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Hi ya exikolweni
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi famba na yini exikolweni?
 - b Xana ku humelela yini exikolweni?
 - c I mani a yaka exikolweni?

VHIKI 3

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tsakile.
 - rhurile.
 - chava.

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	<i>Va yimile</i>
A ri na vana vo tala	<i>Va phokotela mavoko kan'we</i>
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	<i>Kombisa ku phamela</i>
Loko va ku va rila, a va ba swinene	<i>Kombisa ku rila</i>
A va komba ku etleleni hayi x2	<i>Kombisa ku etlela</i>



Ntivontsalu

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo leyi landzelaka leswaku vadyondzi va ta tsala:
 - a Mpfumawulo wo sungula wa vito ra wena

- b** Mpfumawulo wo sungula wa xivongo xa wena.
- 3** Hlengeta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u tekela enhlokweni lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Ben u ya exikolweni
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, u ri karhi u vutisa vadyondzi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfunya vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso lexi kombisaka matitwelo ya wena namuntlha exikolweni

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi leswi va titwisaka xiswona namuntlha exikolweni.

- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi titwa ndzi tsakile swinene namuntlha!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u vonaka u tsakile etlilasini.
- 5 Hlamusela leswaku hi wahi marito lawa u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: mina.
- 6 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku dirowa mavonelo ya vona.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Bubutsa miehleketo hi marito ya twiwo na vadyondzi.
- 2 Tsala marito exitsalelweni, ku fana na: tsakile, vilela, rhurile
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u titwa njhani namuntlha exikolweni?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela leswi va titwisaka swona.
- 6 Va fanele va ku: Ndzi titwa ndzi...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

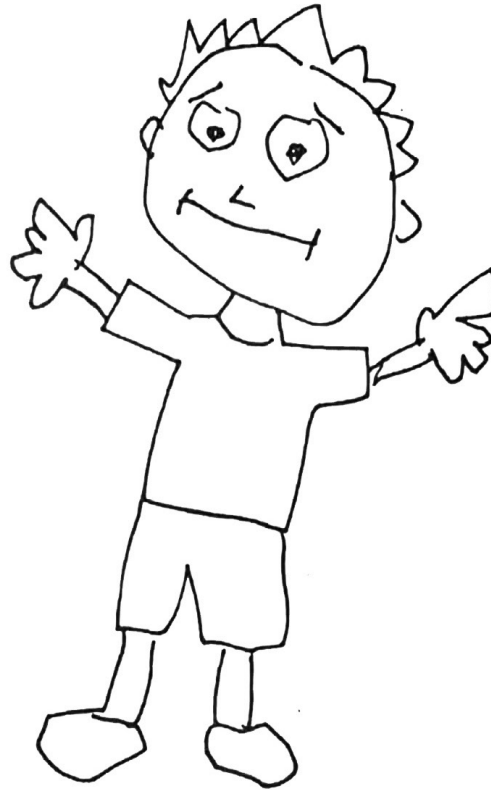
KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va tsala, famba famba la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va nga swi tsala.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Hlohlotela vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka mpimo wa mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



mind



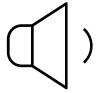
Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa xikombakombana: /a/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyeleda mpfumawulo ka nharhu
- 3 Kanela hi laha mpfumawulo wa/a/wu hambanaka ha kona hi Ririmi ra le kaya na hi Ririmi ro engetela.
- 4 Komba vadyondzi mpfumawulo wun'we eka alifabete leyi nga ni swifaniso.
- 5 Kombela vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa hetelelaka hi/a/?
- 6 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito yo fana na: **dima, cina, mama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

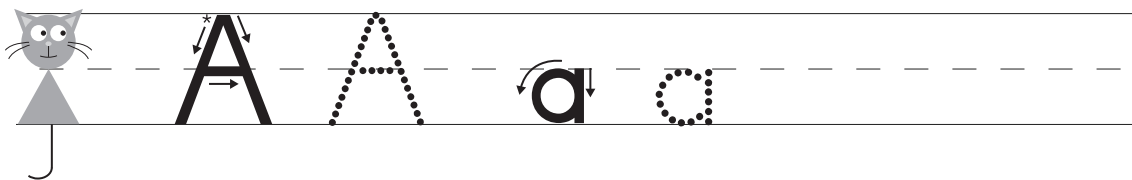


Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Aa**
- 2 Kombisa matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na nakulobye na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa nakulobye u'wana na un'wana hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Eku heteleleni, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba (ma)letere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: EHLEKETA/KU TIVUTISA/KAMBISISA TSALWA

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>I nkarhi wa ku vuyela exikolweni! Nkarhi wo wisa wa ximumu wu herile. Jabu u tilulamisela ku ya exikolweni.</p> <p>A nga tsakanga hikuva a nge tlangi na mbyana ya yena Ben.</p> <p>Wa tivutisa leswaku mbyana ya yena yi ta endla yini ekaya yi ri yoxe dyambu hinkwaro. Jabu u teka bege ya yena a sungula ku famba a ya exikolweni. A nga swi voni leswaku Ben yi n'wi sele endzhaku.</p>	<p>I mani loyi a landzelelaka Jabu loko a ya exikolweni? Oho! I mbyana ya yena Ben</p>
<p>Loko Jabu a fika exikolweni, u ri, 'Minjhani!' eka vanghana va yena hinkwavo. Ku na mavhiki yo tala a nga si va vona! U tsake ngopfu ku vona vanghana va yena naswona leswi a swi endla a nga voni Ben! Jabu u ya etlilasini ya yena leyintshwa. U hlangana na mudyondzisi wa yena lontshwa, Manana Moleleki.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku Jabu wa yi vona Ben? Yo! a nga yi voni Ben. U karhi u ri 'minjhani' eka vanghana va yena.</p>
<p>Mudyondzisi wa yena u kahle. Jabu u tsakile ku vuyela exikolweni. Manana Moleleki u dyondzisa tlilasi risimu lerintshwa. Tlilasi yi le ku dyondzeni ka risimu lerintshwa lero a ku nga ri na loyi a vona mbyana leyi a yi ri ehansi ka mete.</p>	<p>Ndza tivutisa loko Jabu a yi vona Ben. E-e! A nga yi voni Beni. U karhi u le ku dyondzeni ka risimu lerintshwa.</p>
<p>Hi nkarhi wo wisa Jabu na vanghana va yena va raha bolo. Jabu u ehleketela hi mbyana ya yena, Ben. 'Ben a ta tsakela bolo leyi hikuva i yikulu,' Jabu a ehleketela. Jabu a nga tsaki loko a nga tlangi na mbyana ya yena Ben. Jabu u tsundzuke Ben.</p> <p>Hi ku tsopeta ka tihlo, Ben u tsutsumela erivaleni a tsutsumisa bolo. 'U huma kwihl?' ku vutisa Jabu. Jabu a hleka. Jabu a rahela Ben bolo.</p>	<p>Ndza tivutisa loko Jabu a yi vona Ben. Ina, ekuheteleleni wa yi vona Ben. Ben yi tlanga bolo na vanghana va yena.</p>
<p>Jabu u tsakile ku vuyela exikolweni. U tsakile ku tlanga na mbyana ya yena na vanghana va yena. I siku ra kahle!</p>	<p>Xana Jabu u tlanga na mani? U tlanga na vanghana va yena na Ben.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani vito ra mudyondzisi wa Jabu?	Vito ra yena i Manana Moleleki.
Jabu u vona Ben rini?	U vona Ben hi nkarhi wo wisa.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Jabu a nga vonanga Ben?	<ul style="list-style-type: none"> Hikuva u karhi u xewetana na vanghana va yena. Hikuva u le ku dyondzeni ka risimu lerintshwa.



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

VHIKI 3

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 3.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete. va ttherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko ya Swanomo

15 wa timinete

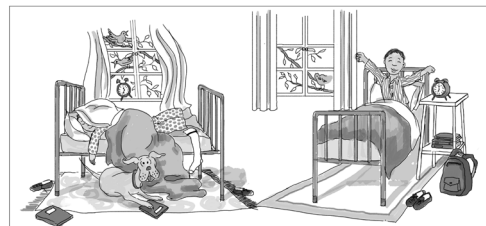
NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

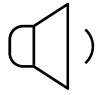
- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - caca
 - landzela
 - hlamarisa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	Va yimile
A ri na vana vo tala	Va phokotela mavoko kan'we
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	Kombisa ku phamela
Loko va ku va rila, a va ba swinene	Kombisa ku rila
A va komba ku etleleni hayi x2	Kombisa ku etlela

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.



**Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:**

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito**TIVISA MPFUMAWULO**

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa xikombakombana xa: /**m**/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyeleda kanharhu.
- 3 Kanela hi leswi mpfumawulo/**m**/wu fanaka eka Ririmi ra le kaya na hi Ririmi ro engetela.
- 4 Komba vadyondzi mpfumawulo wun'we eka alifabete leyi nga na xifaniso.
- 5 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa sungulaka hi/**m**/?
- 6 Bubutsa miehleketo ni vadyondzi hi marito yo fana na: **ma, mama, mina,**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

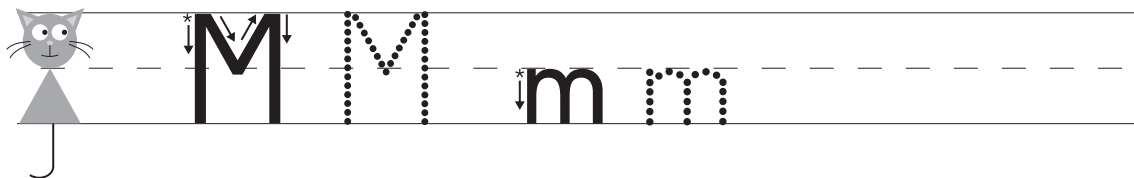
Marito: _____

**Ntivontsalo:**

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa vadyondzi ku vumba hi mfanelo maletere lamakulu na lamatsongo: **Mm**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani u va byela ku tirha na muringani na ku tsala marito eminhlaneni hi tintiho ta vona.
- 4 Endzhaku ka swona byela vadyondzi ku tsala maletere emadesikeni ya vona hi tintiho ta vona.
- 5 Eku hetelela, komba vadyondzi ro hetelela ku vumba maletere na marito exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo etibukwini ta vona.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na Mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa munghana lontshwa loyi u n'wi kumeke exikolweni

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi munghana lontshwa exikolweni.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Munghana wa mina lontshwa exikolweni i mudyondzisi lontshwa, Manana Maboya!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena na Manana Maboya.
- 5 Hlamusela marito lama u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: munghana
- 6 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi man'wana marito mayelana na munghana. Tsala marito lama exitsalelweni, ku fana na: munghana, tlanga, pfuna
- 2 Vutisa vadyondzi: Xana i mani munghana wa wena lontshwa exikolweni?
- 3 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala**.
- 4 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela mavito ya munghana lontshwa exikolweni.
- 5 Va fanele va ku: Munghana wa mina lontshwa i ...
- 6 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

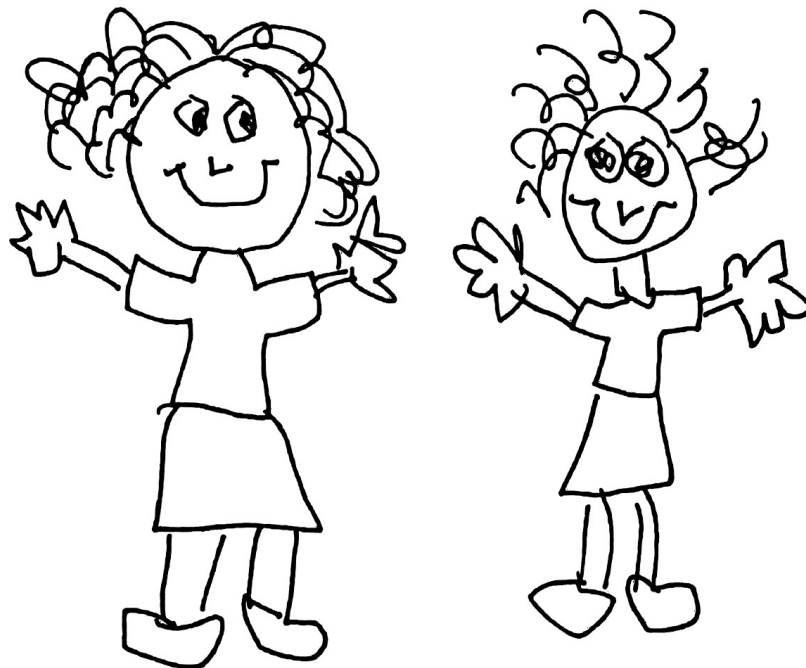
KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tlilasini na ku hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va swi tsaleke.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Hlohlotela vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ka ha sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



munghana



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 3.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawo ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Mpfluxeta mimpfumawulo

MPFUXETA MIMPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa swikombakombana swa: /a//m/
- 2 Vula mimpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela wun'wana na wun'wana ka nharhu.
- 3 Komba vadyondzi mimpfumawulo eka alifabete leyi nga na xifaniso.
- 4 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa sungulaka hi/a/?
- 5 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa sungulaka hi/m/?
- 6 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa hetelalaka hi/a/?
- 7 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa nga na/m/eka wona?

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: EHLEKETA/KU TIVUTISA/KAMBISISA TSALWA/XITSHURIWA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p>I nkarhi wa ku vuyela exikolweni! Nkarhi wo wisa wa ximumu wu herile. Jabu u tilulamisela ku ya exikolweni.</p> <p>A nga tsakanga hikuva a nge tlangi na mbyana ya yena Ben.</p> <p>Wa tivutisa leswaku mbyana ya yena yi ta endla yini ekaya yi ri yoxe dyambu hinkwaro. Jabu u teka bege ya yena a sungula ku famba a ya exikolweni. A nga swi voni leswaku Ben yi n'wi sele endzhaku.</p>	<p>Hikokwalaho ka yini Jabu a titwa a nga tsakanga? Oho! A nga tsakanga hikuva a nge swi koti ku tlanga na mbyana ya yena, Ben.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
Loko Jabu a fika exikolweni, u ri, 'Minjhani!' eka vanghana va yena hinkwavo. Ku na mavhiki yo tala a nga si va vona! U tsake ngopfu ku vona vanghana va yena naswona leswi a swi endla a nga voni Ben! Jabu u ya etlilasini ya yena leyintshwa. U hlangana na mudyondzisi wa yena lontshwa, Manana Moleleki.	Hikokwalaho ka yini Jabu a tsakile? Oho! U tsake ngopfu ku vona vanghana va yena. I khale a nga va voni!
Mudyondzisi wa yena u kahle. Jabu u tsakile ku vuyela exikolweni. Manana Moleleki u dyondzisa tllasi risimu lerintshwa. Tllasi yi le ku dyondzeni ka risimu lerintshwa lero a ku nga ri na loyi a vona mbyana leyi a yi ri ehansi ka mete.	Hikokwalaho ka yini Jabu a tsakile? U tsakele ku vuyela exikolweni!
Hi nkarhi wo wisa Jabu na vanghana va yena va raha bolo. Jabu u ehleketa hi mbyana ya yena, Ben. 'Ben a ta tsakela bolo leyi hikuva i yikulu,' Jabu a ehleketa. Jabu a nga tsaki loko a nga tlangi na mbyana ya yena Ben. Jabu u tsundzuke Ben. Hi ku tsopeta ka tihlo, Ben u tsutsumela erivaleni a tsutsumisa bolo. 'U huma kwihl?' ku vutisa Jabu. Jabu a hleka. Jabu a rahela Ben bolo.	Hikokwalaho ka yini Jabu a nga tsakanga? Oho! A nga tsakanga hikuva a nge tlangi bolo na mbyana ya yena, Ben.
Jabu u tsakile ku vuyela exikolweni. U tsakile ku tlanga na mbyana ya yena na vanghana va yena. I siku ra kahle!	Hikokwalaho ka yini Jabu a tsakile? Oho! Hikuva u na vanghana va yena na Ben!
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani loyi a landzelela Jabu ku ya exikolweni?	Ben a landzelela Jabu.
Jabu a titwa njhani loko a fika exikolweni?	<ul style="list-style-type: none"> • A tsakile ku vona vanghana va yena. • A tsakile ku vuyela exikolweni. • A nga tsakanga hikuva a nga ha ta tlanga na Ben.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Jabu a tsundzuka Ben?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a nga swi tivi leswaku Ben u kona exikolweni. • Hikuva u tsundzuka ku tlanga bolo na Ben. • Kumbe hikuva wa swi tiva leswaku Ben u ta lava ku tlanga bolo na yena.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 3.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tlhelo
 - ximatsi
 - xinene

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	<i>Va yimile</i>
A ri na vana vo tala	<i>Va phokotela mavoko kan'we</i>
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	<i>Kombisa ku phamela</i>
Loko va ku va rila, a va ba swinene	<i>Kombisa ku rila</i>
A va komba ku etleleni hayi x2	<i>Kombisa ku etlela</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitori lexi xi mayelana na...
Ndzi xi tsakerile loko...
Ndzi ehleketa...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo

PFUXETA MIMPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa swikombakombana swa: /a//m/
- 2 Vula mimpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku vuyelela wun'wana na wun'wana ka nharhu.
- 3 Komba vadyondzi mimpfumawulo eka alifabete leyi nga na xifaniso.
- 4 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa sungulaka hi/a/?
- 5 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa sungulaka hi/m/?
- 6 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa hetelelaka hi/a/?
- 7 Vutisa vadyondzi: Ku ehleketa hi marito lawa nga na/m/eka wona?

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ka ku Hlaya

MAQHINGA YA Ntwisiso: Nkomiso

NKOMISO WA XITORI HI SWA NOMO

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha hi ta ehleketa hi swiphemu swa nkoka eka xitshuriwa.
- 2 Hi ta tlhela hi ehleketa hi leswi hi fanelaka ku swi dyondza ku suka eka xitshuriwa.
- 3 Lerisa vadyondzi leswaku va fanele ku tirhisa rimba ku hlamula xivutiso:
Xitori lexi xi na kwalomu ka ...(2–3 wa swivulwa)
Ndzi tsakele ...
Ndzi ehleketa leswaku xitori lexi xi ndzi dyondzisa...
- 4 Hlamusela vadyondzi leswaku a va nge swi koti ku vula hinkwaswo leswi xitshuriwa xi vulavulaka hi swona – va fanele ku hlawula swiphemu leswi nga swa nkoka.
- 5 Nyika vadyondzi nkarhi ku ehleketa hi swiphemu swa nkoka eka xitshuriwa.
- 6 Byela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, na ku avelana/bula hi minkomiso ya vona na munghana.
- 7 Hlanganisa tlilasi hinkwayo.
- 8 Kombela 1–2 wa vadyondzi ku avelana na tlilasi hinkwayo hi minkomiso ya vona.

- 9 Endla nkomiso wa tlilasi hinkwayo, Ku fana na: *Xitori lexi xi mayelana* na Ben mbyana ya yena loko a landzela n'wini wa yena, Jabu exikolweni. *Ndzi tsakele* loko Ben a tlanga bolo na Jabu exikolweni. *Ndzi ehleketa leswaku xitori lexi xi ndzi dyondzisa* leswaku timbyana ti nga va vanghana lavanene eka hina.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 3.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla sexini ya nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antwe ku yini vhiki leri?
 - h Xana u ti nyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?

- 5** Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tilangutisisa/ku tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku kala u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, compasses), arts (pencils, paint palettes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs).

Giredi 1

KOTARA 1

Vhiki

4

NKONGOMELO:

Hi ya exikolweni



Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomo leri u nga ta ri lava.
- 4 Tatisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: swikombiso swa mintirho ya vadyondzi, xifaniso xa tlilasi yo hambana ya le ka tiko rin'wana ...
- 5 Endla mindzavisiso/rhisechi eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: lavisisa leswi vatswari va nga nghenelerisaka xiswona eka dyondzo ya vana va vona ...
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ta wena ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.



Migingiriko ya Ndlandlamuxo

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 6, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 7, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 8, A hi endleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa swilo hinkwaswo leswi nga le ndzeni ka nkwama wa wena wa xikolo

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

KOMISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xosungula xa xitori eka Buku Leyikulu: Siku ro sungula ra Olwethu
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Hi ya exikolweni
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi swihi swin'wana leswi hi swi endlaka exikolweni?
 - b Xana Jabu u endlile yini exikolweni?
 - c Xana vanhu va titwa njhani exikolweni?

VHIKI 4

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - swo tsala
 - tsundzuxa
 - ku yelanisa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	<i>Va yimile</i>
A ri na vana vo tala	<i>Va phokotela mavoko kan'we</i>
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	<i>Kombisa ku phamela</i>
Loko va ku va rila, a va ba swinene	<i>Kombisa ku rila</i>
A va komba ku etleleni hayi x2	<i>Kombisa ku etlela</i>



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a a

b m

- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni va koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Siku ro sungula ra Olwethu
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso lexi kombisaka nghingiriko lowu u wu tsakelaka swinene exikolweni

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi swilo leswi va tsakelaka ku swi endla exikolweni.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Nghingiriko lowu ndzi wu tsakelaka i ku mi hlayela Buku Leyikulu!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u hlayela tlilasi Buku Leyikulu.
- 5 Hlamusela leswaku hi wahi marito lawa u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: hlaya.
- 6 Tima/sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku dirowa mavonelo ya vona.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Bubutsa miehleketo hi migingiriko ya le xikolweni na vadyondzi.
- 2 Tsala marito exitsalelweni, ku fana na: ku hlaya, ku tsala, mimpfumawulo, matematiki, sw. na sw.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi nghingiriko lowu u wu tsakelaka exikolweni?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela ngHINGIRIKO lowu va wu tsakelaka exikolweni.
- 6 Va fanele va ku: Nghingiriko lowu ndzi wu tsakelaka exikolweni i...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

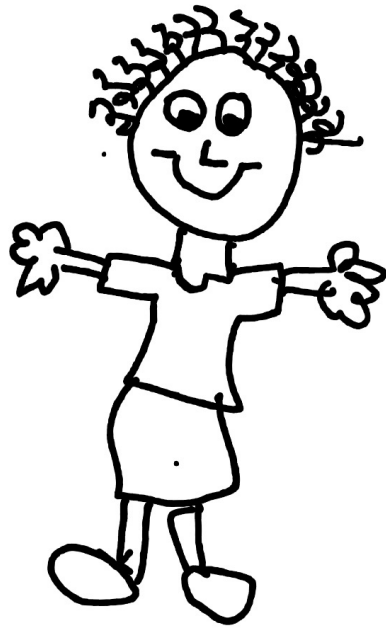
KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va tsala, famba famba la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi ku tsala ka vona.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Hlohlotela vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka mpimo wa mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



$$1 + 1 = 2$$
$$1 + 2 = 3$$
$$1 + 3 = 4$$

Matematiki



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa khadi ra xikombakomba: /o/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela leswi mpfumawulo/o/wu nga xiswona loko wu fana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi/wu hambana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mpfumawulo wun'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya alifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama nga na/o/eka wona?
- 6 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **oma, nona, nomo, mona**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama hetelelaka hi/o/?
- 8 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **oma, nona, nomo, mona**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: oma
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



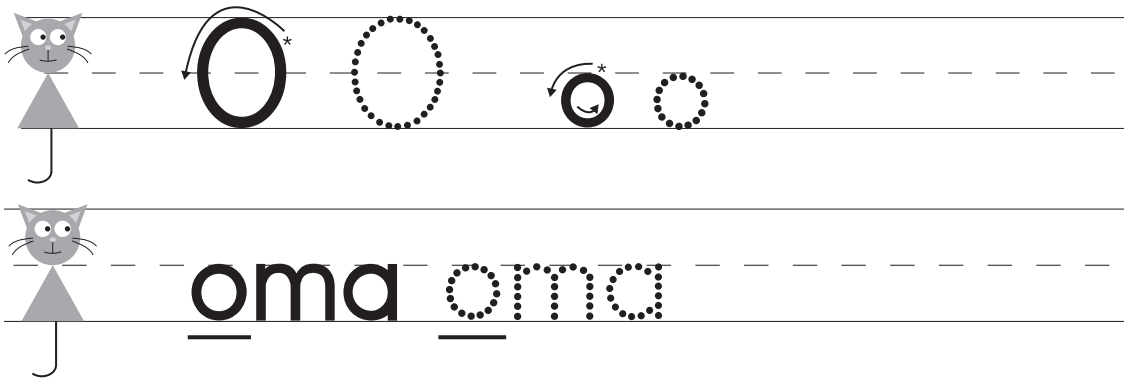
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Oo**
- 2 Kombisa vadyondzi matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.

- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, kombisa vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku dirowa ntila eka mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA Ntwisiso: KU HLANGANISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
Ku nga ri khale. Olwethu u ta ya exikolweni ro sungula. Olwethu a hisekela ku ya exikolweni. A nga etleli. A nga dyi.	Ndzi nga hlanganisa swilo, hikuva loko ndzi chava, na mina a ndzi etleli kahle!
Masiku manharhu loko xikolo xi nga si sungula, kokwana wa Olwethu u fambe na yena emavhengeleni ku ya xava yunifomo ya xikolo, tintangu ta xikolo, na tibuku. Hakanyingi Olwethu wa swi rhandza ku ya emavhengeleni.	Oho! Olwethu a nga lavi ku ya exikolweni hikuva u ta tsundzuka kokwana wa yena! Ndzi nga hlanganisa swilo! Loko ndzi yisa n'wana wa mina exikolweni xa tindzumulo ro sungula, a rila hikuva a ndzi tsundzuka siku hinkwaro!
'A ndzi swi lavi ku famba,' Olwethu a rila ethekisini ndlela hinkwayo yo ya edorobeni.	

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>'Hikokwalaho ka yini? Hakanyingi wa ma rhandza mavhengele!' ku vula Kokwana.</p> <p>'A ndzi swi lavi ku ya exikolweni. A ndzi lavi ku va kule na wena siku hinkwaro!' a vula.</p> <p>'U nga chavi!' ku vula kokwana, 'Ndzi ta va ndzi ri kona masiku hinkwawo loko u vuya ekaya!'</p>	
<p>Ku sele masiku mambirhi a nga si ya exikolweni, Zinzi sesi wa Olwethu u n'wi pfune ku paka tibuku ta yena letintshwa eka bege ya yena leyintshwa.</p> <p>'A ndzi lavi ku paka bege ya mina ya xikolo,' ku rila Olwethu.</p> <p>'Hikokwalaho ka yini? U na bege leyintshwa yo saseka na tibuku ta kahle letintshwa!' Ku vula Zinzi.</p> <p>'A ndzi swi lavi ku ya exikolweni. A ndzi swi lavi ku va exikolweni siku hinkwaro!' a vula.</p> <p>'U nga chavi!' ku vula Zinzi, 'Ndzi ta va na wena masiku hinkwawo!'</p>	
<p>Loko ku sele siku loko a nga si ya exikolweni, manana wa Olwethu u n'wi kombe leswaku a nga hatimisa njhani tintangu ta yena letintshwa.</p> <p>'A ndzi swi lavi ku ambala tintangu toleto!' ku rila Olwethu.</p> <p>'Hikokwalaho ka yini? Hakanyingi wa tirhandza tintangu letintshwa!' ku vula manana wa Olwethu.</p> <p>'A ndzi swi lavi ku ya exikolweni. Ndzi lava ku tshama la kaya ndzi tlanga siku hinkwaro!' a vula.</p> <p>'U nga chavi!' ku vula manana wa yena, 'U nga tlanga hi nkarhi wo wisa na loko xikolo xi humile!'</p>	<p>Ndza tshemba leswaku Olwethu u tolovele ku tlanga siku hinkwaro. Leswi swi ndzi tsundzuxa ndlela leyi a ndzi titwa hi yona loko ndzi fanele ku tlhelela entirhweni endzhaku ko wisa. Ekusunguleni, swa tika ku tlhelela entirhweni u nga vi na siku ra mahala hinkwaro!</p>
<p>Wu fikile mixo lowu Olwethu a fanele a ya exikolweni hi wona. Olwethu u ambale yunifomo ya yena leyintshwa. A yi basile yi tlhela yi ayiniwa. Olwethu u zipe bege ya yena leyintshwa a yi bebula. A yi twala yi tika. Olwethu u ambale tintangu ta yena letintshwa. A ti hatima kahle! U ti langutile eka xivoni. A languteka a lulamile. Kambe, a nga titwi a lulamile!</p> <p>'A hi fambi,' ku vula Zinzi.</p>	
<p>'A ndzi swi lavi ku famba!' Olwethu u rile ndlela hinkwayo yo ya exikolweni.</p>	

Kitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Loko nsimbhi yi ba, u ngeni etlilasini ya yena leyintshwa. Mudyondzisi wa yena u n'wi byerile leswaku a tshama kwini – kusuhi na xinhwanyatana lexi a xi endle misisi ku fana na ya yena! Va langutanile va n'wayitela.</p> <p>Mudyondzisi u dyondzise tlilasi risimu lerintshwa. Kutani, va dirowe swifaniso swa mindyangu ya ka vona.</p>	<p>Oho! Ndzi ehleketa leswaku Olwethu a ehleketa leswaku xikolo xa chavisa! Kambe u fike exikolweni a tiendlela na vanghana va tlhela va endla na swilo swo tsakisa, kutani xikolo a xi nga ha chavisi ngopfu!</p>
<p>Emakumu, a ku ri nkarhi wo ya ekaya! 'A ndzi swi lavi ku ya ekaya!' ku rila Olwethu.</p>	<p>Ndzi nga hlanganisa swilo. Minkarhi yin'wana ku endla swilo ro sungula swa tika swinene no chavisa. Kambe, a swi chavisi hi ndlela leyi hi ehleketaka hi yona!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xitori lexi xi vulavula hi mani?	Xi vulavula hi Olwethu.
Xana Olwethu u ye kwihi ro sungula?	U ye exikolweni.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Olwethu a nga lavi ku ya exikolweni?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a chava. • Hikuva a nga si tshama a ya exikolweni! • Hikuva a lava ku tshama ekaya na kokwana wa yena. • Hikuva a lava ku tlanga siku hinkwaro.



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 4.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumbirhi eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravunharhu



Mingiriko ya Swanomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

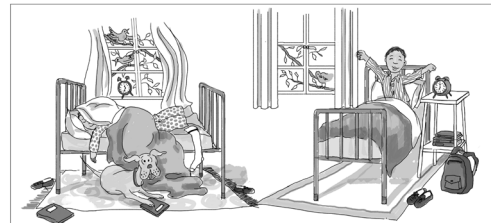
- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - masiku yo wisa
 - nghingiriko
 - ko tala

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	Va yimile
A ri na vana vo tala	Va phokotela mavoko kan'we
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	Kombisa ku phamela
Loko va ku va rila, a va ba swinene	Kombisa ku rila
A va komba ku etleleni hayi x2	Kombisa ku etlela

VHIKI 4

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya **swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori**.
- 3 Byela vadyondzi **ku ehleketa hi xitori lexi fambelanaka na swifaniso**.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi **ku ehleketa hi mavonelo ya vona**.
- 5 Leswi landzelaka, **mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni** i fanele a va na **xiave hi matwisiselo ya yena ya xitori**.
- 6 Kutani, vadyondzi va fanele ku tirha tanihi ntlawa ku teka xiboho hi **xitori xa ntlawa**.
- 7 Tsundzuxa vadyondzi leswaku **xitori xa vona xi fanele xi va na vutumbuluxi**, nakambe xi fanele xi **fambelana na swifaniso!**
- 8 Kombela tilasi ku yingisela.



- 9 Kombela 1–2 wa mintlawwa yo hambana ku avelana swin’we switori swa ntlawa wa vona.
- 10 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa na khadi ra xikombakomba: /n/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela hi leswi mpfumawulo/n/wu fanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./ ri hambanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mimpfumawulo yin’we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya tialifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama sungulaka hi/n/?
- 6 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: oma, **nona, nomo, mona, meno**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama hetelelaka hi/n/?
- 8 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **oma, nona, mona, meno**

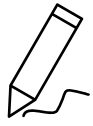
TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin’wana na rin’wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **nona, nomo, mona, na, manana**
- 2 Komba vadyondzi rito rin’wana na rin’wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN’WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

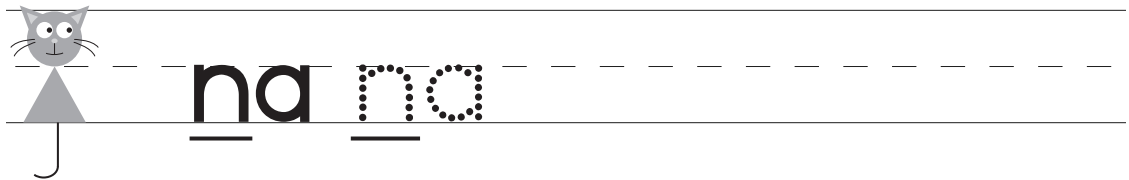
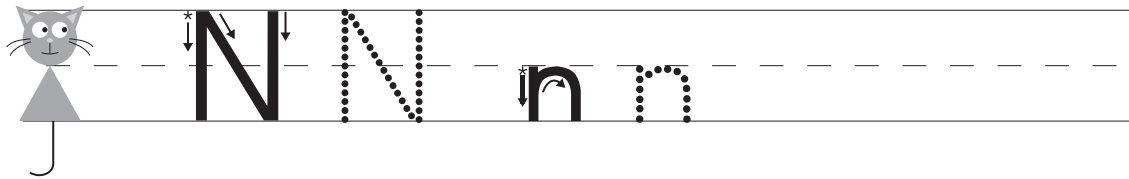


Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Nn**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)rito enhlaneni wa munghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana na swin'wana leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na Mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso lexi kombisaka leswi u lavaka ku swi dyondza lembe leri exikolweni.

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa leswi va navelaka ku dyondza hi swona lembe leri.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi lava ku mi tiva swinene hinkwenu!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u vulavula na mudyondzi etlilasini.
- 5 Hlamusela marito lama u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana,** ku fana na: dyondza
- 6 Tima xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi man'wana marito mayelana na swilo leswi hi lavaka ku swi dyondza.
- 2 Tsala marito lama exitsalelweni, ku fana na: swiharhi, vunghana, dayinososo, Afrika Dzonga
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana mi navela ku dyondza hi yini lembe leri?
- 4 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Vitana vadyondzi va 2–3 va ku byela leswi va navelaka ku dyondza hi swona.
- 6 Va fanele va ku: Ndzi navela ku dyondza swinene hi ...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

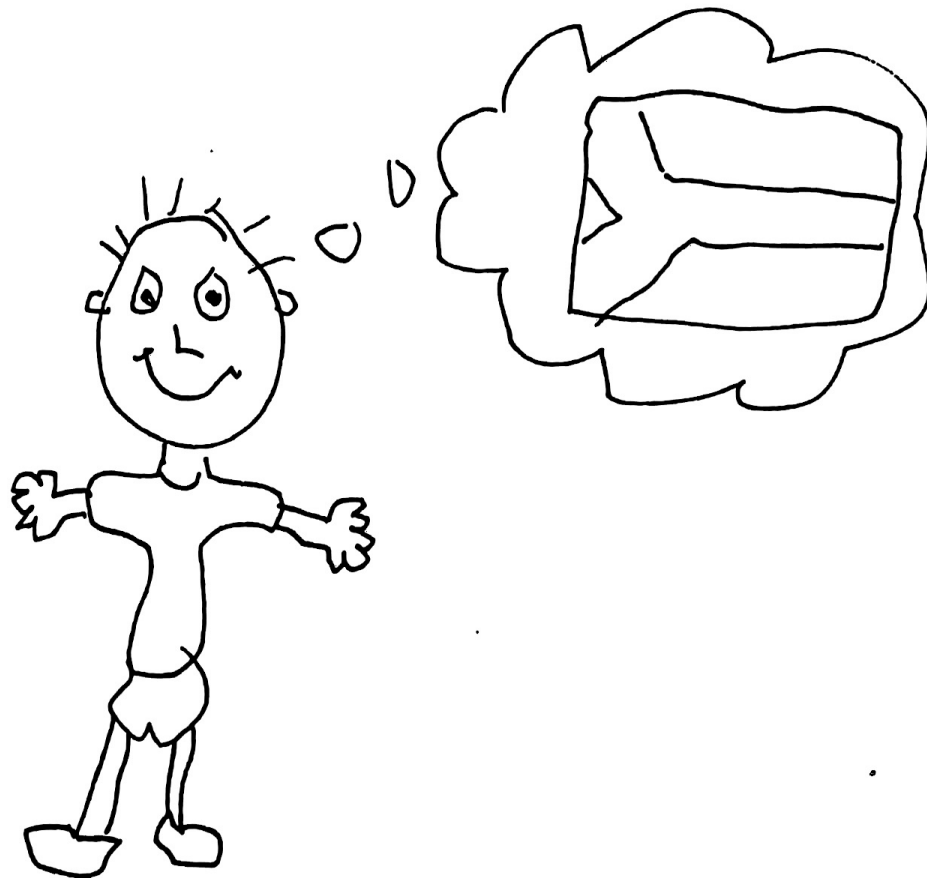
KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tlilasini na ku hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va swi tsaleke.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Hlohlotela vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ka ha sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



Afrika-Dzonga



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **nona**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /n/-/o/-/n/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /n/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /o/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu eka rito: /n/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **nona**
- 9 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /no/-/na/=nona
- 10 Vuyeleda ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **mona**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **oma**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?/o/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito?/m/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/a/
- 6 Kombela vadyondxi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /o/-/m/-/a/
- 7 Tsala rito: **oma**
- 8 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /o/-/ma/= oma
- 9 Vuyeleda ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **manana**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU HLANGANISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Ku nga ri khale. Olwethu u ta ya exikolweni ro sungula. Olwethu a hisekela ku ya exikolweni. A nga etleli. A nga dyi.</p>	<p>Swa chavisa ku endla swilo ro sungula! Leswi swi ndzi tsundzuxa leswi ndzi nga titwisa swona loko ku nga si fika siku ra mina ro sungula ku va mudyondzisi. Ndza tsundzuka a ndzi chuhile. Ndzi tshame vusiku hinkwabyo ndzi ehleketa hinkwaswo swo biha leswi nga ta humelela!</p>
<p>Masiku manharhu loko xikolo xi nga si sungula, kokwana wa Olwethu u fambe na yena emavhengeleni ku ya xava yunifomo ya xikolo, tintangu ta xikolo, na tibuku. Hakanyingi Olwethu wa swi rhandza ku ya emavhengeleni.</p> <p>'A ndzi swi lavi ku famba,' Olwethu a rila ethekisini ndlela hinkwayo yo ya edorobeni.</p> <p>'Hikokwalaho ka yini? Hakanyingi wa ma rhandza mavhengele!' ku vula Kokwana.</p> <p>'A ndzi swi lavi ku ya exikolweni. A ndzi lavi ku va kule na wena siku hinkwaro!' a vula.</p> <p>'U nga chavi!' ku vula kokwana, 'Ndzi ta va ndzi ri kona masiku hinkwawo loko u vuya ekaya!'</p>	<p>Ndzi nga hlanganisa swilo! Loko ndzi nga tsakanga, na swilo leswi ndzi swi rhandzaka swi twala swi tika ku swi endla!</p>
<p>Ku sele masiku mambirhi a nga si ya exikolweni, Zinzi sesi wa Olwethu u n'wi pfune ku paka tibuku ta yena letintshwa eka bege ya yena leyintshwa.</p> <p>'A ndzi lavi ku paka bege ya mina ya xikolo,' ku rila Olwethu.</p> <p>'Hikokwalaho ka yini? U na bege leyintshwa yo saseka na tibuku ta kahle letintshwa!' Ku vula Zinzi.</p> <p>'A ndzi swi lavi ku ya exikolweni. A ndzi swi lavi ku va exikolweni siku hinkwaro!' a vula.</p> <p>'U nga chavi!' ku vula Zinzi, 'Ndzi ta va na wena masiku hinkwawo!'</p>	
<p>Loko ku sele siku loko a nga si ya exikolweni, manana wa Olwethu u n'wi kombe leswaku a nga hatimisa njhani tintangu ta yena letintshwa.</p> <p>'A ndzi swi lavi ku ambala tintangu toleto!' ku rila Olwethu.</p>	<p>Ndza swi vona leswaku hinkwavo va ringeta ku pfuna. Olwethu u tsakela ku ya exikolweni. Leswi swi ndzi tsundzuxa loko nuna wa mina a ringeta ku ndzi endlela tiya ku yisa moya wa mina ehansi hikokwalaho ka siku ra mina ro sungula ku va mudyondzisi!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p>'Hikokwalaho ka yini? Hakanyingi wa tirhandza tintangu letintshwa!' ku vula manana wa Olwethu.</p> <p>'A ndzi swi lavi ku ya exikolweni. Ndzi lava ku tshama la kaya ndzi tlanga siku hinkwaro!' a vula.</p> <p>'U nga chavi!' ku vula manana wa yena, 'U nga tlanga hi nkarhi wo wisa na loko xikolo xi humile!'</p>	
<p>Wu fikile mixo lowu Olwethu a fanele a ya exikolweni hi wona. Olwethu u ambale yunifomo ya yena leyintshwa. A yi basile yi tlhela yi ayiniwa. Olwethu u zipe bege ya yena leyintshwa a yi bebula. A yi twala yi tika. Olwethu u ambale tintangu ta yena letintshwa. A ti hatima kahle! U ti langutile eka xivoni. A languteka a lulamile. Kambe, a nga titwi a lulamile!</p> <p>'A hi fambi, ' ku vula Zinzi.</p>	<p>Ndzi nga hlanganisa swilo. Hi siku ra mina ro sungula ro ya eku dyondziseni a ndzi xave rhoko lerintshwa! Loko ndzi tilanguta exivonini, a ndzi vonaka ndzi lulamile, kambe endzeni a ndzi titwa ndzi chava!</p>
<p>'A ndzi swi lavi ku famba!' Olwethu u rile ndlela hinkwayo yo ya exikolweni.</p>	<p>Leswi swi ndzi tsundzuxa ndlela leyi a ndzi titwa hi yona hi siku ra mina ro sungula ku dyondzisa! A ndzi lava ku jika ndzi vuyela ekaya!</p>
<p>Loko nsimbhi yi ba, u ngheni etlilasini ya yena leyintshwa. Mudyondzisi wa yena u n'w byerile leswaku a tshama kwini – kusuhi na xinhwanyatana lexi a xi endle misisi ku fana na ya yena! Va langutanile va n'wayitela.</p> <p>Mudyondzisi u dyondzise tlilasi risimu lerintshwa. Kutani, va dirowe swifaniso swa mindyangu ya ka vona.</p>	
<p>Emakumu, a ku ri nkarhi wo ya ekaya! 'A ndzi swi lavi ku ya ekaya!' ku rila Olwethu.</p>	<p>Leswi swi ndzi tsundzuxe siku ra mina ro sungula ku dyondzisa! A ku na xo biha lexi nga humelela!</p> <p>A ndzo chava kambe ku nga ri na nchumu xo chavisa hikuva ndzi tiphine ngopfu!</p>
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani loyi a nga pfuna Olwethu ku tilulamisa siku ro sungula ra xikolo?	Kokwana wa yena, sesi wa yena Zinzi, na manana wa yena.
Xana Olwethu u titwe njhani loko ku fike nkarhi wo ya ekaya ku suka exikolweni?	U ti twe a nga tsakanga./a nga swi lavi ku ya ekaya!
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Olwethu a nga swi lavi ku ya ekaya emakumu ka xitori?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a rhandza xikolo! • Hikuva a tikumele munghana. • Hikuva a ri ku tiphineni. • Hikuva a ri eku tiphineni naswona a nga lavi siku ri hela.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravuntlhanu



Mingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nkwama wa le makatleni
 - tika
 - vevuka

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	<i>Va yimile</i>
A ri na vana vo tala	<i>Va phokotela mavoko kan'we</i>
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	<i>Kombisa ku phamela</i>
Loko va ku va rila, a va ba swinene	<i>Kombisa ku rila</i>
A va komba ku etleleni hayi x2	<i>Kombisa ku etlela</i>

VHIKI 4

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitori lexi xi mayelana na...
Ndzi xi tsakerile loko...
Ndzi ehleketa...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

o	n	m
a		

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /o/ na /n/
- 2 Hluta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /n/-/o/-/m/-/o/
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi- a va boheki ku tirhisa/o/kumbe/n/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **o, n**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **oma, nona, nomo, mona, na, manana, ma, mama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ka ku Hlaya

MAQHINGA YA Ntwisiso: Ku Yelanisa

KU RUNGURISA/HLAMUSELA XITORI

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakeleke eka xitori: Siku ro sungula ra Olwethu
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi hi laha va nga nyikaka 1–2 wa swivulwa hi swilo swo karhi hi leswi **yelanaka na vona** exitorini, ku fana na: **Loko Olwethu** a lava ku tshama ekaya, **sweswo swi ndzi tsundzuxa loko** ndzi fanele ku endla swilo swintshwa, na mina minkarhi yin'wana ndzi twa ndzi chava.
- 3 Tlakusa swifaniso ku suka eka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi swi nga humelela.
- 4 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi leswi **fambelanaka/yelanaka** na vona eka xitori.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi nga helela.
- 6 Hlamusela na ku lulamisa swiphiso swa vadyondzi leswi talaka ku endliwa.
- 7 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana marungula ya vona **vini** na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Leyi yi fanele ku va miehleketo/mavonelo ya vadyondzi!*)



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 4.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthla ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antwe ku yini vhiki leri?
 - h Xana u ti nyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tilangutisisa/ku tihluta i xiphemu xa nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku kala u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, triangles), arts (pencils, paint palettes), and general learning (books, graduation caps, lightbulbs).

Giredi 1

KOTARA 1

Whiki

5

NKONGOMELO:

Ndyangu wa mina



Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: xifaniso xa mindyangu yo 'hambanahambana': swifaniso swa mintirho ya mindyangu, ku fana na masiku ya ku velekiwa kumbe Khisimusi; n'wampopi; kumbe swin'wana leswi nga hlawuleka endyangwini wa ka n'wina, ku fana na xinkumbana lexi xi sukaka eka vakokwa wa kokwana; sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: lavisisa leswi mindyangu laha misaveni yo hambana hambana yi hanyisaka swona; lavisisa leswaku i yingani mindyangu leyi nga na mutswari wun'we, kumbe vatswari va rimbewu ro fana, sw. na sw.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mitlawa yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeelo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 9, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 10, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 11, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa un'wana na un'wana loyi u tshamaka na yena!

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xosungula xa xitori eka Buku Leyikulu: Bongi wa rindzela
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka:
Ndyangu wa mina
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana ndyangu i yini?
 - b Ku na vamani endyangwini wa ka n'wina?
 - c Xana mi tsakela ku endla yini na ndyangu wa ka n'wina?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ndyangu
 - xaka
 - vuxaka

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	<i>Va yimile</i>
A ri na vana vo tala	<i>Va phokotela mavoko kan'we</i>
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	<i>Kombisa ku phamela</i>
Loko va ku va rila, a va ba swinene	<i>Kombisa ku rila</i>
A va komba ku etleleni hayi x2	<i>Kombisa ku etlela</i>



Ntivontsalo

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a a

- b** m
- c** o
- d** n
- e** mama
- f** nona

- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni ku lulamisa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Bongi wa rindzela
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa wena na vandyangu

NTIRHO: Dirowa xifaniso na ku tsala lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi mindyangu ya vona.
Hlamusela leswaku mindyangu yi nga languteka hi tindlela to hambanahambana – a ku na ndyangu wa kahle kumbe wo hoxeka.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndyangu wa mina i wutsongo, Ku na mina na nuna wa mina ntsena!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena na nuna wa wena.
- 5 Hlamusela leswaku hi wahi marito lawa u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: nuna wa mina.
- 6 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku dirowa mavonelo ya vona.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo hi marito ya vandyangu na vadyondzi.
- 2 Tsala marito exitsalelweni, ku fana na: sesi, buti, manana, tatana, sw. na sw.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana ku na vamani endyangwini wa ka n'wina?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela lava nga kona endyangwini wa ka vona.
- 6 Va fanele va ku: ... va kona endyangwini wa mina
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

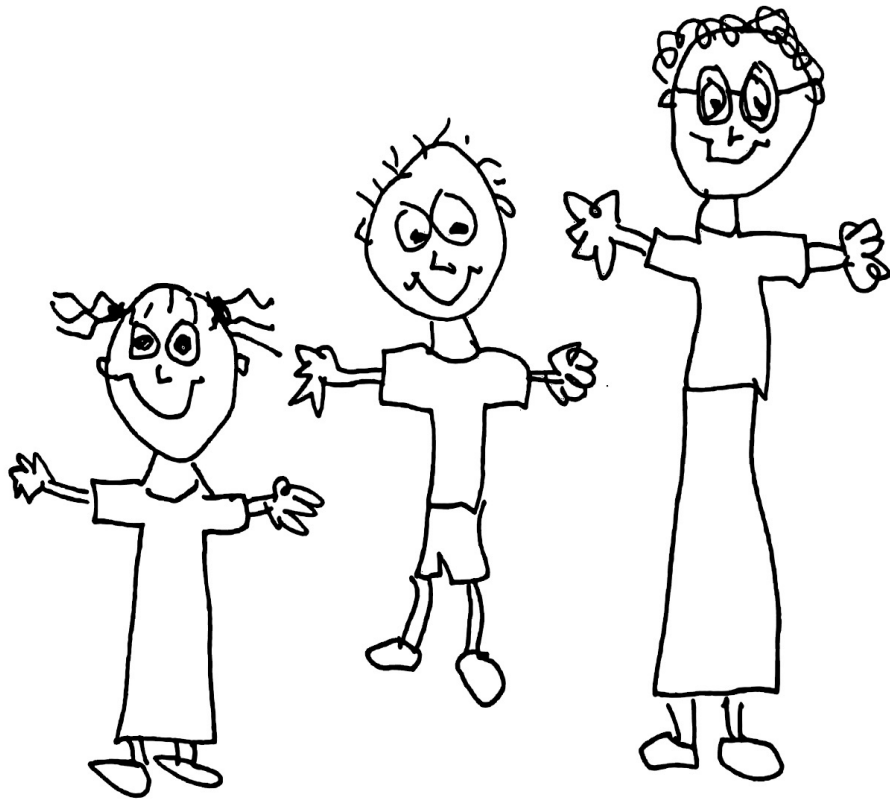
KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va tsala, famba famba la tlilasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va nga swi tsala.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka mpimo wa mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



ndyangu wa mina



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 5.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa khadi ra xikombakomba: /i/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela leswi mpfumawulo/i/wu nga xiswona loko wu fana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./wu hambana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mpfumawulo wun'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya alifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama sungulaka hi/i/?
- 6 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **ina, mina, Lili**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na/i/eka wona?
- 8 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **mimi, ino, mina**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **ina, ibola, mina**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



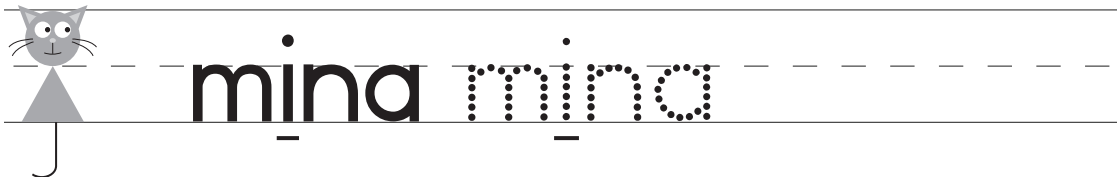
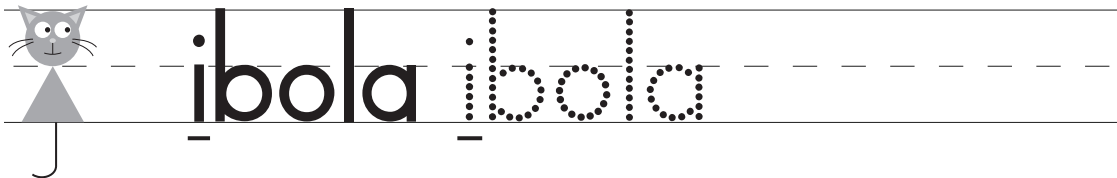
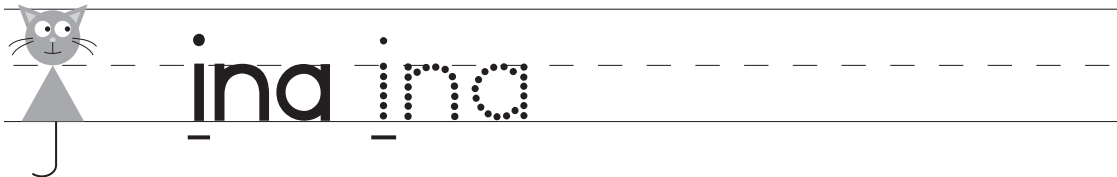
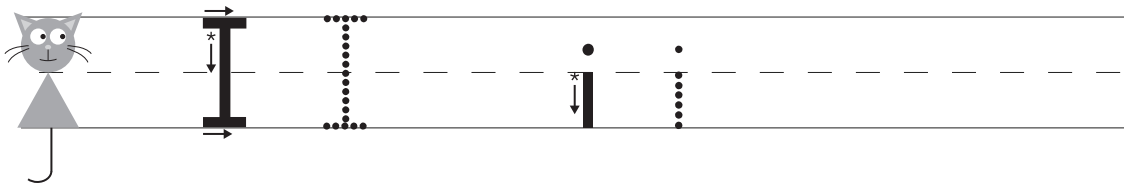
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Ii**
- 2 Kombisa vadyondzi matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.

- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, kombisa vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku dirowa ntila eka mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: EHLEKETA

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Vakokwana wa Bongi wa xisati na wa xinuna va ta namuntlha, va ta hi le Malelane. Vatswari va yena va lulamisa ku oxa nyama. Bongi a tsakile.</p> <p>Nampundzu, Bongi u pfune tatana wa yena ku basisa rivala. U chelete byanyi. Tatana wa yena u tsemelele swinsinyana.</p> <p>Vanghana va Bongi va hatlise ku fika va ta tlanga. U khandziye ehenhla ka yindlu ya le nsinyeni. 'Tana hi ta tlanga!' a huwelela. 'Ndzi fanele ndzi rhanga hi ku pfuna tatana!' Bongi a n'wi huwelela na yena. Hiloko Bongi a tlanga na ndzisana ya Bongi ya nhwanyana, Gugu. Leswi Bongi a ehleketa hi swona a ku ri ku fika ka kokwana wa yena wa xisati na wa xinuna!</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Bongi a karhi a pfuna tatana wa yena. U tirha hi matimba ku basisa rivala leswaku ri va kahle no basa.</p>
<p>Ekuheteleleni, rivala a ri basile. 'Ndza khensa ku pfuniwa!' ku vula Tatana. U nghene endlwini ku ya cinca swiambalo. Bongi u tshame ehandle. A va tlanga hi ntambhu yena na Gugu na Anna. A ku tsakisa, kambe leswi a ehleketa hi swona ntsena i ku fika ka kokwana wa yena wa xisati na wa xinuna!</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Bongi a karhi a tlanga hi ntambhu. U tlula a ya ehenhla na le hansi, henhla na le hansi.</p>
<p>Gugu u ve a karhala ku tlanga hi ntambhu. 'A hi ngheni hi ya tlanga hi tibuloko!' Gugu a ku: 'Oho!' Ku vula Anna. Va ake thawa leyikulu. Kambe Bongi a nga titweli ku aka thawa. U hlayele Siya. Leswi a ehleketa hi swona a ku ri ku fika ka kokwana wa xisati na wa xinuna!</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Bongi a hlayela Siya. Siya wa hlekelela loko Bongi a karhi a n'wi hlayela marito.</p>
<p>A ku ri nkarhi wa ku sungula ku oxa. Manana u teka Siya.</p> <p>'Famba u ya cinca swiambalo,' ku vula manana. 'Kokwana wa xisati u hi bele riqingho. Va le kusuhi!' Manana, tatana na Siya va ye ehandle ku ya yimela kokwana wa xisati na wa xinuna leswaku va fika. Loko Bongi a karhi a cinca swiambalo swa yena, lexi a ehleketa hi xona a ku ri ku fika ka kokwana wa xisati na wa xinuna!</p>	<p>--</p>
<p>'Va fikile!' Tatana wa va vitana a ri ehandle. Kokwana wa Bongi wa xisati na wa xinuna se va fikile. Bongi u tsutsumele ehandle ku ya va pfuxela. Ku oxa ka sungula!</p>	<p>--</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Bongi a yimele mani?	A yimele vakokwana wa yena.
Xana Bongji a endla yini loko a va yimerile?	U pfune tatana wa yena, a tlanga hi ntambhu, a hlayela Siya, a tlanga ntlangu na vanghana va yena.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Bongji a yimile?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva vakokwana wa yena a va nga si fika. • Hikuva a va ta hi le kule.



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela **Ku hlaya 5**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko ya Swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - phazamiseka
 - ku fika
 - endzhaku ka yindlu

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	<i>Va yimile</i>
A ri na vana vo tala	<i>Va phokotela mavoko kan'we</i>
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	<i>Kombisa ku phamela</i>
Loko va ku va rila, a va ba swinene	<i>Kombisa ku rila</i>
A va komba ku etleleni hayi x2	<i>Kombisa ku etlela</i>

VHIKI 5

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI (VHIKI RO SUNGULA RA NKONGOMELO)

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawwa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa na khadi ra xikombakomba: /l/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela hi leswi mpfumawulo/l/wu fanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./
ri hambanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mimpfumawulo yin'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya tialifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama sungulaka hi/l/?
- 6 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **lama, bila, moli, lava, lolo, lala**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama nga na/a/eka wona?
- 8 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **la, lolo, lala**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **la, lolo, lala, lava**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



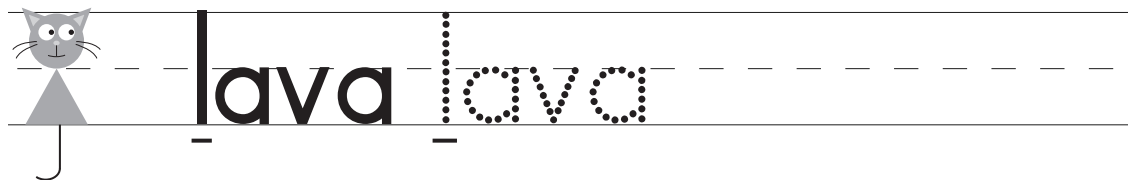
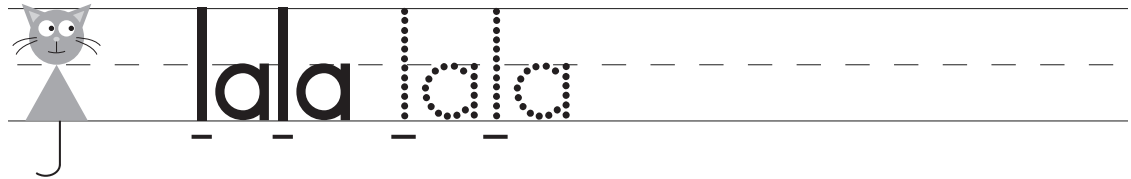
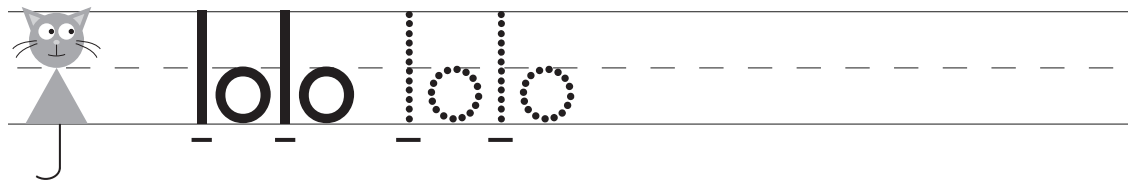
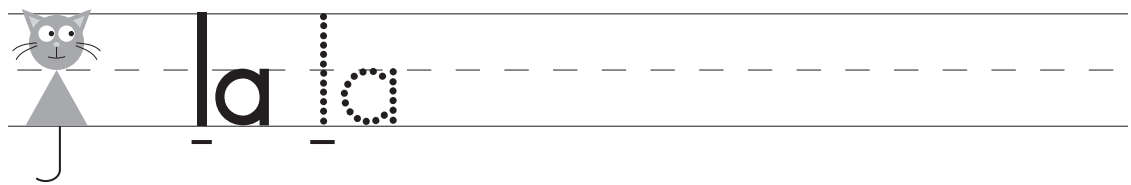
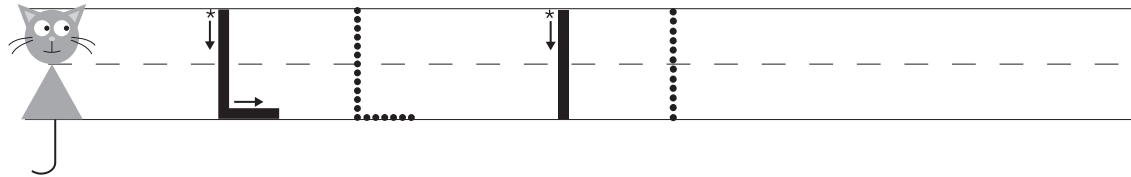
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Ll**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)rito enhlaneni wa munghana hi tintiho.

- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/ swivulwa swin'wana na swin'wana leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na Mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa leswi u pfunisaka xi swona ekaya

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi swo karhi leswi va swi endlaka ku pfuna emindyangwini ya ka vona.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi sweka swakudya swo lalela swa ndyangu wa ka hina. Swoleswo swa pfuna swinene!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u sweka swakudya swo lalela.
- 5 Hlamusela marito lama u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana,** ku fana na: Ndzi sweka swo lalela.
- 6 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi man'wana marito mayelana na mintirho ya ku pfuna. Tsala marito lama exitsalelweni, ku fana na: hlantswa swibye, cheleta xirhapa, ku hlayela buti lontsongo, sw. na sw.
- 2 Vutisa vadyondzi: Xana u pfuna hi ku endla yini ekaya?
- 3 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 4 Kombela vadyondzi va 2–3 ku ku byela xin'we xa leswi va swi endlaka ku pfuna ekaya.
- 5 Va fanele va ku: Ndzi ... ku pfuna swinene!
- 6 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

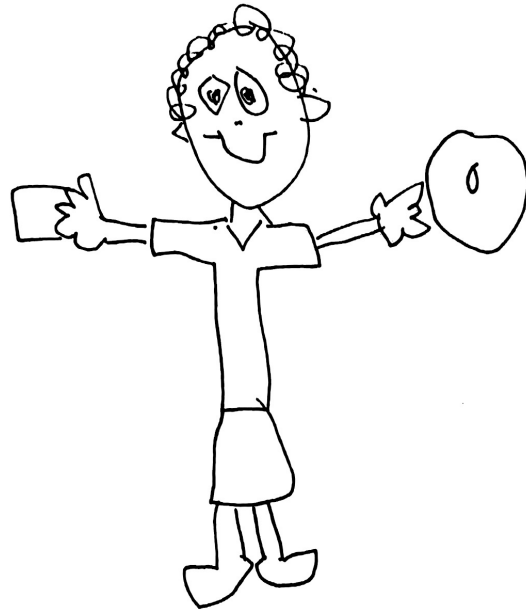
KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini na ku hetisa **tinhlengoletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va swi tsaleke.
- 4 Pfunya vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ka ha sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



ndzi hlantswa swibye

**Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka**

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 5**.
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ina**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /i/-/n/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /i/
- 5 Vula mpfumawulo wa le xikarhi wa rito: /n/
- 6 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 7 Tsala rito exitsalelweni: **ina**
- 8 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /i/-/na/ = **ina**
- 9 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **lava**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **ina**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?/i/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa le xikarhi eka rito?/n/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/a/
- 6 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /i/-/n/-/a/
- 7 Tsala rito: **ina**
- 8 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /i/-/na/= **ina**
- 9 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **lala**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: EHLEKETA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Vakokwana wa Bongi wa xisati na wa xinuna va ta namuntlha, va ta hi le Malelane. Vatswari va yena va lulamisa ku oxa nyama. Bongi a tsakile.</p> <p>Nampundzu, Bongi u pfune tatana wa yena ku basisa rivala. U chelete byanyi. Tatana wa yena u tsemelele swinsinyana.</p> <p>Vanghana va Bongi va hatlise ku fika va ta tlanga. U khandziye ehenhla ka yindlu ya le nsinyeni. 'Tana hi ta tlanga!' a huwelela. 'Ndzi fanele ndzi rhangana hi ku pfuna tatana!' Bongi a n'wi huwelela na yena. Hi loko Bongi a tlanga na ndzisana ya Bongi ya nhwanyana, Gugu. Leswi Bongi a ehleketela hi swona a ku ri ku fika ka kokwana wa yena wa xisati na wa xinuna!</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Bongi a karhi a pfuna tatana wa yena. Kambe u ehleketela hi kokwana wa yena wa xisati na wa xinuna!</p>
<p>Ekuheteleleni, rivala a ri basile. 'Ndza khensa ku pfuniwa!' ku vula Tatana. U nghene endlwini ku ya cinca swiambalo. Bongi u tshame ehandle. A va tlanga hi ntambhu yena na Gugu na Anna. A ku tsakisa, kambe leswi a ehleketela hi swona ntsena i ku fika ka kokwana wa yena wa xisati na wa xinuna!</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Bongi a karhi a tlanga hi ntambhu. Kambe u tshama a karhi a endla swihoxo hikuva u ehleketela hi kokwana wa xisati na wa xinuna.</p>
<p>Gugu u ve a karhala ku tlanga hi ntambhu. 'A hi ngheni hi ya tlanga hi tibuloko!' Gugu a ku: 'Oho!' Ku vula Anna. Va ake thawa leyikulu. Kambe Bongi a nga titweli ku aka thawa. U hlayele Siya. Leswi a ehleketela hi swona a ku ri ku fika ka kokwana wa xisati na wa xinuna!</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Bongi a tshame na Siya. Kambe u tshamela ku rivala ku hlaya marito hikuva a ehleketela hi kokwana wa xisati na wa xinuna!</p>
<p>A ku ri nkarhi wa ku sungula ku oxa. Manana u teka Siya.</p> <p>'Famba u ya cinca swiambalo,' ku vula manana. 'Kokwana wa xisati u hi bele riqingho. Va le kusuhi!' Manana, tatana na Siya va ye ehandle ku ya yimela kokwana wa xisati na wa xinuna leswaku va fika. Loko Bongi a karhi a cinca swiambalo swa yena, lexi a ehleketela hi xona a ku ri ku fika ka kokwana wa xisati na wa xinuna!</p>	<p>--</p>
<p>'Va fikile!' Tatana wa va vitana a ri ehandle. Kokwana wa Bongi wa xisati na wa xinuna se va fikile. Bongi u tsutsume ehandle ku ya va pfuxela. Ku oxa ka sungula!</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Bongi a n'wayitela no tlulatlula. Onge ndza n'wi vona a tsutsumela ehandle hikuva a tsakele ku vona vakokwana wa yena!</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Bongi a ehleketa hi yini siku hinkwaro?	A ehleketa hi vakokwana wa yena.
Xana Bongi u endle yini loko vakokwana wa yena va fikile?	U tsutsume a ya ehandle ku ya pfuxela.
Xivutiso xa hikokwalaho	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Bongi a tsutsume a ya ehandle loko vakokwana wa yena va fikile?	<ul style="list-style-type: none">• Hikuva a va yimerile.• Hikuva a tsakile loko a va vona.• Hikuva a va huma ekule.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 5.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - pfuna swinene
 - vhakacha
 - muendzi

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	<i>Va yimile</i>
A ri na vana vo tala	<i>Va phokotela mavoko kan'we</i>
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	<i>Kombisa ku phamela</i>
Loko va ku va rila, a va ba swinene	<i>Kombisa ku rila</i>
A va komba ku etleleni hayi x2	<i>Kombisa ku etlela</i>

VHIKI 5

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
- 2 Xitori lexi xi mayelana na...
- 3 Ndzi xi tsakerile loko...
- 4 Ndzi ehleketa leswaku...
- 5 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 6 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 7 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 8 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 9 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 10 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 11 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

a	m	o
n	i	l

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /i/and na/l/
- 2 Hluta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /l/-/a/-/l/-/a/
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi- a va boheki ku tirhisa/i/okumbe/l/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **i, l**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **ina, ibola, la, lolo, lala, lava, oma, nona, nomo, mona, na, manana, ma, mama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ka ku Hlaya

MAQHINGA YA Ntwisiso: EHLEKETA

KU RUNGULA LESWI U SWI TWEKE KU SUKA EXITORINI

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakelaka eka xitori: Bongi wa rindzela.
- 2 Va ta tlhela va vulavula hi swin'wana leswi **va swi vonaka hi mahlo ya miehleketo** eka xitori.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi hi laha va nga nyikaka 1–2 wa swivulwa hi **swilo leswi va swi tsakelaka** swo karhi hi leswi **va swi vonaka hi mahlo ya miehleketo** exitorini, ku fana na: **Ndzi tsakise hi loko** Bongi a pfuna tatana wa yena ku basisa rivala. **Ndza swi ehleketa** byanyi byo tsakama endzhaku ka ku cheletwa hi Bongi!
- 4 Tlakusa swifaniso ku suka eka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi swi nga humelela.
- 5 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi leswi **va swi tsakelaka** na leswi **vonisaka swona hi mahlo ya miehleketo** eka xitori.
- 6 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi nga helela.
- 7 Hlamusela na ku lulamisa swiphiso swa vadyondzi leswi talaka ku endliwa.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana marungula ya vona **vini** na munghana. (*A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Leyi yi fanele ku va miehleketo/mavonelo ya vadyondzi!*)



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 5.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antwe ku yini vhiki leri?
 - h Xana u ti nyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tilangutisisa/ku tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku kala u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: books, pencils, globes, lightbulbs, gears, microscopes, and other school-related symbols. The icons are scattered across the page, creating a textured, educational atmosphere.

Giredi 1

KOTARA 1

Whiki

6

NKONGOMELO:

Ndyangu wa mina



Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: rhoko ra mucato kumbe xifaniso xa mucato, swiambalo swa n'wana, swo rhungiwa kumbe ku lukiwa hi kokwana wa xisati, xitifiketi xa ku velekiwa, sw. na sw.w.
- 5 Endla mindzavisiso/rhisechi eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: ntikelo/mbuyelo wo va hava xikombiso lexinene xa tatana endyangwini.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to Tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, swipele leswi ringanisiweke swo hlaya na tibuku ta layiburari ya tlilasi ta wena ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.



Migingiriko ya Ndlandlamuxo

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 12, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 14, A hi endleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 15, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa swilo leswi u rhandzaka ku swi endla na ndyangu wa wena

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso Kokwana wa Tseko wa xisati loko a fika eka xitori xa Buku Leyikulu: N'wana wa Tseko lontshwa
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi yisa emahlweni nkongomelo wa hina: Ndyangu wa mina
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi ematlhelweni ya mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana i vamani vanhu lava va nga kona emindyangwini ya hina?
 - b Xana hi swihi swilo swo pfuna leswi hi swi endlelaka ku mindyangwu ya hina?
 - c Xana hi xihi xilo xa nkoka hi ndyangu?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xinkavana
 - velekiwa
 - ntolovelo

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	<i>Va yimile</i>
A ri na vana vo tala	<i>Va phokotela mavoko kan'we</i>
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	<i>Kombisa ku phamela</i>
Loko va ku va rila, a va ba swinene	<i>Kombisa ku rila</i>
A va komba ku etleleni hayi x2	<i>Kombisa ku etlela</i>



Ntivontsalu

15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a i

- b** l
- c** n
- d** o
- e** lolo
- f** manana

- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni ku koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: N'wana wa Tseko lontshwa
- 3 Famba hi xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, u ri karhi u vutisa vadyondzi leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ntsalo:

30 wa timinete

Nkunguhato na mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa wena na vandyangu

NTIRHO: Dirowa xifaniso na ku tsala lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi nkarhi lowu un'wana wa ndyangu a va dyondziseke swin'wana swintshwa.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Tatana wa mina u ndzi dyondzisile ku tlanga ntlangu lowu vuriwaka Chesi!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa Tatana wa wena a ku dyondzisa ku tlanga Chesi.
- 5 Hlamusela leswaku hi wahi marito lawa u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: ku tlanga ntlangu.
- 6 Tima/sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku dirowa mavonelo ya vona.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo hi mavonelo hi ku dyondza swilo swintshwa na vadyondzi.
- 2 Tsala marito exitsalelweni, ku fana na: leswi ntlangu wu tlangisiwaka xiswona, ku sweka, ku hlaya, ku tsala vito ra mina, ku hlayisa swimilana, sw. na sw.w.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi swihi swo karhi leswi u swi dyondzeke eka xirho xa ndyangu?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Kombela vadyondzi 2–3 va ku byela hi swilo swo karhi leswi va swi dyondzeke eka xirho xa ndyangu.
- 6 Va fanele va ku: Ndzi dyondze ... eka ... wa mina.
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va tsala, famba famba la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi ku tsala ka vona.
- 4 Pfuna vadyondzi ku engetela lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka mpimo wa mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



baka khekhe



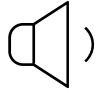
Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe mingingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa khadi ra xikombakomba: /b/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela leswi mpfumawulo/b/wu nga xiswona loko wu fana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./wu hambana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mpfumawulo wun'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya alifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama sungulaka hi/b/?
- 6 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **bana, bolo, banana**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na/b/exikarhi ka rito?
- 8 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **bana, buba, bula**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **bana, banana, bolo, bula, buba**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



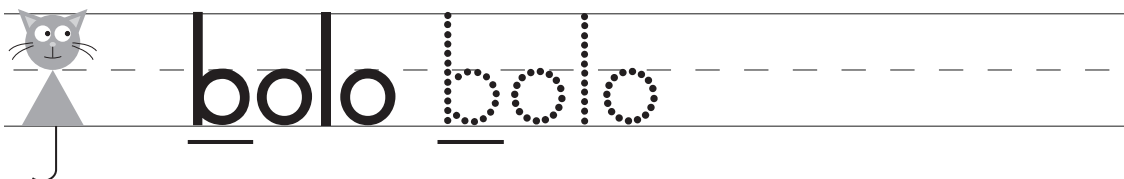
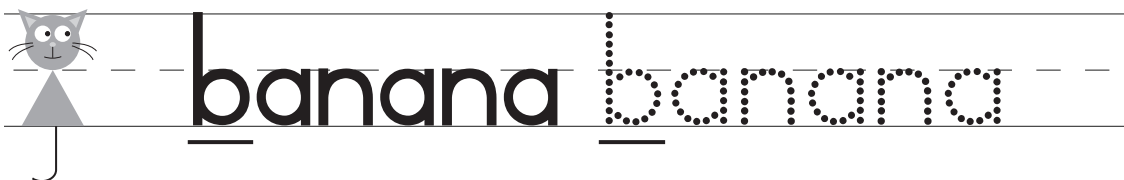
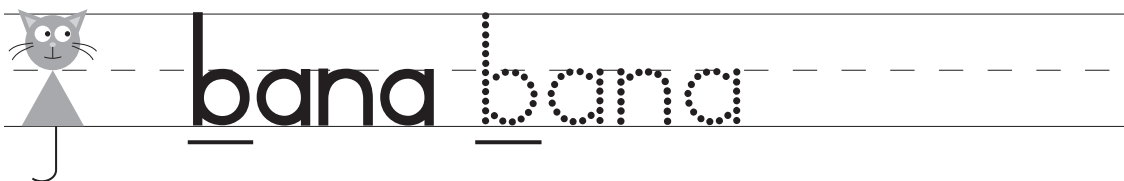
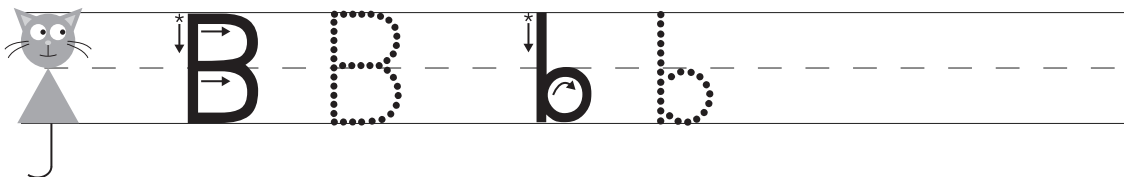
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)leterere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)leterere lamakulu na lamatsongo: **Bb**
- 2 Kombisa vadyondzi matsalelo ya (ma)leterere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.

- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, kombisa vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku dirowa ntila eka mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KU TIVUTISA/KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketa Xihenhla)
A ku lo sala vhiki ku nga si beburiwa xisesana xa Tseko.	
Minkarhi yin'wana, Tseko a titwa a vilela. A nga ri na buti kumbe vasesi – a ri n'wana a ri yexe. Tseko a vilela hi ku swi ta va njhani ku va na n'wana lontshwa. A vilela hi ku swi ta va njhani ku va na sesi.	Tseko hi yena n'wana a ri yexe, ndzi nga kumbetela leswaku a ku si tshama ku va na n'wana lontshwa ekaya.
Kambe minkarhi yin'wana, Tseko a titwa a tsakile. Tseko a tsakisiwa ngopfu hikuva kokwana wa yena wa xisati wa ta ku ta endza. Tata wa Tseko u n'wi byerile leswaku kokwana u ta tshama tinhweti tinharhu hinkwato, tanihi leswi a nga endlisa swona loko Tseko a beburiwa! 'I ntolovelo wa nkoka ku va kokwana a tshama ku fikela nkava wa n'wana wu wa!' ku hlamusela tata wa Tseko. 'Ndzi tsundzuka siku leri wa wena wu nga wa hi rona onge a ko va tolo'.	
Loko Tseko na tatana wa yena va hlanganisa kokwana wa xisati exitichini xa mabazi, Tseko a tsakile. U tsutsumile ku ya vukarha kokwana wa yena. 'Tseko wa mina! Xana a wu tsakanga ku va buti lonkulu?' Ku vutisa kokwana wa xisati. 'A ndzi swi tivi,' ku vula Tseko, 'A ndzi swi tivi leswaku ndzi endla yini na n'wana.'	Oho ndzi nga kumbetela leswaku Tseko wa vilela hikuva a nga swi tivi leswaku a endla yini na n'wana lontshwa.
Loko va fika ekaya, kokwana u vitanile Tseko. 'Ndzi ku tele na nyiko yo hlawuleka!' ku vula kokwana. U humesile n'wampopi ebegeni ya yena kutani a nyika Tseko. 'A ndzi ehleketa leswaku n'wampopi i wa vanhwanyana?' ku vula Tseko. 'I miehleketo ya xikhale yeleyo.' Ku hleka kokwana. 'Un'wana na un'wana a nga tlangisa n'wampopi! U ta swi kota njhani ku tlanga na n'wana loko u nga tlangi na n'wampopi?'	Ndzi nga kumbetela leswaku Tseko a nga na yena n'wampopi, hikuva a ehleketa leswaku i swa vanhwanyana ntsena.
Xosungula, kokwana u kombe Tseko ku khoma na ku mbuwetela n'wana. 'U fanele u khoma nhloko ya n'wana, hikuva nhamu ya yena a yi si tiyela!' Ku vula kokwana.	Ndzi nga kumbetela leswaku kokwana u te na n'wampopi leswaku a ta dyondzisa Tseko ku hlayisa n'wana loko sesi wa yena a nga si fika!

Kitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketa Xihenhla)
Lexi landzelaka, kokwana u kombe Tseko ku cinca leri. U te na maleri yo hlawuleka yo ringana n'wampopi, leswaku Tseko a ta titoloveta hi wona! 'U fanele u tirha hi ku hatlisa na hi vukheta loko u cinca leri, hikuva vana va tshukuvanya no rila!' ku vula kokwana.	Ndzi nga kumbetela leswaku Tseko a nga si tshama a cinca leri, hikuva a nga na makwavo naswona loyi i n'wampopi wa yena wo sungula.
Hiloko, kokwana a komba Tseko ku phutsela n'wana hi xinkumbana. 'Vana va rhandza ku phutseriwa va tiya loko va ri lavantsongo, ' ku vula kokwana.	Ndzi nga kumbetela leswaku Tseko a nga si tshama a phutsela n'wana, hikuva a nga na vamakwavo naswona loyi i n'wampopi wa yena wo sungula.
Kokwana na Tseko va titolovetile. 'U ta va buti lonkulu wa kahle, ' kokwana a n'wayitela. Tseko a swi tiva leswaku sweswi a fanele ku tsaka, kambe wa ha titwa a vilelanyana. 'Kokwana, ku ta humelela yini loko manana o rhandza n'wana ku tlula mina? Loko wo rhandza n'wana ku tlula mina?' ku vutisa Tseko. Kokwana u veke voko ra yena a vukarha Tseko. 'Hi na rirhandzu ro ringanela eka n'wina vambirhi. U nga tshuki u vilela hi sweswo!'	
Ku sukela kwalaho, Tseko a twa a tsakile.	Ndzi nga kumbetela leswaku Tseko u titwa ku antswa hi leswi kokwana wa yena a nga n'wi komba ku hlayisa n'wana lontshwa!'
Xivutiso xo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I mani loyi a nga ta ku ta endzela Tseko?	Kokwana wa yena u tile ku ta endza.
Xana kokwana u tele na Tseko nyiko ya njhani?	U n'wi tele na n'wampopi.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini kokwana a tele na Tseko n'wampopi lontshwa?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a lava ku tela na Tseko nyiko. • Hikuva van'wampopi i va vanhu hinkwavo – ku nga ri vanhwanyana ntsena. • Hikuva a lava ku komba Tseko ku hlayisa n'wana lontshwa. • Hikuva ku tlanga na n'wampopi hi yona ndlela ntsena yo dyondza ku hlayisa n'wana. • Hikuva a lava Tseko a titoloveta ku hlayisa n'wana.



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko ya Swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ntolovelo
 - phutsela
 - swi tiya

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	Va yimile
A ri na vana vo tala	Va phokotela mavoko kan'we
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	Kombisa ku phamela
Loko va ku va rila, a va ba swinene	Kombisa ku rila
A va komba ku etleleni hayi x2	Kombisa ku etlela

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa na khadi ra xikombakomba: /u/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyeleda kanharhu.
- 3 Kanela hi leswi mpfumawulo/u/wu fanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./
ri hambanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mimpfumawulo yin'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya tialifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama sungulaka hi/u/?
- 6 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **bulu, baluni, Bunu, bulubulu**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama hetelelaka hi/u/?
- 8 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **bulu, buma, bulubulu**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra
xikombakomba: **bulu, baluni, bulo, buma, bulubulu, bunu**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyeleda rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa
Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



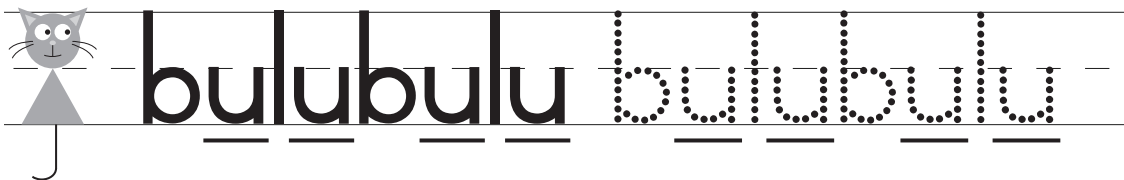
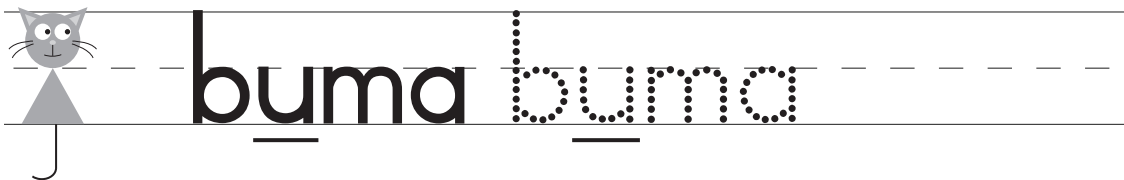
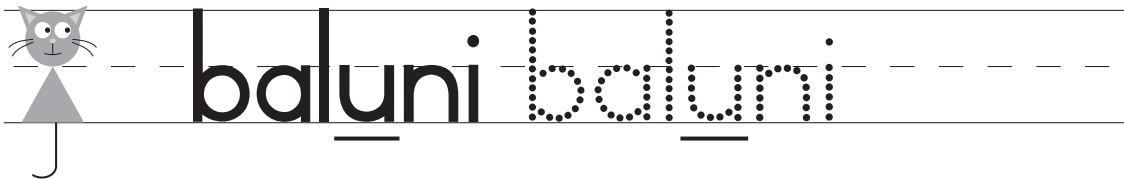
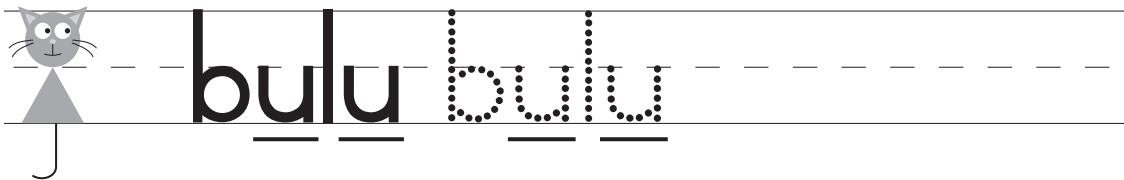
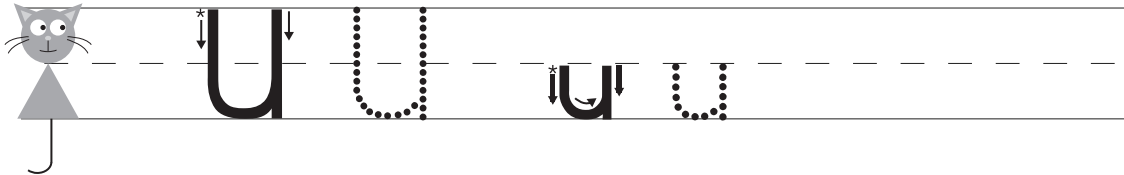
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Uu**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe
lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)rito enhlaneni wa
munghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.

- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana na swin'wana leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na Mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa ntolovelo wo hlawuleka endyangwini

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi ntolovelo wo hlawuleka lowu nga kona endyangwini wa ka vona.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Hi dya swakudya hi ri hinkwerhu na vahahani na vamalume Sonto yin'wana na yin'wana.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa ndyangu lowukulu wu dya swakudya.
- 5 Hlamusela marito lama u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: Hi dya swakudya
- 6 Tima xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi man'wana marito mayelana na mintolovelo ya ndyangu. Tsala marito lama exitsalelweni, ku fana na: swakudya, siku ro wisa, ku vhakacha, sw. na sw.w.
- 2 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi ntolovelo wo hlawuleka lowu nga kona endyangwini wa ka n'wina?
- 3 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala**.
- 4 Kombela vadyondzi va 2-3 ku ku byela ntolovelo wo hlawuleka endyangwini wa ka vona.
- 5 Va fanele va ku: Ntolovelo wa ndyangu wa ka hina i...
- 6 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

KU TSALA

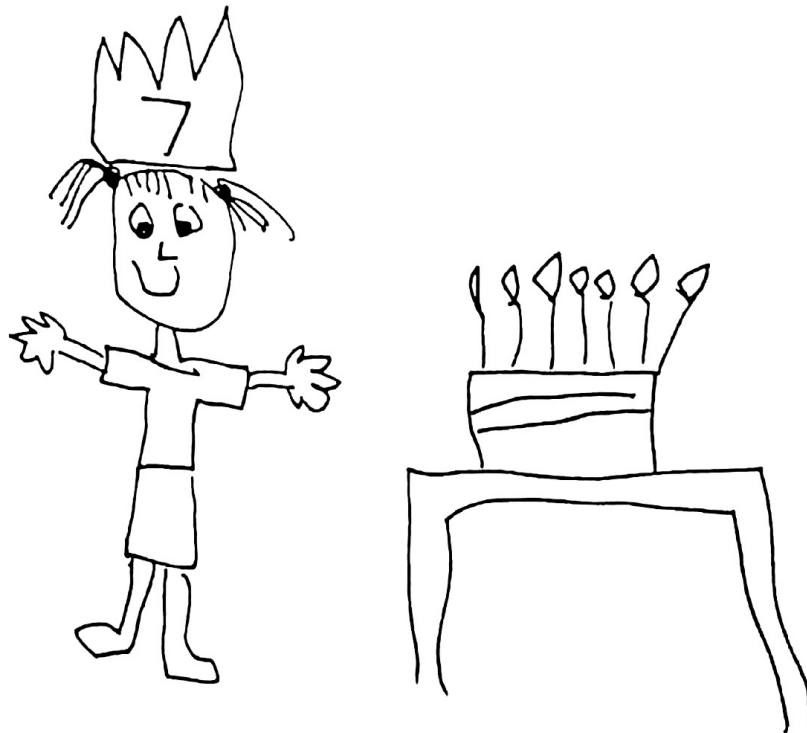
- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini na ku hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va swi tsaleke.
- 4 Pfuna vadyondzi ku engetela lebulu.

5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ka ha sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



ntlangu lowukulu



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 6.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **bana**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /b/-/a/-/n//a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /b/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /a/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /n/
- 7 Vula mpfumawulo va vumune wa rito: /a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **bana**
- 9 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /ba/-/na/= **bana**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **bulu**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **bula**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?/b/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito?/u/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito?/l/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito/a/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /b/-/u/-/l/-/a/
- 8 Tsala rito: **bula**
- 9 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /bu/-/la/= **bula**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **buma**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: KU TIVUTISA/KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
A ku lo sala vhiki ku nga si beburiwa xisesana xa Tseko.	N'wana lontshwa i mhaka leyikulu! Ndza tivutisa leswaku Tseko u titwa njhani hi ku va ku ri na n'wana lontshwa ekaya?
Minkarhi yin'wana, Tseko a titwa a vilela. A nga ri na buti kumbe vasesi – a ri n'wana a ri yexe. Tseko a vilela hi ku swi ta va njhani ku va na n'wana lontshwa. A vilela hi ku swi ta va njhani ku va na sesi.	Ndzi nga kumbetela leswaku Tseko a nga va a vilela hi ku swi ta va swi ri njhani ku siyerisana vatswari na munhu un'wana!
Kambe minkarhi yin'wana, Tseko a titwa a tsakile. Tseko a tsakisiwa ngopfu hikuva kokwana wa yena wa xisati wa ta ku ta endza. Tata wa Tseko u n'wi byerile leswaku kokwana u ta tshama tin'hweti tinharhu hinkwato, tanihi leswi a nga endlisa swona loko Tseko a beburiwa! 'I ntolovelo wa nkoka ku va kokwana a tshama ku fikela nkava wa n'wana wu wa!' ku hlamusela tata wa Tseko. 'Ndzi tsundzuka siku leri wa wena wu nga wa hi rona onge a ko va tolo'.	Oho! Ndzi nga kumbetela leswaka kokwana wa xisati wa endza nkarhi wun'wana na wun'wana loko ku ri na n'wana, hikuva i ntolovelo wo hlawuleka.
Loko Tseko na tatana wa yena va hlanganisa kokwana wa xisati exitichini xa mabazi, Tseko a tsakile. U tsutsumile ku ya vukarha kokwana wa yena. 'Tseko wa mina! Xana a wu tsakanga ku va buti lonkulu?' Ku vutisa kokwana wa xisati. 'A ndzi swi tivi, ' ku vula Tseko, ' A ndzi swi tivi leswaku ndzi endla yini na n'wana.'	
Loko va fika ekaya, kokwana u vitanile Tseko. 'Ndzi ku tele na nyiko yo hlawuleka!' ku vula kokwana. U humesile n'wampopi ebegeni ya yena kutani a nyika Tseko. 'A ndzi ehleketa leswaku n'wampopi i wa vanhwanyana?' ku vula Tseko. 'I mlehleketo ya xikhale yeleyo.' Ku hleka kokwana. 'Un'wana na un'wana a nga tlangisa n'wampopi! U ta swi kota njhani ku tlanga na n'wana loko u nga tlangi na n'wampopi?'	Ndzi nga kumbetela leswaku kokwana u ehleketa leswaku i swa nkoka leswaku Tseko a tiva ku pfuna loko n'wana lontshwa a fika.
Xosungula, kokwana u kombe Tseko ku khoma na ku mbuwetela n'wana. 'U fanele u khoma nhloko ya n'wana, hikuva nhamu ya yena a yi si tiyela!' Ku vula kokwana.	Ndzi nga kumbetela leswaku kokwana u pfunile ku hlayisa vana vo tala eka nkarhi lowu nga hundza.

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
Lexi landzelaka, kokwana u kombe Tseko ku cinca leri. U te na maleri yo hlawuleka yo ringana n'wampopi, leswaku Tseko a ta titoloveta hi wona! 'U fanele u tirha hi ku hatlisa na hi vukheta loko u cinca leri, hikuva vana va tshukuvanya no rila!' ku vula kokwana.	
Hiloko, kokwana a komba Tseko ku phutsela n'wana hi xinkumbana. 'Vana va rhandza ku phutseriwa va tiya loko va ri lavantsongo, ' ku vula kokwana.	Tseko u tiva swo tala swa nkoka hi ku hlayisa n'wana sweswi. U vonaka a tsakile. Ndzi kumbetela leswaku u titwa ku antswa ku va na xisesana lexintshwa.
Kokwana na Tseko va titolovetile. 'U ta va buti lonkulu wa kahle, ' kokwana a n'wayitela. Tseko a swi tiva leswaku sweswi a fanele ku tsaka, kambe wa ha titwa a vilelanyana. 'Kokwana, ku ta humelela yini loko manana o rhandza n'wana ku tlula mina? Loko wo rhandza n'wana ku tlula mina?' ku vutisa Tseko. Kokwana u veke voko ra yena a vukarha Tseko. 'Hi na rirhandzu ro ringanela eka n'wina vambirhi. U nga tshuki u vilela hi sweswo!'	Oho! Ndza swi vona Tseko a nga vilerisi ntsena hi ku hlayisa n'wana. A vilerisa na hi ku swi ta va njhani ku siyerisana vatswari va yena na kokwana wa yena na munhu un'wana!
Ku sukela kwalaho, Tseko a twa a tsakile.	Ndzi nga kumbetela leswaku sweswi, Tseko u titwa a tsakile hikuva sesi wa yena wa ta! Ndzi ehleketela leswaku a nga ha vileli hikuva kokwana u n'wi pfunile leswaku a titwa kahle.
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana kokwana u ta tshama nkarhi wo fika kwihhi?	U ta tshama tin'hwetitso tinharhu.
Xana kokwana wa Tseko u n'wi kombe ku endla yini?	U n'wi kombe ku: <ul style="list-style-type: none"> • Khoma na ku mbuwetela n'wana. • Cinca leri. • Phutsela n'wana hi xinkumbana.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Tseko a titwa a tsakile ntsena eku heteleleni ka xitori?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a twa a swi kotanyana ku hlayisa n'wana lontshwa. • Hikuva se a swi tiva ku hlayisa n'wana lontshwa. • Hikuva a titwa onge u ta va buti lonkulu wa kahle sweswi! • Hikuva a swi nga n'wi vilerisi ku va manana na kokwana wa yena va rhandza n'wana lontshwa ku hundza yena.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 6.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke na leswi va swi hlayeke.
- Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - matimba
 - tsana
 - nhamu

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Kokwana n'waxitangu, a tshama xitangwini.	<i>Va yimile</i>
A ri na vana vo tala	<i>Va phokotela mavoko kan'we</i>
A va phamela vuswa, va dya va nga xurhi	<i>Kombisa ku phamela</i>
Loko va ku va rila, a va ba swinene	<i>Kombisa ku rila</i>
A va komba ku etleleni hayi x2	<i>Kombisa ku etlela</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitori xa vhiki leri a xi ri mayelana na...
Ndzi ehleketa leswaku Tseko i ... hikuva ...
Xiphemu lexi nga ndzi tsakisa a ku ri loko...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

a	m	o
n	i	l
b	u	

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /b/and na/u/
- 2 Hluta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /b/-/u/-/m/-/a/
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi- a va boheki ku tirhisa/b/o kumbe r/u/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **b, u**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **bulu, baluni, bulo, buma, bulubulu, bunu, bana, bolo, banana, bula, buba, ina, ibola, la, lolo, lala, lava, oma, nona, nomo, mona, na, manana, ma, mama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ka ku Hlaya

MAQHINGA YA NTWISISO: KUMBETELA

KU KOMBISA XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta vona ta switoloveto kumbe phephe rova hava nchumu, tipensele na tikhirayoni.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha vadyondzi va ta **kumbetela** leswi nga humelalaka loko xitori xo ya emahlweni.
- 3 **Kombisa** leswi u swi **kumbeterisaka xiswona hi** leswi nga humelalaka, ku fana na: Ndzi ehleketa leswaku leswi nga ta landzela, Tseko u ta hlangana na xisesana xa yena lexintshwa exibedlhele, naswona u ta tsaka swinene!
- 4 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Tseko a khome xisesana xa yena lexintshwa.
- 5 Leswi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta vona hi miehleketo/anakanya swin'wana ku suka eka xitshuriwa.
- 6 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va tshunxeka. Va hlayele xitshuriwa nakambe kan'we.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa nchumu wun'we lowu va wu anakanyeke ku suka eka xitshuriwa.
- 8 Xo hetelela, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, na ku avelana/bula hi swidirowiwa swa vona na munghana.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 6.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravuntlhanu eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravuntlhanu eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endlwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthla ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswi ku yini vhiki leri?
 - h Xana u ti nyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tilangutisisa/ku tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku kala u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, compasses, triangles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs, speech bubbles).

Giredi 1

KOTARA 1

Whiki

7

NKONGOMELO:

Hi tlanga ehandle



Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso bolo, ntambhu ya khadi, ximilana, xifaniso xa rivala ra mintlangu, sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: ntlangu lowuntshwa wa le handle wa ku dyondzisa vadyondzi.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mitlawa yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeleo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 16, A hi endleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 18, A hi endleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 20, A hi endleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa swin'wana leswi u tsakelaka ku swi endla ehandle.

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa vana lava dzukeke nyuku eka xitori xa Buku Leyikulu: Siku ro hisa swinene
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Hi tlanga ehandle
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana u tsakela ku endla yini ehandle?
 - b Xana (vamakwenu) vabuti na vasesi wa wena va tsakela ku endla yini ehandle?
 - c Xana u tsakela ku endla migingiriko yihi hi nkarhi wa bureki?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimfpapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ndzhuti
 - ku tlhava ka dyambu
 - ku dzuka nyuku

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi rhume mufana hayi! x2	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya vhengeleni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya xava xinkwa	<i>Va famba hi ku bomba</i>
Xa zukwa na peni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A famba soo, a famba soo! x2	<i>Va famba hi ku bomba va tikhome masenge</i>



Ntivontsalo

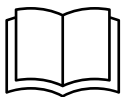
15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a i
 - b n
 - c b
 - d u
 - e bana
 - f bulo
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni ku koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA NTWISISO: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Siku ro hisa swinene
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa munhu loyi u n'wi tsakelaka swinene/vanhu lava u tlangaka na vona ehandle

NTIRHO: Dirowa xifaniso na ku tsala lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi lava va tsakelaka ku tlanga na vona ehandle – ku nga ha va munhu un'we kumbe vo hlayanyana.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi rhandza ku tlanga ehandle na n'wana wa mina wa nhwanyana!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u tlanga na n'wana wa wena ehandle.
- 5 Hlamusela leswaku hi wahi marito lawa u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: n'wana wa mina.
- 6 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku dirowa mavonelo ya vona.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo hi marito ya vanhu na vadyondzi.
- 2 Tsala marito exitsalelweni, ku fana na: muakelani, sesi, buti, muzala, manana, munghana, sw. na sw.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u tsakela ku tlanga na mani ehandle?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela hi munhu loyi va n'wi tsakelaka swinene/vanhu lava tlangaka na vona ehandle.
- 6 Va fanele va ku: Ndzi tsakela ku tlanga ehandle na...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va tsala, famba famba la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va nga swi tsala.
- 4 Pfunza vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka mpimo wa mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 7**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngHINGIRIKO wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa khadi ra xikombakomba: /**d**/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela leswi mpfumawulo/**d**/wu nga xiswona loko wu fana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./wu hambana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mpfumawulo wun'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya alifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama sungulaka hi/**d**/?
- 6 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **dulu, damu, dini, dina**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama hetelalaka hi/**e**/?
- 8 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **damu, dudu, dina, dima**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **dulu, damu, dima, dini, duma, dina**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

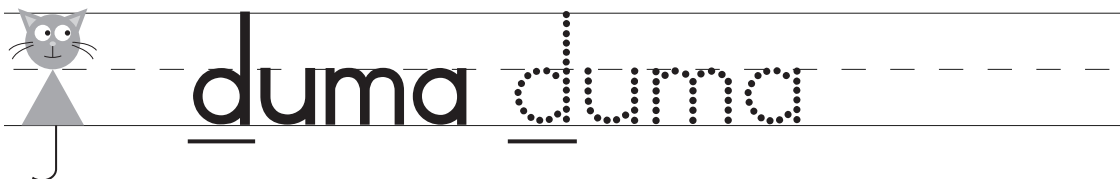
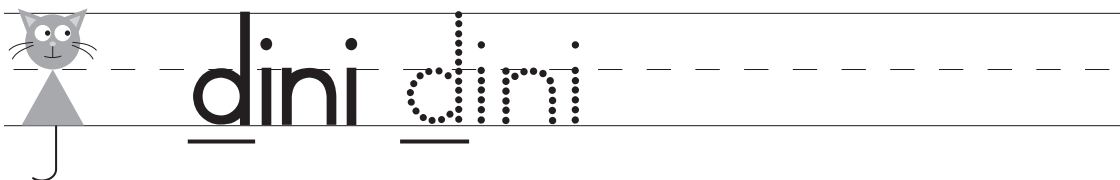
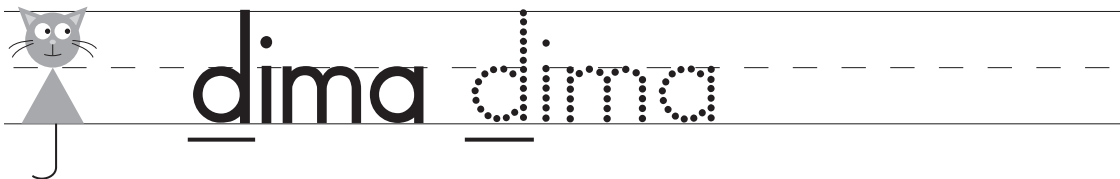
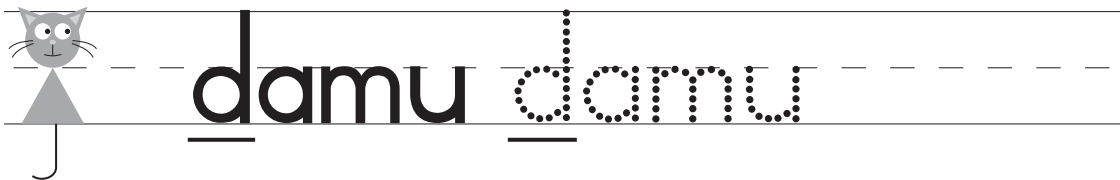
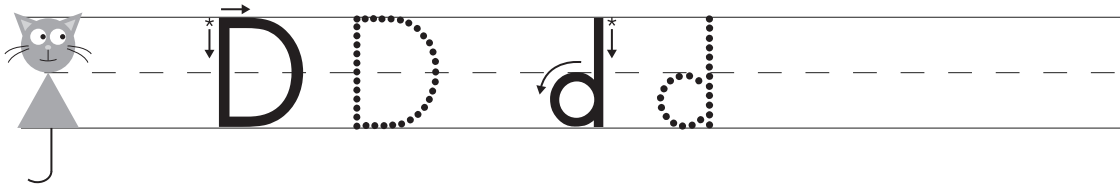


Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Dd**
- 2 Kombisa vadyondzi matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, kombisa vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku dirowa ntila eka mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana leswi tsariweke.





NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KAMBISISA TSALWA

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Karabo, Tshepo na Cathy i vanghana. Va rhandza ku tlanga bolo ya milenge. Va ya exikolweni ku ya tlanga bolo hambi ku ri Muqgivela! Kambe namuntlha, ka hisa swinene. Vanghana lava va tlanga xinkarhana, kambe va fanele ku yima.</p> <p>Va twa ku hisa. Va le ku dzukeni. 'Ka hisa swinene!' 'A fambeni ekaya!'</p>	<p>Hikokwalaho ka yini vana va fanele ku ya tlanga bolo? Oho! Va fanele va tshika ku tlanga hikuva ka hisa.</p>
<p>Karabo, Tshepo na Cathy va sungula ku famba va ya ekaya. Va fanele va hundza vana lava tlangaka ephakini. Vana lava nga erivaleni ra mintlangu va twa ku hisa. Va le ku dzukeni, ku fana na Karabo, Tshepo, na Cathy. Hi loko Karabo a tsundzuka leswaku ku na xidan'wana ephakini. Karabo u na mieheleko yin'wana. 'Tananii!' Karabo a byela vanghana va yena.</p>	<p>Xana Karabo u va yisa kwihi vanghana va yena? Oho! A hi swi tiva leswaku u ehleketa yini.</p>
<p>'Vona!' ku vula Karabo loko va fika exidan'wanini. 'A hi nghenen!' 'I miehleketo ya kahle.' Ku vula Tshepo. 'Leswi swi ta hi timula!' Karabo u hluvula tintangu ta yena. A tsustsuma a nghena ematini yo hola.</p>	<p>Hi yih miehleketo ya Karabo? Oho! Miehleketo ya yena i ku nghena endzeni ka xidan'wana leswaku a ta timuleka.</p>

Kitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
'Swi njhani?' ku vutisa Tshepo. 'Swi twala swi ri kahle no hola!' ku vula Karabo. 'Nghena' Karabo u titwa a timulekile. Kambe Karabo u twa swin'wana swi nga tshamisekanga enhlokweni ya yena. Cathy u sungula ku hleka. 'Ku na hlampfi enhlokweni ya wena!' ku vula Cathy. Karabo na yena wa hleka. 'Ndzi ta hlamba siku hinkwaro, ku fana na hlampfi!' ku vula Karabo.	Xana Karabo u ta hlambela nkarhi wo fika kwihi ? U lava ku hlambela siku hinkwaro!
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
I vamani vanghana va Karabo?	Cathy na Tshepo i vanghana va yena.
A ku ri na yini enhlokweni ya Karabo?	A ku ri na hlampfi enhlokweni ya yena.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Karabo a lava ku tlulela endzeni eka xidan'wana?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a twa ku hisa. • Hikuva a lava ku titimula. • Hikuva a lava vanghana va yena va vona xidan'wana. • Hikuva ku nghena ematini loko hi twa ku hisa swi endla leswaku hi timuleka.



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 7.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete. va ttherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko ya Swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - nguva
 - ximun'wana
 - ximumu

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi rhume mufana hayi! x2	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya vhengeleni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya xava xinkwa	<i>Va famba hi ku bomba</i>
Xa zukwa na peni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A famba soo, a famba soo! x2	<i>Va famba hi ku bomba, va tikhome masenge</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawu ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khophi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa na khadi ra xikombakomba: /e/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela hi leswi mpfumawulo/e/wu fanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./
ri hambanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mimpfumawulo yin'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya tialifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama sungulaka hi/e/?
- 6 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **delela, dema, dela, deda**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama hetelelaka hi/e/?
- 8 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **delela, dema, deda**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **delela, dema, dela, deda**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



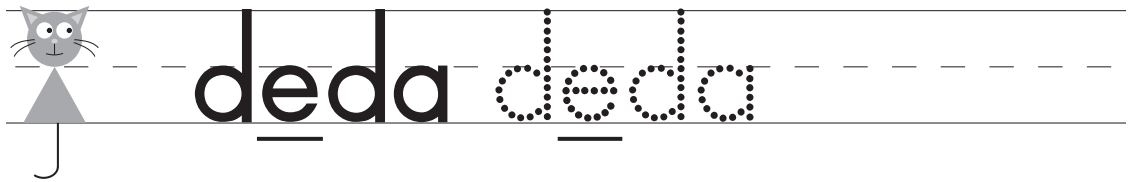
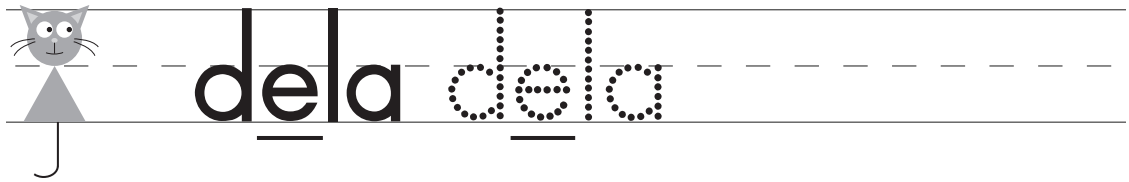
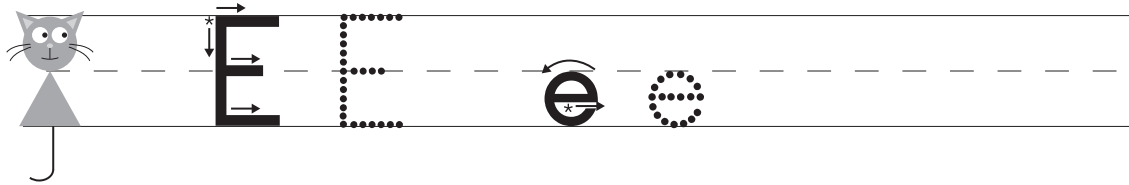
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Ee**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)rito enhlaneni wa munghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.

- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana na swin'wana leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na Mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa leswi u tsakelaka ku swi endla ehandle hi siku ro hisa swinene!

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi leswi va tsakelaka ku swi endla hi siku ro hisa swinene.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi tsakela ku pavalala ehandle endzhutini wa murhi lowukulu.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u pavalarile endzhutini wa murhi lowukulu.
- 5 Hlamusela marito lama u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana,** ku fana na: Siku ro hisa
- 6 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi man'wana marito mayelana na migingiriko leyi nga endliwaka hi siku ro hisa.
- 2 Tsala marito lama exitsalelweni, ku fana na: ku hlambela, ku tsutsuma, ndzhuti, sw. na sw.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u tsakela ku endla yini ehandle loko ku hisa ehandle?
- 4 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 ku ku byela leswi va tsakelaka ku swi endla ehandle hi siku ro hisa.
- 6 Va fanele va ku: Loko ku hisa ehandle, ndzi tsakela ku...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

KU TSALA

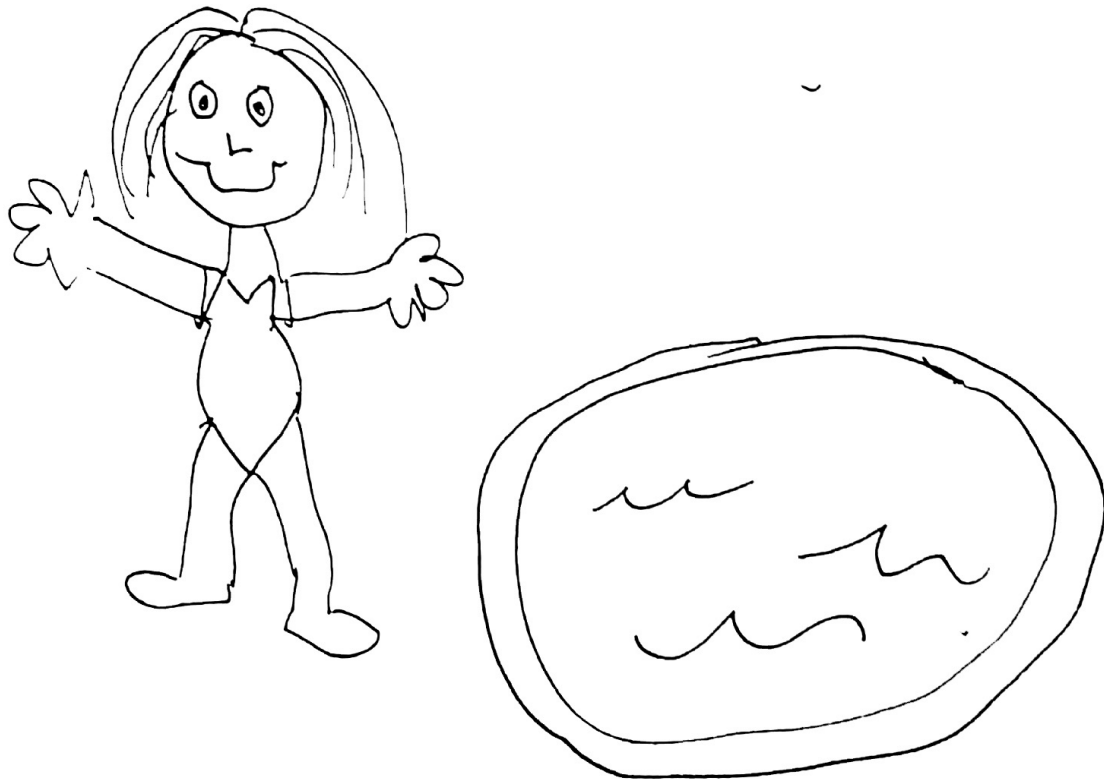
- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini na ku hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**

- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va swi tsaleke.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ka ha sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



khida



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 7.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **bana**
- 3 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /b/
- 4 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /a/
- 5 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /n/
- 6 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 7 Tsala rito exitsalelweni: **bana**
- 8 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /ba/-/na/= **bana**
- 9 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **delela**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **dulu**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?/d/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito?/u/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito?/l/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/u/
- 7 Kombela vadyondzi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /d/-/u/-/l//u/
- 8 Tsala rito: **dulu**
- 9 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /du/-/lu/= **dulu**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **deda**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: KAMBISISA TSALWA

Kitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Karabo, Tshepo na Cathy i vanghana. Va rhandza ku tlanga bolo ya milenge. Va ya exikolweni ku ya tlanga bolo hambu ku ri Muqgivela! Kambe namuntlha, ka hisa swinene. Vanghana lava va tlanga xinkarhana, kambe va fanele ku yima.</p> <p>Va twa ku hisa. Va le ku dzukeni. 'Ka hisa swinene!' 'A fambeni ekaya!'</p>	<p>Xana vana va titwa njhani? Oho, vana va twa ku hisa. Ku hisa swinene ehandle namuntlha!</p>
<p>Karabo, Tshepo na Cathy va sungula ku famba va ya ekaya. Va fanele va hundza vana lava tlangaka ephakini. Vana lava nga erivaleni ra mintlangu va twa ku hisa. Va le ku dzukeni, ku fana na Karabo, Tshepo, na Cathy. Hi loko Karabo a tsundzuka leswaku ku na xidan'wana ephakini. Karabo u na mieheleko yin'wana. 'Tanani!' Karabo a byela vanghana va yena.</p>	<p>Xana Karabo u tsundzuka yini? Oho! U tsundzuka leswaku ku na xidan'wana ephakini!</p>
<p>'Vona!' ku vula Karabo loko va fika exidan'wanini. 'A hi ngeneni' 'I miehleketo ya kahle.' Ku vula Tshepo. 'Leswi swi ta hi timula!' Karabo u hluvula tintangu ta yena. A tsustsuma a nghena ematini yo hola.</p>	<p>Xana Tshepo u ri va ta titimula hi yini? Oho! U ri ku nghena exidan'wanini swi ta va timula.</p>
<p>'Swi njhani?' ku vutisa Tshepo. 'Swi twala swi ri kahle no hola!' ku vula Karabo. 'Nghena' Karabo u titwa a timulekile. Kambe Karabo u twa swin'wana swi nga tshamisekanga enhlokweni ya yena. Cathy u sungula ku hleka. 'Ku na hlampfi enhlokweni ya wena!' ku vula Cathy. Karabo na yena wa hleka. 'Ndzi ta hlamba siku hinkwaro, ku fana na hlampfi!' ku vula Karabo.</p>	<p>Xana Karabo u titwa njhani endzeni ka xidan'wana? Oho! U titwa a horile. A nga ha twi ku hisa.</p>
<p>Swivutiso swo landzelerisa</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Hikokwalaho ka yini vana lava va tshike ku tlanga bolo?</p>	<p>Hikuva a ku hisa ngopfu ku va nga tlanga.</p>
<p>I mani a ri eku dzukeni?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Karabo, Cathy, na Tshepo a va ri eku dzukeni. • Vana lava a va ri erivaleni ra mitlangu a va ri eku dzukeni.
<p>Xivutiso xa hikokwalaho ka yini</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Hikokwalaho ka yini Karabo a titwa a ri kahle no timuleka?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva u tlule a nghena endzeni ka xidan'wana. • Hikuva xidan'wana xi kahle no timula. • Hikuva xidan'wana xi endle leswaku a timuleka.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 7.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xixikana
 - xixika
 - mahiselo/matitimetelo

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi rhume mufana hayi! x2	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya vhengeleni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya xava xinkwa	<i>Va famba hi ku bomba</i>
Xa zukwa na peni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A famba soo, a famba soo! x2	<i>Va famba hi ku bomba</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitori xa vhiki leri a xi ri mayelana na...
Swimunhuhatwa eka xitori i ...
Xiphemu lexi nga ndzi tsakisa a ku ri loko...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

a	m	o
n	i	l
b	u	d
e		

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /**d**/and na/**e**/
- 2 Hluta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mimpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /**d**/-/**e**/-/**d**/-/**a**/
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa/**d**/kumbe/**e**/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **d, e**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **dulu, damu, dima, dini, duma, dina, delela, dema, dela, deda, bulu, baluni, bulo, buma, bulubulu, bunu, bana, bolo, banana, bula, buba, ina, ibola, la, lolo, lala, lava, oma, nona, nomo, mona, na, manana, ma, mama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ka ku Hlaya

MAQHINGA YA NTWISISO: EHLEKETA

PFAMPFARHUTA XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta vona ta switoloveto kumbe phephe ro ka ri nga tsaleriwanga, tipensele na tikhirayoni.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha vadyondzi va ta **kumbetela** leswi nga humelalaka loko xitori xo ya emahlweni.
- 3 **Kombisa** leswi u swi **vonisaka xiswona hi miehleketo** kutani u **pfampfarhuta** swin'wana ku suka eka xitshuriwa, ku fana na: Onge ndza swi vona hi laha swimunhuhatwa swi twaka ku hisa ha kona, swi dzuka na nyuku.
- 4 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Karabo, Tshepo na Kathy va dzuka nyuku.
- 5 Leswi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta ehleketa hi swin'wana ku suka eka xitshuriwa.
- 6 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va tshunxeka. Va hlayeli xitshuriwa nakambe kan'we.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa nchumu wun'we lowu va wu anakanyeke ku suka eka xitshuriwa.
- 8 Xo hetelela, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, na ku avelana/bula hi swidirowiwa swa vona na munghana.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 7.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endlwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antswi ku yini vhiki leri?
 - h Xana u tinyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tilangutisisa/ku tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku kala u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

Giredi 1

KOTARA 1

Whiki

8

NKONGOMELO:

Hi tlanga ehandle



Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomo leri u nga ta ri lava.
- 4 Tatisa minchumu ya ekhumbini ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso: xifaniso xa xidan'wana xo khidela, makambanyana, jezi, xiyambhulela, sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso/rhisechi eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: mintlangu leyi tlangiwaka eka maxelo yo hisa, mintlangu leyi tlangiwaka eka maxelo yo titimela, mbuyelo wo tlangela ehandle eka vana, sw. na sw.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to Tirhela ta DBE ti funghiwele, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ta wena ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.



Migingiriko ya Ndlandlamuxo

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: : Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 22, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 24, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 25, A hi vulavuleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa swilo leswi u tsakelaka ku swi endla hi nkarhi wa bureki exikolweni

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

PFUXETA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso Kokwana wa Tseko wa xisati loko a fika eka xitori xa Buku Leyikulu: Ku chelana hi mati hi siku ra ximun'wana
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Hi tlanga ehandle
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana u tsakela ku tlanga yini ehandle loko ku hisa?
 - b Xana u tsakela ku tlanga na va mani?
 - c Xana u tsakela ku tlanga yini loko ku titimela?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tsakamile
 - bakiti
 - chela

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi rhume mufana hayi! x2	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya vhengeleni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya xava xinkwa	<i>Va famba hi ku bomba</i>
Xa zukwa na peni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A famba soo, a famba soo! x2	<i>Va famba hi ku bomba va tikhome masenge</i>



Ntivontsalo

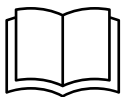
15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo na marito lama landzelaka leswaku vadyondzi va tsala:
 - a d
 - b e
 - c dema
 - d dini
 - e bulu
 - f deda
- 3 Leswi landzelaka, byela vadyondzi ku humesa khirayoni ku koroketa ntirho wa vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka kahle exitsalelweni.
- 5 Hlengeleta tibuku ta vadyondzi hi ku hela ka siku, kutani u xiyisisa vadyondzi lava va lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Ku chelana hi mati hi siku ra ximun'wana
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Xana u tsakela ku tlanga ehandle hi Ximun'wana, Ximumu, Xixikana kumbe Xixika? Dirowa xifaniso xa nguva leyi u ehleketaka leswaku yi kahle swinene ku tlangela ehandle

NTIRHO: Dirowa xifaniso na ku tsala lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi nguva leyi va yi tsakelaka swinene ku tlanga ehandle.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi tsakela Xixikana hikuva makamba ma dzudzeka!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u tlanga na vana wa wena emakambeni.
- 5 Hlamusela leswaku hi wahi marito lawa u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: Ndzi tsakela Xixikana.
- 6 Tima/sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku dirowa mavonelo ya vona.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo hi marito ya tinguva na vadyondzi.
- 2 Tsala marito exitsalelweni, ku fana na: Ximun'wana, Ximumu, Xixikana, Xixika.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u tsakela swinene nguva yihi ku tlangela ehandle? Hikokwalaho ka yini?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Kombela vadyondzi va 2-3 va ku byela hi nguva leyi va yi tsakelaka swinene ku tlangela ehandle, naswona hikokwalaho ka yini?
- 6 Va fanele va ku: Ndzi tsakela ... hikuva ...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebulu xifaniso xa vona!

KU TSALA

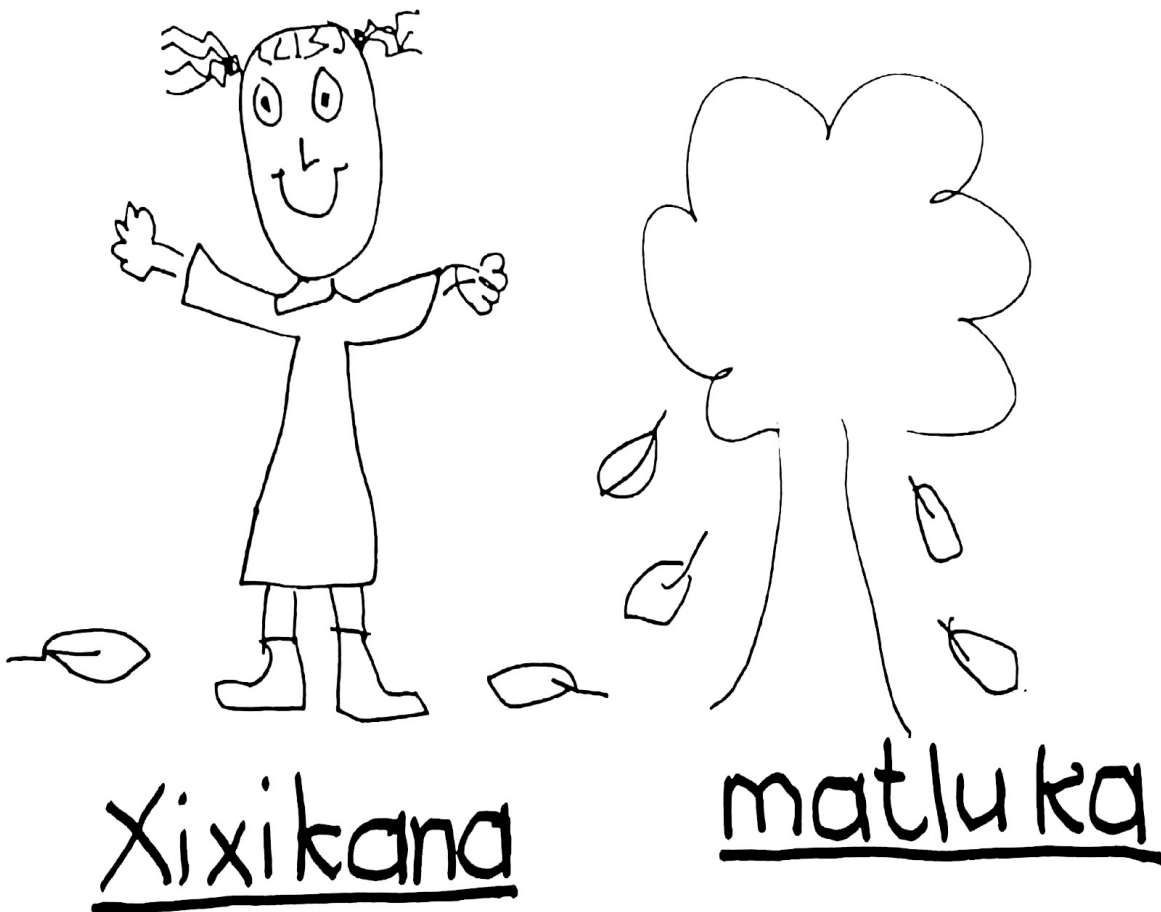
- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va tsala, fambafamba la tllasini u hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi ku tsala ka vona.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.

5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka mpimo wa mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.





Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 8**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo lowuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusa khadi ra xikombakomba: /c/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela leswi mpfumawulo/c/wu nga xiswona loko wu fana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./wu hambana hi ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mpfumawulo wun'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya alifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama sungulaka hi/c/?
- 6 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **caca, cina, cela**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana mi nga ehleketa hi marito lama nga na/c/eka wona?
- 8 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **cina, cema, cela, comela**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **caca, cina, comela, cela, cema**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela marito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



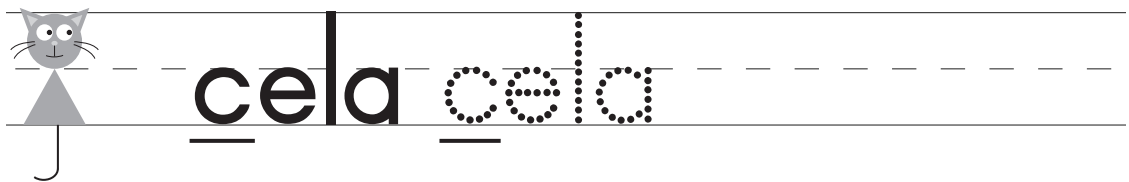
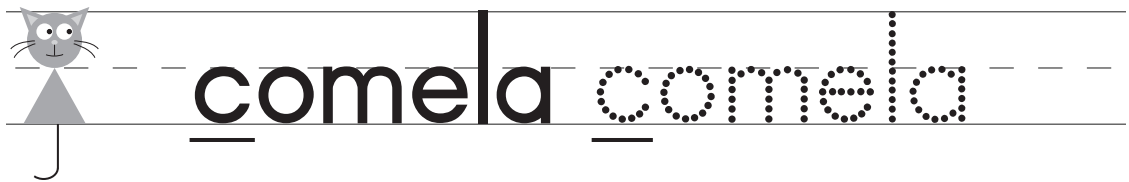
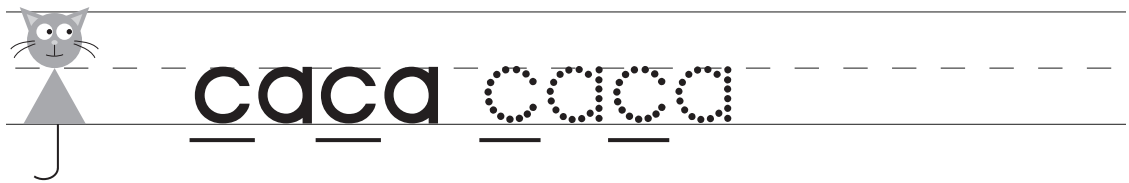
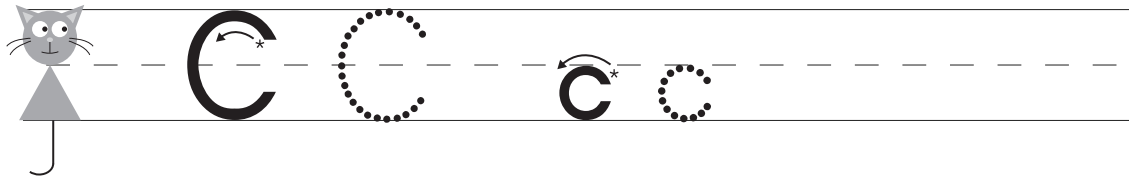
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma)letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Cc**
- 2 Kombisa vadyondzi matsalelo ya (ma)letere eka vadyondzi lava va tsalaka hi voko ra xinene na lava va tsalaka hi voko ra ximatsi.

- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)letere enhlaneni wa munghana hi tintiho.
- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, kombisa vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/swivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku dirowa ntila eka mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: BVUMBA

Kitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p><i>Ti 1 ta Ndzhati ti tiveka tanihi hi Siku ra Ximun'wana eAfrika Dzonga. Yin'we ya mintolovelo leyi a yi endlwiwa emalokixini yo tala a ku ri ku chela vanhu hi mabakiti ya mati loko va vuya hi le ntirhweni na le xikolweni, kutani va huwelela va ku 'nkarhi wa Ximumu!'. Ntolovelo lowu a wu komba ku hela ka xixika, na ku sungula ka nguva leyintshwa. Leswi swa ha humelela eka tindhawu tin'wana, kambe eka tin'wana a swa ha endlwiwi ngopfu.</i></p>	
<p>Hi Ravuntlhanu nampundzu, Olwethu na Katekani va fambe swin'we ku ya exikolweni. I tin'hweti to hlayanyana, va karhi va ambala swiqhoko na majesi yo kufumela ya xixika. Kambe namuntlha, dyambu ri vangame ngopfu. Katekani u hluvule jesi.</p> <p>'Ximumu se xi fikile!' ku vula Katekani a karhi a n'wayitela.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Katekani a dzuka nyuku loko a karhi a famba eka dyambu ro kufumela.</p>
<p>Olwethu na Katekani a va tshamela ku famba hi ku hatlisa leswaku va ta kufumela. Kambe namuntlha, a va famba hi ku nonoka.</p> <p>'Vona!' ku vula Olwethu, va yima ku languta maphapatana mambirhi ya xilamula.</p> <p>'Yingisela!'ku vula Katekani, a kombetela tindzeyana ti karhi ti aka xisaka ehenhla ensinyeni lowukulu.</p> <p>'U swi nuheterile leswi?' ku vula Olwethu, a koka moya, 'swiluva swi fanele swi ri eku teni!'</p>	<p>Onge ndza va vona Katekani na Olwethu va karhi va famba hi ku nonoka loko va karhi va vona swikombiso swa Ximun'wana!</p>
<p>Loko va fika exikolweni mpundzu wolowo, Manana Soko u tsale siku exitsalelweni.</p> <p>'Oho! Languta leswiya! I ti 1 ta Ndzhati – I Siku ra Ximun'wana!' a vula a karhi a n'wayitela. Katekani a languta Olwethu. 'Yoo!' Katekani a cema, 'Siku ra Ximun'wana! Buti wa mina u rhandza ku ndzi kuma hi Siku ra Ximun'wana! Hi fanele ku tsutsuma hi ya ekaya loko nsimbhi yi ba – leswaku a nga hi kumi!'</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Manana Soko a tsala siku exitsalelweni. Onge ndza n'wi vona a karhi a n'wayitela loko a karhi a byela vadyondzi leswaku i Ximun'wana.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Kambe loko nsimbhi yi ba, vanghana va Katekani na Olwethu va tshamile va tlanga.</p> <p>'Tanani mi ta tlanga na hina!' Andiswa u va vitanile a karhi a tsutsuma a ya eka minchinginya na Thato.</p> <p>'Tanani, a hi tlangeni!' ku vula Olwethu. Katekani u rivele hinkwaswo swo tsutsumela ekaya hi nkarhi loko a ri karhi a tsutsuma ku ya hlangana na vanghana va yena.</p>	<p>Onge ndza va vona vanhwanyana lava va karhi va tsutsuma va n'wayitela edyambyini ro kufumela – ku kahle naswona ka kufumela ehandle!</p>
<p>Endzhaku ka loko vanhwanyana va tlangile nkarhinyana, va vone Manana Soko a huma etlilasini.</p> <p>'Mi sala kahle vanhwanyana!' a huwelela, 'Mi tiphina hi Siku ra Ximun'wana!'</p> <p>'Yoo!' Katekani a cema, 'a ndzi rivele hinkwaswo swa Siku ra Ximun'wana! A hi fambi Olwethu – kambe hi fanele hi xiyaxiya!'</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku buti wa Katekani u ta swi kota ku va kuma?</p>
<p>Va sungule ku tsutsuma va ya ekaya, kambe Olwethu u hatle a karhala. 'A ndzi nge he swi koti ku tsutsuma ku hundza la!' a vula a karhi a hefemulela ehenhla. Katekani a karhi a languta ematlhelo a chuhile. 'Hi fanele hi xiyaxiya,' a vula. Va fambe hi ku hatlisa. A va nga ri eku vulavuleni. Emakumu, Katekani u vone nyangwa wa le mahlweni wa le kaya ka vona, hi loko a koka moya. 'Hi swi kotile!' a vula.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku va ta nghena endlwini va nga tsakamanga?</p>
<p>Kambe hi nkarhi wolowo, Katekani u twe buti wa yena a hlekelela. Loko va hundzuluka va vone Kulani na vanghana va yena, va tsakamile! Hinkwavo a va khome mabakiti ya mati.</p>	<p>Onge ndza n'wi vona Kulani, a tsakamile. U yime edyambyini ro kufumela leswaku a nga twi ku titimela!</p>
<p>Katekani u yimise mavoko ya yena, 'Hi swona, hi swona, mi hi kumile!' a hleka. 'Hi pfumeleleni hi veka tibege.'</p>	
<p>Loko Olwethu na Katekani va veke tibege ta vona ehansi, Kulani na vanghana va yena va va tsutsumerile. Olwethu na Katekani va hlekile va tlhela va tlhava mukhosi loko vafana va va chela hi mati.</p>	<p>Onge ndza ma vona mati yo titimela ya karhi ya cheriwa Olwethu na Katekani. Xa kahle i ku a ku kufumela, a ku ri siku ra ximun'wana!</p>
<p>'Siku ra Ximun'wana ra kahle!' ku vula Kulani. Hinkwavo va sungula ku hleka.</p>	<p>Ndza tivutisa loko va ta kuma vanhu van'wana vo va tsakamisa.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Katekani na Olwethu va vone yini loko va ya exikolweni?	<ul style="list-style-type: none"> • Va vone maphaphatana ya xilamula. • Va vone tindzeyana ti endla xisaka.
Xana xitori lexi xi humelele hi siku rini?	Xi humelele hi ti 1 ta Ndzhati – Siku ra Ximun'wana!
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Katekani na Olwethu va fambe hi ku nonoka loko va ya exikolweni?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a swi nga lavi va ringeta ku tikufumeta. • Hikuva Ximun'wana a xi fikile. • Hikuva va sungule ku vona swikombiso swa ku cinca ka nguva. • Hikuva va yimile ku vona maphaphatana ya xilamula. • Hikuva va yimile ku vona tindzeyana ti endla xisaka. • Hikuva va yimile va nuhetela swiluva.



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 8.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- Tsala leswi lavaka ku cincywa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko ya Swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - xipeyidi
 - xiyindlwana xa sava
 - gandlati

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi rhume mufana hayi! x2	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya vhengeleni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya xava xinkwa	<i>Va famba hi ku bomba</i>
Xa zukwa na peni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A famba soo, a famba soo! x2	<i>Va famba hi ku bomba va tikhome masenge</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!
- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.





Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Tivisa mpfumawulo wuntshwa na marito

TIVISA MPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo u tlakusa na khadi ra xikombakomba: /h/
- 2 Vula mpfumawulo kutani u lerisa vadyondzi ku wu vuyelela kanharhu.
- 3 Kanela hi leswi mpfumawulo/h/wu fanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi./ri hambanaka ha kona eka ririmi ra le kaya na hi Xinghezi.
- 4 Eka mimpfumawulo yin'we, komba vadyondzi mpfumawulo eka chati ya tialifabete.
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama sungulaka hi/h/?
- 6 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **homu, hima, hada, hala**
- 7 Vutisa vadyondzi: Xana u nga ehleketa marito lama nga na/u/eka wona?
- 8 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi marito, ku fana na: **hina, hada, halela**

TIVISA MARITO MANTSHWA

- 1 Vula rito rin'wana na rin'wana ehenhla swi twakala u ri karhi u va komba khadi ra xikombakomba: **homu, huha, hada, hala, hehe, hima**
- 2 Komba vadyondzi rito rin'wana na rin'wana, loko u ri karhi u ri vula.
- 3 Kombela vadyondzi ku vuyelela rito endzhaku ka wena.
- 4 Damarheta makhadi ya swikombakomba swa marito eka Bodo ya Nkombiso wa Mimpfumawulo.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



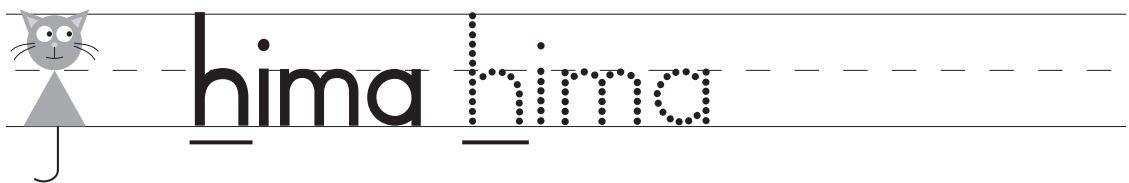
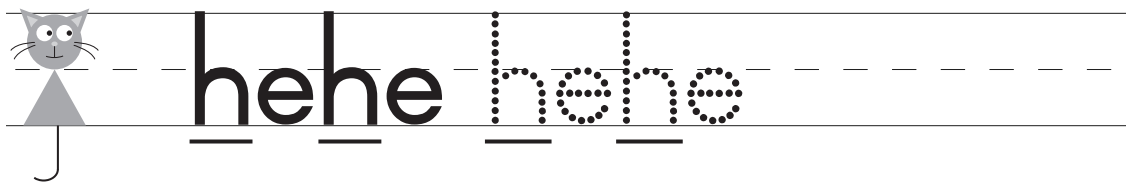
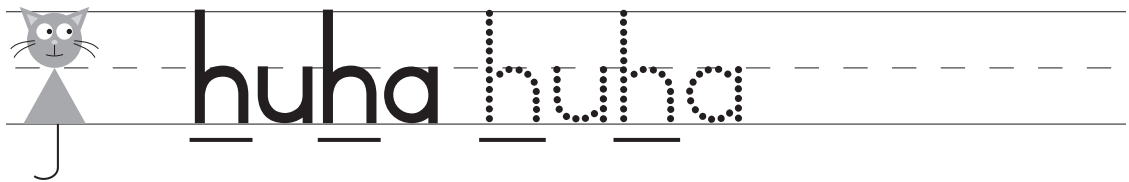
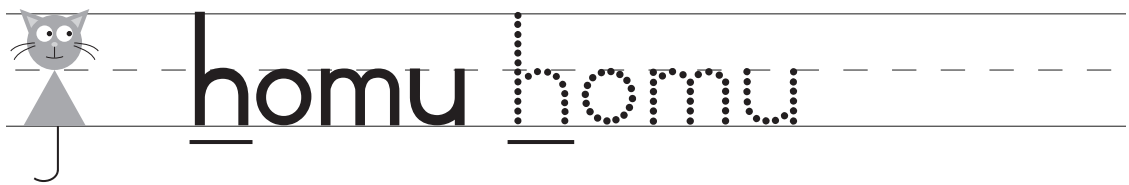
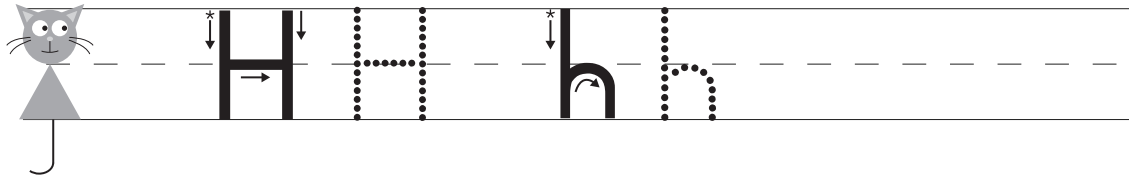
Ntivontsalo:

15 wa timinete

Tsala (ma) letere mantshwa/marito/swivulwa

- 1 Dyondzisa ku vumba hi mfanelo (ma)letere lamakulu na lamatsongo: **Hh**
- 2 Kombisa matsalelo ya maletere eka vadyondzi lava tsalaka hi voko ra xinene nakambe lava tsalaka hi voko ra ximatsi.
- 3 Kutani byela vadyondzi ku tirha na munghana na ku tsala (ma)rito enhlaneni wa munghana hi tintiho.

- 4 Endzhaku ka leswi byela vadyondzi ku tsala (ma)letere emadesikini ya vona hi tintiho.
- 5 Xo hetelela, komba vadyondzi nakambe kan'we leswi (ma)letere na marito ma vumbisiwaka xiswona exitsalelweni.
- 6 Vadyondzi va fanele ku kopunula mpfumawulo/marito/xivulwa etibukwini ta vona.
- 7 Vadyondzi va fanele ku khwatihata mpfumawulo lowu kongomisiweke eka marito/swivulwa swin'wana na swin'wana leswi tsariweke.



NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na Mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa leswi u swi rhandzaka hi ntumbuluko.

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi leswi va swi rhandzaka hi ntumbuluko.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi rhandza mirhi. Ndzi rhandza ku tshama endzhutini wa murhi.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u hlaya buku ehansi ka murhi.
- 5 Hlamusela marito lama u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana,** ku fana na: murhi wa ntumbuluko
- 6 Tima xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi man'wana marito lama mayelana na ntumbuluko.
- 2 Tsala marito lama exitsalelweni, ku fana na: murhi, ntshava, thyaka, xivungu, ribuwa ra lwandle, sava, matluka, sw. na sw.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana u tsakela swinene xiphemu xihhi xa ntumbuluko?
- 4 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 ku ku byela xilo xin'we lexi va tsakelaka hi ntumbuluko.
- 6 Va fanele va ku: Xiphemu lexi ndzi xi tsakelaka swinene xa ntumbuluko i ...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

KU TSALA

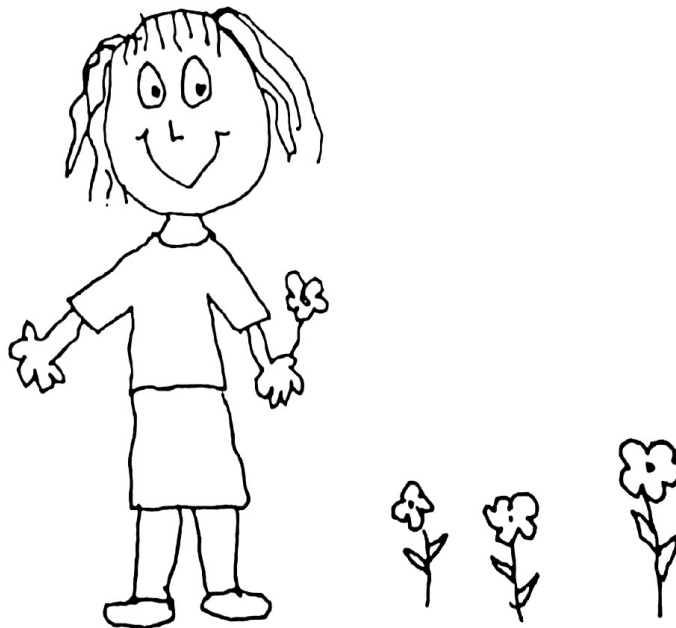
- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tlilasini na ku hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va swi tsaleke.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ka ha sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.

mind



mabilomu



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 8.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawaya leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawaya ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Ku hambanisa na ku fambelanisa mimpfumawulo

NDZA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito ra le ka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **caca**
- 3 Hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /c/-/a/-/c/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /c/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /a/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /c/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **caca**
- 9 Kombisa na ku hambanisa mimpfumawulo ku endla rito: /ca/-/ca/= **caca**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya Ravunharhu: **homu**

HA ENDLA...

- 1 Sungula hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravumbirhi.
- 2 Vula rito: **cina**
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?/c/
- 4 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito?/i/
- 5 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito?/n/
- 6 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?/a/
- 7 Kombela vadyondxi ku hambanisa rito hi mpfumawulo wun'we wun'we: /c/-/i/-/n//a/
- 8 Tsala rito: **cina**
- 9 Lerisa vadyondzi ku fambelanisa mimpfumawulo eka rito na wena: /ci/-/na/= **cina**
- 10 Vuyelela ku endla leswi hi rito leri humaka eka dyondzo ya hi Ravunharhu: **hala**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: NDZA TIVUTISA/EHLEKETA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p><i>Ti 1 ta Ndzhati ti tiveka tanihi hi Siku ra Ximun'wana eAfrika Dzonga. Yin'we ya mintolovelo leyi a yi endliwa emalokixini yo tala a ku ri ku chela vanhu hi mabakiti ya mati loko va vuya hi le ntirhweni na le xikolweni, kutani va huwelela va ku 'nkarhi wa Ximumu!'. Ntolovelo lowu a wu komba ku hela ka xixika, na ku sungula ka nguva leyintshwa. Leswi swa ha humelela eka tindhawu tin'wana, kambe eka tin'wana a swa ha endliwi ngopfu.</i></p>	<p>Onge ndza va vona vanhu va karhi va famba hi ku tumbela va khome mabakiti ya mati hi Siku ra Ximun'wana, ku fana na loko ndzi tsundzuka leswi Kulani a nga swi endla!</p>
<p>Hi Ravuntlhanu nampundzu, Olwethu na Katekani va fambe swin'we ku ya exikolweni. I tin'hweti to hlayanyana, va karhi va ambala swiqhoko na majesi yo kufumela ya xixika. Kambe namuntlha, dyambu ri vangame ngopfu. Katekani u hluvule jesi.</p> <p>'Ximumu se xi fikile!' ku vula Katekani a karhi a n'wayitela.</p>	
<p>Olwethu na Katekani a va tshamela ku famba hi ku hatlisa leswaku va ta kufumela. Kambe namuntlha, a va famba hi ku nonoka.</p> <p>'Vona!' ku vula Olwethu, va yima ku languta maphapatana mambirhi ya xilamula.</p> <p>'Yingisela!' ku vula Katekani, a kombetela tindzeyana ti karhi ti aka xisaka ehenhla ensinyeni lowukulu.</p> <p>'U swi nuheterile leswi?' ku vula Olwethu, a koka moya, 'swiluva swi fanele swi ri eku teni!'</p>	
<p>Loko va fika exikolweni mpundzu wolowo, Manana Soko u tsale siku exitsalelweni.</p> <p>'Oho! Languta leswiya! I ti 1 ta Ndzhati – I Siku ra Ximun'wana!' a vula a karhi a n'wayitela. Katekani a languta Olwethu. 'Yoo!' Katekani a cema, 'Siku ra Ximun'wana! Buti wa mina u rhandza ku ndzi kuma hi Siku ra Ximun'wana! Hi fanele ku tsutsuma hi ya ekaya loko nsimbhi yi ba – leswaku a nga hi kumi!'</p>	<p>Oho! Swi twala onge Katekani i wu tivaswinene ntolovelo wa Siku ra Ximun'wana. Onge ndza n'wi vona a karhi a cemela ehenhla loko a karhi a ehleketa hi buti wa yena loko a karhi a n'wi chela hi mati! Ndzi na ku tshemba leswaku a ehleketa hi Siku ra Ximun'wana lembe leri nga hela!</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Kambe loko nsimbhi yi ba, vanghana va Katekani na Olwethu va tshamile va tlanga.</p> <p>‘Tanani mi ta tlanga na hina!’ Andiswa u va vitanile a karhi a tsutsuma a ya eka minchinginya na Thato.</p> <p>‘Tanani, a hi tlangeni!’ ku vula Olwethu. Katekani u rivele hinkwaswo swo tsutsumela ekaya hi nkarhi loko a ri karhi a tsutsuma ku ya hlangana na vanghana va yena.</p>	<p>Onge ndza n’wi vona Katekani a karhi a tsutsuma a tlanga na vanghana va yena. U le ku tiphineni a tlhela a rivala ku tsutsuma a ya ekaya loko xikolo xi huma!</p>
<p>Endzhaku ka loko vanhwanyana va tlangile nkarhinyana, va vone Manana Soko a huma etlilasini.</p> <p>‘Mi sala kahle vanhwanyana!’ a huwelela, ‘Mi tiphina hi Siku ra Ximun’wana!’</p> <p>‘Yoo!’ Katekani a cema, ‘a ndzi rivele hinkwaswo swa Siku ra Ximun’wana! A hi fambi Olwethu – kambe hi fanele hi xiyaxiya!’</p>	<p>Onge ndza n’wi vona Katekani a cemela ehenhla loko a tsundzuka leswaku i Siku ra Ximun’wana. U fanele a ehleketa hi ku tsakamisiwa!</p>
<p>Va sungule ku tsutsuma va ya ekaya, kambe Olwethu u hatle a karhala. ‘A ndzi nge he swi koti ku tsutsuma ku hundza la!’ a vula a karhi a hefemulela ehenhla. Katekani a karhi a languta ematlhelo a chuhile. ‘Hi fanele hi xiyaxiya,’ a vula. Va fambe hi ku hatlisa. A va nga ri eku vulavuleni. Emakumu, Katekani u vone nyangwa wa le mahlweni wa le kaya ka vona, hi loko a koka moya. ‘Hi swi kotile!’ a vula.</p>	<p>Onge ndza n’wi vona Katekani a koka moya loko a vona yindlu ya ka vona, a ehleketa leswaku u pone ku tsakamisiwa!</p>
<p>Kambe hi nkarhi wolowo, Katekani u twe buti wa yena a hlekelela. Loko va hundzuluka va vone Kulani na vanghana va yena, va tsakamile! Hinkwavo a va khome mabakiti ya mati.</p>	<p>Onge ndza xi vona xi kandza xa Katekani xi hlamarile loko a vona buti wa yena a hlekelela.</p>
<p>Katekani u yimise mavoko ya yena, ‘Hi swona, hi swona, mi hi kumile!’ a hleka. ‘Hi pfumeleleni hi veka tibege.’</p>	<p>Onge ndza n’wi vona Katekani a yimisela mavoko ya yena ehenhla hikuva wa swi tiva leswaku u kumekile, naswona a ku na lexi a nga ta xi endla!</p>
<p>Loko Olwethu na Katekani va veke tibege ta vona ehansi, Kulani na vanghana va yena va va tsutsumerile. Olwethu na Katekani va hlekile va tlhela va tlhava mukhosi loko vafana va va chela hi mati.</p>	<p>Onge ndza ya vona mati hi mabakiti, ya karhi ya cheriwa, na tinguvu ta Olwethu na Katekani ti tsakama!</p>
<p>‘Siku ra Ximun’wana ra kahle!’ ku vula Kulani. Hinkwavo va sungula ku hleka.</p>	<p>Onge ndza va vona vana hinkwavo va yimile na swiambalo swa vona swo tsakama, va ri karhi va hleka na ku hleka.</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Olwethu na Katekani va endle yini loko xikolo xi huma?	Va tlange na vanghana va vona ehandle.
I yini lexi nga tsundzuxa Katekani leswaku i Siku ra Ximun'wana?	Loko mudyondzisi wa vona a huma etlilasini a ku, 'Mi va na Siku ra Ximun'wana ra kahle, ' hi swona swi nga n'wi tsundzuxa!
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Katekani na Olwethu va tsakamisiwe hi mati?	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva a ku ri Siku ra Ximun'wana. • Hikuva i ntolovelo wa Siku ra Ximun'wana ku chela vanhu hi mabakiti ya mati eka tindhawu tin'wana eAfrika Dzonga. • Hikuva Katekani na Olwethu va tlange na vanghana va vona loko xikolo xi humile ematshan'weni yo ya ekaya. • Hikuva buti wa Katekani, Kulani, u rhandza ku n'wi kuma hi Siku ra Ximun'wana.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 8.
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yimgiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Mingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ntumbuluko
 - rivala ra mintlangu
 - ku navela

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi rhume mufana hayi! x2	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya vhengeleni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A ya xava xinkwa	<i>Va famba hi ku bomba</i>
Xa zukwa na peni hayi!	<i>Va famba hi ku bomba</i>
A famba soo, a famba soo! x2	<i>Va famba hi ku bomba va tikhome masenge</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitori xa vhiki leri a xi ri mayelana na...
Swimunhuhatwa eka xitorii ...
Xiphemu lexi nga ndzi tsakisa a ku ri loko...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma Rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo leyi dyondziweke endzhaku xikan'we na leyi dyondzisiweke hi Ravumbirhi na hi Ravunharhu.

a	m	o
n	i	l
b	u	d
e	c	h

KOMBISA

- 1 Tsundzuxa vadyondzi mimpfumawulo ya vhiki: /c/and na/h/
- 2 Hluta hinkwayo mimpfumawulo na switatisi exitsalelweni.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku vumba marito hi xitalo hi laha va nga kotaka ha kona va tirhisa mimpfumawulo na switatisi leswi nga laha henhla.
- 4 Komba vadyondzi leswi rito ri vumbisiwaka xiswona hi ku tirhisa mimpfumawulo lowu kongomiweke, ku fana na: /c/-/a/-/c/-/a/
- 5 Tsundzuxa vadyondzi leswaku va nga ha vumba rito hi ku tirhisa yin'wana na yin'wana ya mimpfumawulo leyi – a va boheki ku tirhisa/c/kumbe/h/

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto va tsala nhlokomhaka: **c, h**
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito yo tala hi laha va nga kotaka ha kona.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku koroketa ntirho wa vona. Komba vadyondzi leswi marito lama ma vumbisiwaka xiswona (na man'wana): **caca, cina, cela, comela, cema, himo, huha, hada, hala, hele, hima, dulu, damu, dima, dini, duma, dina, delela, dema, dela, deda, bulu, baluni, bulo, buma, bulubulu, bunu, bana, bolo, banana, bula, buba, ina, ibola, la, lolo, lala, lava, oma, nona, nomo, mona, na, manana, ma, mama**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ka ku Hlaya

MAQHINGA YA Ntwisiso: EHLEKETA/KOMISA

PFAMPFARHUTA XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta vona ta switoloveto kumbe phephe ro ka ri nga tsaleriwanga, tipensele na tikhirayoni.
- 2 **Kombisa pfampfarhuto** wa wena hi leswi nga humelelaka, ku fana na: Onge ndza va vona Olwethu na Katekani loko va tsakamile. Swiambalo swa vona swi namarherile emirini ya vona!
- 3 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Olwethu na Katekani, va tsakamile.
- 4 Leswi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta ehleketa swin'wana ku suka eka xitshuriwa.
- 5 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va tshunxeka. Va hlayele xitshuriwa nakambe kan'we.
- 6 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa nchumu wun'we lowu va wu anakanyeke ku suka eka xitshuriwa.
- 7 Xo hetelela, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, na ku avelana/bula hi swidirowiwa swa vona na munghana.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 8.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antwe ku yini vhiki leri?
 - h Xana u ti nyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tilangutisisa/ku tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku kala u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.



Giredi 1

KOTARA 1

Whiki

9

NKONGOMELO:

Hi na switwi



Malulamiso ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomelo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso swifaniso leswi kombisaka matitwelo yo hambanahambana, swifaniso swa twiwo, xifaniso xa vanhu va vukarhana, sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: lavisisa nseketelo lowu u nga wu nyikaka n'wana loyi a sukeriweke hi xirho xa ndyangu xa le kusuhi ...
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mitlawa yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeelo ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko yo Ndlandlamuxa

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 27, A hi tsaleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 28, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 29, A hi endleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa leswi ku endlaka u tsaka.

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

TIVISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xosungula eka xitori xa Buku Leyikulu: Dan u na vhiki ro ka ri nga ri kahle
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi sungula hi nkongomelo wuntshwa lowu vuriwaka: Hi na switwi
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana mi tiva yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana u na matitwelo wahi?
 - b Xana u titwa njhani sweswi?
 - c Xana i mani a nga na switwi?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - tsana
 - ku rivala
 - xihoxo

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi tsakile, ndza n'wayitela	<i>Va komba nomo, va n'wayitela</i>
Ndzi na ntwiwa wa mbilu.	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi kwatile, ndzi hlundzukile	<i>Va komba xikandza, va kwatile</i>
Hinkwerhu hi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>



Ntivotso

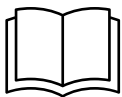
15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switloveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo leyi landzelaka:
 - a mama
 - b lolo
 - c bulu
 - d dama
 - e dima
 - f cela
 - g hala
- 3 Kutani, u va byela ku teka tipensele ta minhlovohlovo va lulamisa mintirho ya vona vini.
- 4 Tsala swi vonaka mimpfumawulo na marito exitsalelweni.
- 5 Hlengeta tibuku ta vadyondzi eku heteleleni ka siku, kutani u tekela enhlokweni lava lavaku ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emeteni kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Dan u na vhiki ro ka ri nga ri kahle
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa nkarhi lowu a wu titwa u tsanile

NTIRHO: Dirowa xifaniso na ku tsala lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi nkarhi lowu va nga titwa va tsanile.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi titwe ndzi tsanile loko kokwana wa mina wa xisati a lova!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa xikandza xa wena xi tsanile.
- 5 Hlamusela leswaku hi wahi marito lawa u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: Ndzi titwe ndzi tsanile.
- 6 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku dirowa mavonelo ya vona.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo hi swilo leswi nga hi endlaka hi tsana na vadyondzi.
- 2 Tsala marito exitsalelweni, ku fana na: ku vaviseka, ku kwetlembetana na munghana, ku tshova xo tlangisa lexi hi xi rhandzaka, ku siya un'wana loyi hi n'wi rhandzaka, sw. na sw.
- 3 Vutisa vadyondzi: I yini leswi swi nga ku endla u tsana?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela hi nkarhi lowu va nga titwa va tsanile.
- 6 Va fanele va ku: Ndzi titwe ndzi tsanile loko ...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

KU TSALA

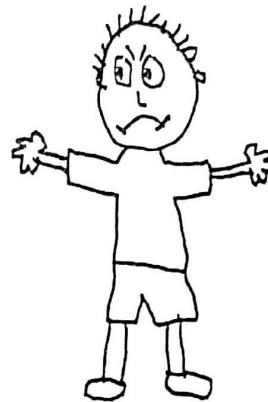
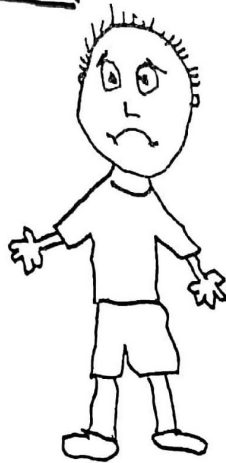
- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va tsala, famba famba la tilasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va nga swi tsala.
- 4 Pfunza vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka mpimo wa mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.

mina



tsana

tlatlana



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 9**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawwa ya ku hlaya kumbe mingingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo na marito

PFUXETA MIMPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla swikombakombana swa mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi: /a//m//o//n//i//l//b//u//d//e//c//h/
- 2 Tlakusela ehenhla swikombakombana hi maendlelo yo hambanana kutani u vutisa mudyondzi hi un'we un'we ku hlaya mimpfumawulo.
- 3 Damareta swikombakombana swa mpfumawulo exitsalelweni.
- 4 Vutisa vadyondzi vo hambanana vatsongo ku ta emahlweni va ta aka marito exitsalelweni.
- 5 Kutani, vutisa vadyondzi ku aka na ku tsala ehansi marito mo tala lama va ma kotaka etibukwini ta vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ntivontsalo:

15 wa timinite

Pfuxeta maletere/marito/swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.



Damu ri tele.



Damu ri tele hi mati.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula

MAQHINGA YA NTWISISO: KU TIVUTISA/HLANGANISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
Dan wa xisiwana u na vhiki ro ka ri nga ri kahle. U hlwele ku pfuka hi Musumbhunuku. U siyiwe hi bazi naswona u hlwerile ku fika exikolweni.	Yoo! Ndza tivutisa leswaku ku ta humelela yini loko a fika exikolweni?
'Hikokwalaho ka yini u hlwerile Dan?' ku vutisa mudyondzisi wa yena.	Ndza tivutisa leswaku Dan u titwa njhani? A nga tiyimiselanga ku hlwela!
Hi Ravumbirhi, Dan u pfuke ka ha ri na nkarhi leswaku a nga siyiwi hi bazi nakambe. Kambe Dan wa vanhu u siye bege ya yena ebazini! Loko a fika etlilasini, a khome bege ya bolo ntsena.	Yoo! Ndza tivutisa leswaku a ku ri na yini endzeni ka bege ya xikolo ya Dan?
'Yi kwihi bege ya wena ya xikolo, Dan?' ku vutisa mudyondzisi wa yena.	Yoo! Ndza tivutisa loko Dan a ri na swilo swa nkoka ebegeni ya yena ya xikolo?
Hi Ravunharhu, Dan u pfuke ka ha ri na nkarhi. 'A ndzi fanelanga ku rivala bege ya mina namuntlha, 'a ehleketa, a karhi a nghena ebazini. U khomelele bege ya yena rendzo hinkwaro ra bazi. Va fambe lero ta famba. Kambe Dan a khandziye bazi ro ka ri nga ri rona! Bazi ri n'wi yise exikolweni xo ka xi nga ri xona.	Ndza tivutisa leswaku Dan u titwe njhani loko a fika exikolweni xo ka xi nga ri xona? U ringeta ku endla swilo swa kahle kambe u tshamela ku endla swihoxo!
'U kwihi Dan namuntlha?' ku vutisa mudyondzisi wa yena.	--
Hi Ravumune, Dan a nga yi kumanga yunifomo ya yena. 'Ha hlambela hi Ravumune, ' ku ehleketa Dan. Dan u ye xikolweni na swiambalo swa yena swo hlambela hi swona.	Ndza tivutisa leswaku a ndzi ta endla yini loko a ndzi nga kumanga yunifomo ya xikolo? Loko a ndzi ri Dan, a ndzi nga ta ya na le xikolweni! Dan u ringeta hi matimba ku endla swilo swa kahle!
'Yi kwihi yunifomo ya wena, Dan?' ku vutisa mudyondzisi wa yena.	Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta navela onge mudyondzisi wa mina a tsakile hikuva ndzi ringetile hi matimba ku ta exikolweni!

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Hi Ravuntlhanu, Dan u pfuke namixo. U ambale yunifomo ya yena, a teke bege ya yena kutani a nghena eka bazi leri nga rona. U fike exikolweni ka ha ri na nkarhi, a ka ha ri xinyami.</p> <p>'Ekuheteleleni ndzi endle swilo hi ndlela ya kahle!' ku ehleketa Dan. Kambe Dan wa vanhu a karhele u hetelele a etlela etlilasini.</p>	Ndza tivutisa loko Dan a ta va na siku ra kahle?
'Hikokwalaho ka yini u etlele, Dan?' ku vutisa mudyondzisi.	Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta navela onge mudyondzisi wa mina a nga tsaka hikuva ndzi ringetile hi matimba!
<p>Hi Muqgivela, Dan u ye exikolweni hi nkarhi, a ambale yunifomo, u teke na bege ya yena ya xikolo.</p> <p>'Namuntlha ndzi ta swi endla kahle!' a ehleketa. 'A ndzi nge etleli namuntlha!' kambe loko a fika exikolweni, gede ya xikolo a yi lotleriwile.</p>	Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini Dan a ya exikolweni hi Muqgivela? Ku nga va ku ri na swilo swa kahle leswi Dan a ringetaka ku endla matimba! Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta tsaka loko mudyondzisi a swi vona leswaku ndzi le ku ringeteni hi matimba.
'Ndzi xiphukuphuku!' a ku na xikolo hi Muqgivela! Ku vula Dan.	Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta navela onge mudyondzisi wa mina a nga tsaka hikuva ndzi ringetile hi matimba. Dan a ringeta hi matimba ku endla swilo swa kahle u tlehele a ringeta na ku ya exikolweni hi Muqgivela!
<p>Hi Muqgivela, Dan u ye eka ntlangu wo tlangela siku ro velekiwa ra muzala wa yena. A tsakile swinene lero u khudlunyekile a wela khekhe. 'Yoo!' a ehleketa. 'I vhiki ro ka ro ka ri nga ri kahle!'</p>	Ndza tivutisa leswaku vhiki leri taka ri ta va ro antswa eka Dan?
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Ku humelele yini leswi nga endla leswaku Dan a va na vhiki ro ka ri nga ri kahle?	<ul style="list-style-type: none"> • U siyiwe hi bazi naswona a letile. • U rivele bege ya yena ya xikolo. • U ye exikolweni xo ka xi nga ri xona. • Mudyondzisi wa yena a n'wi kwaterile. • Sw.sw
Xana Dan u wele rini endzeni ka khekhe?	U wele khekhe hi Sonto, eka ntlangu wa muzala wa yena.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Dan a ringete ku ya exikolweni hi Muqgivela?	<ul style="list-style-type: none"> • Masiku hinkwawo, swin'wana swo biha a swi humelela Dan. • Dan a lava ku va na siku ra kahle exikolweni. • Dan u lava ku va na siku ro pfumala swihoxo exikolweni. • Dan a tiyimiserile ku va na siku ra kahle a rivala na leswaku a ku na xikolo hi Muqgivela.



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1** Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela **Ku hlaya 9**.
- 2** Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 3** Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4** Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5** Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya**.
- 6** Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- 7** Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8** Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9** Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko ya Swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - khunguvanyeka
 - khoma hi tingana/nyuma
 - nghozi/khombo

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi tsakile, ndza n'wayitela	<i>Va komba nomo, va n'wayitela</i>
Ndzi na ntwiwa wa mbilu.	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi kwatile, ndzi hlundzukile	<i>Va komba xikandza, va kwatile</i>
Hinkwerhu hi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawana ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawana wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!



- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinite

Pfuxeta marito

PFUXETA MARITO

- 1 Tshama u lulamisile swikombakombana hinkwaswo swa marito ya mimpfumawulo.
- 2 Tlakusela ehenhla rito rin'wana na rin'wana, kutani u vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku ri hlaya.
- 3 Loko mudyondzi a nga koti ku hlaya rito, pfuna mudyondzi ku ri twarisa.



Ntivontsalo:

15 wa timinete

Pfuxeta maletere/marito/swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.



Manana u na mona



Manana u na Ibola

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na Mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa nkarhi lowu u nga titwa u ri na siku ro ka ri nga ri kahle, tani hi Dan!

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi siku ro ka ri nga ri kahle.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi titwe ndzi nga ri na siku ra kahle loko foni ya mina yi yiviwile. Ndzi titwe ndzi kwatile/ndzi khunguvanyekile swinene.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u tsanile hi siku ro kala ri nga ri kahle.
- 5 Hlamusela marito lama u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: tsanile kwatile.
- 6 Sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Bubutsa miehleketo na vadyondzi hi man'wana marito mayelana na ku va na siku ro ka ri nga ri kahle.
- 2 Tsala marito lama exitsalelweni, ku fana na: tsana, kwata, tshoveka emoyeni, sw. na sw.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana i yini leswi ku endleke u va na siku ro ka ri nga ri kahle? A wu titwa njhani?
- 4 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 ku ku byela hi siku ro ka ri nga ri kahle.
- 6 Va fanele va ku: Ndzi ve na siku ro ka ri nga ri kahle loko .../Ndzi titwe ndzi ...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tllasini na ku hetisa **tinhlengeletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va swi tsaleke.

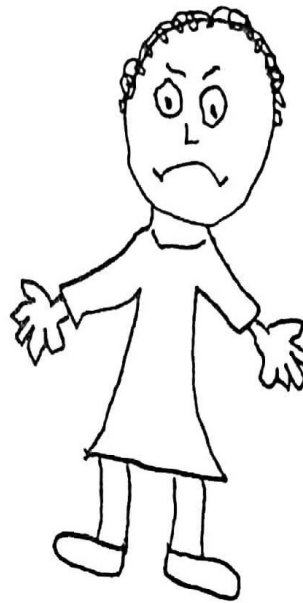
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.
- 5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ka ha sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.

mind



Ndzi kwatile



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 9.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawwa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeto wa ku hambanisa na ku twananisa

NDZA ENDLA

- 1 Tirhisa marito mambirhi lawa ya twakalaka ya fana, xikombiso: **mona; nona**.
- 2 Vula rito: **mona**
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: /**m**/-/**o**/-/**n**/-/**a**/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /**m**/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /**o**/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /**n**/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /**a**/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **mona**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa ka mimpfumawulo ku endla rito: /**mo**/-/**na**/=**mona**
- 10 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **nona**

HA ENDLA

- 1 Tirhisa man'wana marito mambirhi lama twakalaka ya fana, xikombiso: **buma, duma**
- 2 Vula rito: **buma**
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?: /**b**/
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito?: /**u**/
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito?: /**m**/
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?: /**a**/
- 7 Vutisa vadyondzi hi ku hambanisa rito hi swiphemu phemu swa mpfumawulo: /**b**/-/**u**/-/**m**/-/**a**/
- 8 Tsala rito: **buma**
- 9 Lerisa vadyondzi ku mi twananisa mimpfumawulo eka rito: /**bu**/-/**ma**/=**buma**
- 10 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **duma**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: HLANGANISA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
Dan wa xisiwana u na vhiki ro ka ri nga ri kahle. U hlwele ku pfuka hi Musumbhunuku. U siyiwe hi bazi naswona u hlwerile ku fika exikolweni.	A ndzi swi rhandzi ku hlwela! Ndza vilela loko ndzi hlwela. Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta vilela ndlela hinkwayo loko ndzi ya exikolweni!
'Hikokwalaho ka yini u hlwerile Dan?' ku vutisa mudyondzisi wa yena.	Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta khoma hi tingana loko mudyondzisi a ndzi holovela emahlweni ka tlilasi hinkwayo!
Hi Ravumbirhi, Dan u pfuke ka ha ri na nkarhi leswaku a nga siyiwi hi bazi nakambe. Kambe Dan wa vanhu u siye bege ya yena ebazini! Loko a fika etlilasini, a khome bege ya bolo ntsena.	Ndzi nga swi hlanganisa! A ku ri mavhikinyana lama nga hundza, loko ndzi ta siya bege ya mina ekaya! A ndzi titwa ndzi ri xiphukuphuku ku va ndzi siye swilo hinkwaswo leswi a ndzi swi lava ekaya!
'Yi kwihi bege ya wena ya xikolo, Dan?' ku vutisa mudyondzisi wa yena.	Loko a ndzi ri Dan, leswi a swi ta ndzi endla ndzi gungula. A swi nga n'wi khomi kahle ku va a siye bege ya yena, sweswi mudyondzisi wa yena u endla leswaku a nyanya ku ka a nga ri kahle!
Hi Ravunharhu, Dan u pfuke ka ha ri na nkarhi. 'A ndzi fanelanga ku rivala bege ya mina namuntlha, ' a ehleketa, a karhi a nghena ebazini. U khomelele bege ya yena rendzo hinkwaro ra bazi. Va fambe lero ta famba. Kambe Dan a khandziye bazi ro ka ri nga ri rona! Bazi ri n'wi yise exikolweni xo ka xi nga ri xona.	Ndzi nga swi hlanganisa! Ndzi tshama ndzi khandziya xitimela kutani ndzi etlele. Loko ndzi pfuka, a ndzi hundze laha a ndzi fanele ndzi chike kona. A ndzi ri endhawini yo ka yi nga ri yona! A ndzi ta tikwatela ngopfu ku va endhawini yo ka yi nga ri yona!
'U kwihi Dan namuntlha?' ku vutisa mudyondzisi wa yena.	--
Hi Ravumune, Dan a nga yi kumanga yunifomo ya yena. 'Ha hlambela hi Ravumune, ' ku ehleketa Dan. Dan u ye xikolweni na swiambalo swa yena swo hlambela hi swona.	A ndzi swi rhandzi loko ndzi nga kumi swilo leswi ndzi swi lavaka. Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta gungula loko ndzi nga kumi yunifomo ya mina!
'Yi kwihi yunifomo ya wena, Dan?' ku vutisa mudyondzisi wa yena.	Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta khomiwa hi tingana loko mudyondzisi a ndzi vutisa swivutiso emahlweni ka tlilasi!
Hi Ravuntlhanu, Dan u pfuke namixo. U ambale yunifomo ya yena, a teke bege ya yena kutani a nghena eka bazi leri nga rona. U fike exikolweni ka ha ri na nkarhi, a ka ha ri xinyami. 'Ekuheteleleni ndzi endle swilo hi ndlela ya kahle!' ku ehleketa Dan. Kambe Dan wa vanhu a karhele u hetelele a etlele etlilasini.	Ndzi nga hlanganisa swilo! Loko ndzi endla xihoxo, ndzi endla swin'wana ku swi lulamisa. Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta tsakela ku va na siku rin'we ntsena ra kahle endzhaku ka vhiki ra swihoxo swo tala swa vuphukuphuku!
'Hikokwalaho ka yini u etlele, Dan?' ku vutisa mudyondzisi.	Yoo! Dan u tirhe hi matimba. Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta tikwatela ku va ndzi etlele.

Kitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
Hi Mugghivela, Dan u ye exikolweni hi nkarhi, a ambale yunifomo, u teke na bege ya yena ya xikolo. 'Namuntlha ndzi ta swi endla kahle!' a ehleketa. 'A ndzi nge etleli namuntlha!' kambe loko a fika exikolweni, gedede ya xikolo a yi lotleriwile.	--
'Ndzi xiphukuphuku!' a ku na xikolo hi Mugghivela! Ku vula Dan.	Loko a ndzi ri Dan, a ndzi ta tihleka! U titwa a ri xiphukuphuku.
Hi Mugghivela, Dan u ye eka ntlangu wo tlangela siku ro velekiwa ra muzala wa yena. A tsakile swinene lero u khudlunyekile a wela khekhe. 'Yoo!' a ehleketa. 'I vhiki ro ka ro ka ri nga ri kahle!'	Ndzi nga hlanganisa swilo. Siku rin'wana loko ndzi ri karhi ndzi tsutsumela ku pfuxela munghana wa mina, ndzi khudlunyekile ndzi wa. A ndzi tsake ngopfu hikwalaho a ndzi langutanga laha a ndzi kandziya kona. Ndzi titwe ndzi ri xiphukuphuku. Ndza beja Dan a titwa a ri xiphukuphuku loko a ta wela khekhe!
Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Dan a ye kwihi hi Mugghivela?	A ye exikolweni!
Hlanganisa leswi. Hi rihi laha u nga titwa ku fana na Dan?	(Yingisela tinhlamulo ta vadyondzi)
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Dan a ve na vhiki ro ka ri nga ri kahle?	<ul style="list-style-type: none"> • A ku na loyi a nga vona leswaku Dan a ringeta ku fika kwihi ku endla swilo swa kahle. • A tshamela ku endla swihoxo, hambileswi a ringeta ku swi lulamisa! • A titwa a nyumile. • A titwa a ri xiphukuphuku. • A gungula.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 9.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumune** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawo leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawo yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravuntlhanu



Mingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku nga tshamiseki
 - vilela
 - gungula

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi tsakile, ndza n'wayitela	<i>Va komba nomo, va n'wayitela</i>
Ndzi na ntwiwa wa mbilu.	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi kwatile, ndzi hlundzukile	<i>Va komba xikandza, va kwatile</i>
Hinkwerhu hi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Xitori xi mayelana na ...
A ndzi swi tsakeli loko...
Ndzi ehleketa leswaku Dan ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlawa** ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

a	m	o
n	i	l
b	u	d
e	c	h

KOMBISA

- 1 Langutisa mimpfumawulo hinkwayo na yo twanansa exitsalelweni.
- 2 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku aka marito lama va nga ma kotaka va ri karhi va tirhisa mimpfumawulo no twanansa.

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona vini.
- 5 Vutisa vadyondzi ku byelana marito lama va nga ma aka, kutani va ma tsala exitsalelweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ka ku Hlaya

MAQHINGA YA Ntwisiso: HLANGANISA

KU RUNGULA LESWI U SWI TWEKE KU SUKA EXITORINI

- 1 Hlamusela leswaku vadyondzi va ta vulavula hi swin'wana leswi va swi tsakelaka eka xitori: Dan u na siku ro ka ri nga ri kahle
- 2 Va ta tlhela va vulavula hi swin'wana leswi **yelanaka** na vona exitorini.
- 3 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi hi laha va nga nyikaka 1–2 wa swivulwa hi **swilo leswi va swi tsakelaka** na hi leswi **yelanaka** na vona exitorini, ku fana na: **Ndzi tsakise hi loko** Dan a tshamela ro ringeta, hambi leswi a endla swihoxo swo tala. **Loko** Dan a rivale bege ya yena ebazini, **swi ndzi tsundzuxa** mina loko rivale bege ya mina ekaya. **Ndzi titwe** ndzi tshoveke emoyeni swinene hikuva a ndzi nga ri na swona leswi a ndzi swi lava!
- 4 Tlakusa swifaniso ku suka eka Buku Leyikulu. Lerisa vadyondzi ku languta swifaniso kutani va ehleketa hi leswi swi nga humelela.
- 5 Lerisa vadyondzi ku ehleketa hi leswi **va swi tsakelaka** na leswi **yelanaka** na vona exitorini.
- 6 Kombela vadyondzi va 2–3 ku **avelana** na tlilasi mavonelo ya vona. **Pfuna** vadyondzi ku vumba swivulwa leswi nga helela.
- 7 Hlamusela na ku lulamisa swiphiso swa vadyondzi leswi talaka ku endliwa.
- 8 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na ku avelana marungula ya vona **vini** na munghana. (A va fanelanga ku bela enhlokweni leswi mudyondzisi a swi vuleke. Leyi yi fanele ku va miehleketo/mavonelo ya vadyondzi!)



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 9.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe misingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tlilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhontha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antwe ku yini vhiki leri?
 - h Xana u ti nyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tilangutisisa/ku tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku kala u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, beakers, globes, atoms), mathematics (calculators, rulers, compasses, triangles), arts (pencils, paint palettes, brushes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs, speech bubbles).

Giredi 1

KOTARA 1

Vhiki

10

NKONGOMELO:

Hi na switwi



Malulamiselo ya Tlilasi

- 1 Ekusunguleni ka vhiki rin'wana na rin'wana, tiyisisa leswaku tlilasi ya wena yi basile.
- 2 Antswisa TIBODO TA NKOMBISO, hi ku susa minchumu leyi nga ha yelaniki, u yi hlayisa hi vukheta.
- 3 Kutani, lulamisa makhadi ya swikombakomba swa marito na mimpfapfarhuto ya rito ra nkongomo leri u nga ta ri lava.
- 4 Kuma na ku lulamisa minchumu ya khumbi ra nkongomelo wa wena na tafula leri nga ta tsakeriwa hi vadyondzi, xikombiso xifaniso xa munhu lonkulu a vulavula na n'wana, jenali, sw. na sw.
- 5 Endla mindzavisiso/rhisechi eka inthanete ku lulamisela nkongomelo, xikombiso: swiyenge swa nseketelo swo pfuneta vana leswi nga kona, sw. na sw.
- 6 Tiyisisa swinene leswaku hinkwato tibuku ta switoloveto ta vadyondzi na Tibuku to tirhela ta DBE ti funghiwiwe, naswona ti vekiwe kahle laha ti faneleke kona.
- 7 Tiyisisa leswaku hinkwato tibuku letikulu, tibuku to hlaya leti ringanisiweke na tibuku ta layiburari ya tlilasi ta wena ti vekiwe hi nongonoko lowu faneleke.
- 8 Cinca mitlawa yo hlaya hi ku leteriwa loko swi fanerile.
- 9 Kunguhata makambeleso ya wena ya nkamafundza na ya mafundza ya vhiki.



Migingiriko ya Ndlandlamuxo

Migingiriko leyi yi nga tirhisiwa yi ri yoxe tanihi ntirho eka vadyondzi lava hatlaka va heta ntirho wa vona KUMBE loko u ri karhi u nyika swikambelo eka vadyondzi.

Nghingiriko 1: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 30, A hi vulavuleni

Nghingiriko 2: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 31, A hi tsaleni

Nghingiriko 3: Buku yo tirhela ya DBE 1: Papila ra 31, A hi tsaleni

Nghingiriko 4: Dirowa xifaniso xa leswi u titwisaka swona namuntlha.

Musumbhunuku



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

KOMISA NKONGOMELO: KU KAMBELA VUTIVI BYA MASUNGULO (VHIKI RA VUMBIRHI RA NKONGOMELO)

- 1 Komba vadyondzi xifaniso xa laha ximunhuhathwankulu xi langutekaka xi tsakile eka xitori xa Buku Leyikulu: Vito ra mina i Buhlebendalo
- 2 Byela vadyondzi leswaku hi ya emahlweni na nkongomelo wa hina: Hi na switwi
- 3 Dirowa xirhendzevutana lexi xi nga na vito ra **nkongomelo** exikarhi ka xitsalelo.
- 4 Vutisa vadyondzi: *Xana ku fikela sweswi hi dyondze yini hi nkongomelo lowu?*
- 5 Tsala mavonelo ya vadyondzi etlhelo ka mepe wa miehleketo. Ntlawahata mavonelo lama fanaka swin'we.
- 6 Loko vadyondzi va tsandzeka ku hlamula, vutisa swivutiso swo ntlhontlha leswi landzelaka:
 - a Xana hi swihi swilo swin'wana leswi hi endlaka hi nga titwi kahle?
 - b Xana hi swihi swilo swin'wana leswi hi endlaka hi titwa kahle?
 - c Xana hi nga endla njhani hi ku hlundzuka/ku twa ku vava/nyumisa?

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - ku rhula
 - kariha
 - nyumisa

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi tsakile, ndza n'wayitela	<i>Va komba nomo, va n'wayitela</i>
Ndzi na ntwiwa wa mbilu.	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi kwatile, ndzi hlundzukile	<i>Va komba xikandza, va kwatile</i>
Hinkwerhu hi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>



Ntivotso

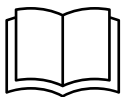
15 wa timinete

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoveto.
- 2 Vitanela mimpfumawulo leyi landzelaka:
 - a buma
 - b lava
 - c nomo
 - d homu
 - e mona
 - f lolo
 - g delela
- 3 Lexi landzelaka, byela vadyondzi ku teka tikhirayoni va lulamisa mintirho ya vona vini.
- 4 Tsala mimpfumawulo na marito swi vonaka exitsalelweni.
- 5 Hlengeta tibuku ta vadyondzi emakumu ka siku, kutani u tekela enhlokweni lava lavaka ku pfuniwa loku engeteriweke.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

U nga si sungula ku hlaya

QHINGA RA Ntwisiso: BVUMBA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini kumbe laha va nga kotaka ku vona kahle eka Buku Leyikulu.
- 2 Pfula Buku Leyikulu eka xitori xa: Vito ra mina i Buhlebendalo
- 3 Byela vadyondzi ku hlamusela xifaniso eka papila rin'wana na rin'wana, va karhi va hlamusela leswaku va ehleketa leswaku ku humelela yini.
- 4 Pfuna vadyondzi ku fambelanisa swifaniso, leswaku va kota ku twisisa leswaku xitori xi mayelana na yini.
- 5 Tivisa marito mantshwa ya ntivomarito lama yelanaka na swiphemu swa xitori.
- 6 Tlhela u hlaya xitori nakambe kan'we, u nga yimi.



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso lexi kombisaka swin'wana leswi swi ku endlaka u twa u chava

NTIRHO: Dirowa xifaniso na ku tsala lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi swin'wana leswi va endlaka va twa va chava.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala**.
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi twa ndzi chava loko ndzi ri swanga ekaya na gezi ri timile – A ndzi swi tsakeli ku va ndzexe exinyameni!
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena exinyameni, u languteka u chava/chuhile.
- 5 Hlamusela leswaku hi wahi marito lawa u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana**, ku fana na: Ndzi twa ndzi chava.
- 6 Tima/sula xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele ku dirowa mavonelo ya vona.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo hi swilo leswi nga hi endlaka hi chava/chuha na vadyondzi.
- 2 Tsala marito exitsalelweni, ku fana na: swipamu, munyama, timuvhi to chavisa, tinyoka, sw. na sw.
- 3 Vutisa vadyondzi: I yini leswi swi ku endlaka u chava?
- 4 Lerisa vadyondzi ku **ehleketa va nga si tsala**.
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 va ku byela hi swilo leswi swi va endlaka va chuha/chava.
- 6 Va fanele va ku: Ndzi twa ndzi chava loko...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

KU TSALA

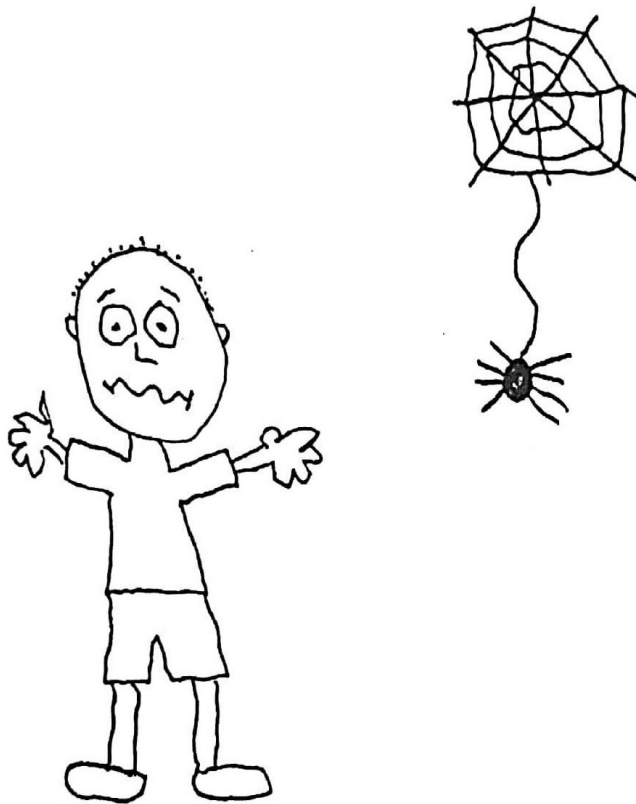
- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va tsala, famba famba la tlilasini u hetisa **tinhlengoletano letitsongo**.
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi ku tsala ka vona.
- 4 Pfunya vadyondzi ku tsala lebulu.

5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

- 1 Loko ku sale 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula** na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka mpimo wa mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.



Ndza chava



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 10**.
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **ngthingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo**.
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Musumbhunuku** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tata xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mitlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumbirhi



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeta mimpfumawulo na marito

PFUXETA MIMPFUMAWULO

- 1 Vula mpfumawulo kutani u tlakusela ehenhla swikombakombana swa mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara: /a//m//o//n//i//l//b//u//d//e//c//h/
- 2 Tlakusela ehenhla swikombakombana hi maendlelo yo hambanana kutani u vutisa mudyondzi hi un'we un'we ku hlaya mimpfumawulo.
- 3 Damareta swikombakombana swa mpfumawulo exitsalelweni.
- 4 Vutisa vadyondzi vo hambanana vatsongo ku ta emahlweni va ta aka marito exitsalelweni.
- 5 Kutani, vutisa vadyondzi ku aka na ku tsala ehansi marito lama va ma kotaka etibukwini ta vona.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ntivontsalo:

15 wa timinite

Pfuxeta (ma)letere/marito/swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.

 Damu ri tele.

 Damu ri tele hi mati.

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____

**Ku hlaya Swin'we:**

15 wa timinete

Ku hlaya ko sungula**MAQHINGA YA NTWISISO: KUMBETELA**

Xitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Ku sukela loko a beburiwele, un'wana na un'wana endyangwini wa ka va Buhlebendalo a va n'wi vitana hi vito ra yena hinkwaro, vito ro saseka: Buhlebendalo. A rhandza mpfumawulo wa vito ra yena. A rhandza ku ri vula hi ku nonoka, peletwana hi peletwana. Naswona, a rhandza ku ri vula hi ku hatlisa. A rhandza hinkwaswo hi vito ra yena!</p>	
<p>Hi siku ra yena ro sungula exikolweni, mudyondzi wa Buhlebendalo u byele vadyondzi hinkwavo ku yima emahlweni ka tlilasi. Kutani, mudyondzisi a a va vitana hi un'we un'we a va komba laha va faneleke ku tshama kona. Eka desika rin'wana na ri'wana a ku damarhetiwe mavito ya vadyondzi.</p> <p>Buhlebendalo a langutele ku vona vito ra yena hinkwaro, vito ra yena ro saseka ri tsariwe edesikeni ra yena.</p>	
<p>Emahetelelweni, mudyondzisi u vitane vito ra yena. U ri vule hi ku nonoka, peletwana hi peletwana. Buhlebendalo u n'wayiterile swinene kutani a yimisa voko ra yena.</p> <p>'Ndzi ta ku vitana Buhle, ' ku vula mudyondzisi, 'vito ra wena ri lehile swinene!' Buhlebendalo a nga lavi ku twala onge i munhu wo pfumala xichavo, a nga vulanga nchumu.</p>	<p>Ndza tivutisa leswaku hikokwalaho ka yini Buhlebendalo a nga lulamisanga mudyondzisi wa yena? Oho, ndza kumbetela leswaku a swi endlwa hi leswi a chava leswaku a nga nghena nghozini loko a lulamisa mudyondzisi wa yena.</p>
<p>Loko a tshamile ehansi edesikeni ra yena, a ku damarhatiwe vito ra Buhle. A ku nga tsariwanga vito ra yena hinkwaro, ro saseka, ku n'wayitela ka Buhlebendalo ku hela.</p>	

Kitshuriwa	Ku hlaya ko sungula (Ku ehleketela Ehenhla)
<p>Hi ku famba ka nkarhi siku rolero, mudyondzisi wa Buhlebendalo u n'wi vitanile leswaku a ta hlamula xivutiso. 'Buhle' mudyondzisi a n'wi vitana.</p> <p>Kambe Buhle a nga hlamulanga, hikuva a nga swi lemukanga leswaku mudyondzisi a vitana yena!</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku mudyondzisi u ehleketa leswaku Buhle na Buhlebendalo i mavito yo fana, kambe eka Buhlebendalo a swi fani na swintsongo.</p>
<p>Masiku hinkwawo exikolweni, Buhlebendalo a navela ku twa mpfumawulo wa vito ra yena ro helela. Buhlebendalo u ehleketile hi ku lulamisa mudyondzisi wa yena, kambe a nga lavi ku vonaka onge a nga na xichavo.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku exikolweni Buhlebendalo u vitaniwa Buhle.</p>
<p>Endzhaku ka mavhiki yo hlayanyana, Buhlebendalo u vuye na xifaniso lexi a xi rhanzaka lexi a nga xi dirowa exikolweni ku ta komba manana wa yena.</p> <p>'Oho! Hikokwalaho ka yini u cince vito ra wena?' ku vutisa manana wa yena.</p> <p>'A ndzi nga ri na xo xi vula. Mudyondzisi u te vito ra mina ri lehe ngopfu. A ndzi nga lavi ku vonaka onge a ndzi na xichavo!' ku vula Buhlebendalo.</p> <p>'Loko u lava ku vitaniwa Buhle, swi lulamile. Kambe loko u nga swi lavi, u fanele u byela mudyondzisi wa wena. A hi ku pfumala xichavo! U na mfanelo yo vitaniwa hi vito ra wena hinkwaro, vito ro saseka!' ku vula manana wa yena.'Ndza swi twisisa leswaku u nga va u chava ku byela mudyondzisi wa wena. Ndzi ta ya ndzi ta ku vulavulela na yena.'</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku Buhlebendalo a nga n'wi byelanga manana wa yena leswaku va n'wi vitana Buhle exikolweni. Manana wa yena a nga swi tivi!</p>
<p>Siku leri landzelaka, manana wa Buhlebendalo u fambe na yena exikolweni. Va fike ka ha ri na nkarhi. Buhlebendalo u ye a ya tlanga na vanghana va yena lavantshwa loko manana wa yena a ha vulavula na mudyondzisi.</p>	
<p>Loko nsimbhi yi ba, Buhlebendalo u chuhile. 'Loko mudyondzisi o ndzi venga?' a vilela. Kambe loko a nghena etlilasini, mudyondzi u lo n'wayitela.</p> <p>'Avuxeni, Buhlebendalo, ' a vula.</p>	<p>Ndzi nga ehleketelela leswaku manana wa Buhlebendalo u vulavule na mudyondzisi hi ku n'wi vitana hi vito ra yena hinkwaro ro saseka, ku nga ri Buhle. Sweswi, mudyondzisi wa yena u n'wi vitana hi vito leri nga rona!</p>
<p>Loko Buhlebendalo a tshama edesikeni ra yena, vito ra yena leri a ri damarhetiwile a ri cinciwile. Sweswi a ku tsariwe vito ra yena hinkwaro, vito ro saseka: Buhlebendalo.</p>	<p>Ndzi nga ehleketelela leswaku ku sukela sweswi, Buhlebendalo u ta vitaniwa hi vito ra yena hinkwaro ro saseka exikolweni!</p>

Swivutiso swo landzelerisa	Tinhlamulo leti languteriweke
Xana Buhlebendalo a yimele ku vona yini edesikeni ra yena?	A yimele ku vona laha vito ra yena ri nga tsariwa kona, ri helerile, vito ra yena ro saseka.
Xana mudyondzisi wa Buhlebendalo a n'wi vitana mani?	A n'wi vitana Buhle.
Xivutiso xa hikokwalaho ka yini	Tinhlamulo leti languteriweke
Hikokwalaho ka yini Buhlebendalo a nga tsakanga?	<ul style="list-style-type: none"> Hikuva a ehleketa leswaku vito ra yena hinkwaro, lero saseka ri ta tsariwa edesikeni ra yena. Hikuva mudyondzisi wa yena u komise vito ra yena. Hikuva exikolweni, a nga vitaniwi hi vito ra yena hinkwaro, lero saseka.



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku hlaya 10.**
- Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- Endzhaku ka 15 wa timinete. va tlherisele laha va tshamaka kona.
- Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya.**
- Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravumbirhi** eka tlilasi hinkwayo.
- Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- Tatisa xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- Tsala leswi lavaka ku cinciwa eka mintlawa yo hlaya kumbe migingiriko.

Ravunharhu



Migingiriko ya Swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - vunene
 - lunya
 - mihloti

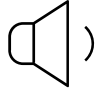
Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi tsakile, ndza n'wayitela	<i>Va komba nomo, va n'wayitela</i>
Ndzi na ntwiwa wa mbilu.	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi kwatile, ndzi hlundzikile	<i>Va komba xikandza, va kwatile</i>
Hinkwerhu hi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>

VUTUMBULUXI BYO RUNGULA XITORI

- 1 Ava vadyondzi hi mintlawa ya vona leyitsongo.
- 2 Nyika ntlawa wun'wana na wun'wana nkandziyiso/khopi ya swifaniso swa vutumbuluxi byo rungula xitori.
- 3 Byela vadyondzi ku ehleketa hi xitori lexi yelanaka na swifaniso.
- 4 Nyika vadyondzi minete kumbe timbirhi ku ehleketa hi mavonelo ya vona.
- 5 Leswi nga ta landzela, mudyondzi un'wana na un'wana entlaweni u fanele ku kuma nkarhi wa ku nyika mavonelo ya yena ya xitori.
- 6 Tsundzuxa vadyondzi leswaku xitori xa vona xi fanele ku va na vutumbuluxi, kambe xi fanele xi yelana na swifaniso!



- 7 Tsundzuxa vadyondzi ku yingisela switori swa van'wana hi vukheta.
- 8 Khensa vadyondzi ku avelana switori swa vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinite

Pfuxeta marito

PFUXETA MARITO

- 1 Tshama u lulamisile swikombakombana hinkwaswo swa marito ya mimpfumawulo.
- 2 Tlakusela ehenhla rito rin'wana na rin'wana, kutani u vutisa mudyondzi un'wana na un'wana ku ri hlaya.
- 3 Loko mudyondzi a nga koti ku hlaya rito, pfuna mudyondzi ku ri twarisa.



Ntivontsalolo:

15 wa timinete

Pfuxeta (ma)letere/marito/swivulwa

- 1 Kombisa vadyondzi maendlelo ya ku tsala swivulwa swo koma exitsalelweni.
- 2 Kombisa leswaku xivulwa xi sungula hi letere lerikulu kutani xi hetelela hi hiko.
- 3 Vadyondzi va fanele ku kopunula swivulwa etibukwini ta vona.



Manana u na mona



Manana u na Ibola

NONGONOKO WUN'WANA WA NTIVONTSALO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku Tsala:

30 wa timinete

Nkunguhato na Mpfapfarhuto

NHLOKOMHAKA: Dirowa xifaniso xa nkarhi lowu u nga ti twa u nyumile!

NTIRHO: Dirowa xifaniso u tsala na lebulu

RIMBA RA MATSALELO:

KU KOMBISA

- 1 Hlamusela leswaku namuntlha, vadyondzi va ta dirowa hi nkarhi lowu va nga ti twa va nyumile, ku fana na Buhlebendalo loko vito ra yena ri komisiwile ri va 'Buhle' ematshan'wini ya hinkwaro, vito ro saseka.
- 2 Tirhisa **ku kombisa** ku komba vadyondzi leswaku wa **ehleketa u nga si tsala.**
- 3 Byela vadyondzi vonelo ra wena hi xidirowiwa xa wena, ku fana na: Ndzi ti twe ndzi nyumile loko ndzi ehlekete leswaku a ndzi tirhe kahle eka xikambelo xa mina, kambe a ndzi feyirile.
- 4 Tirhisa **ku kombisa** ku dirowa xifaniso xa wena u kuma xikambelo lexi u nga xi feyila.
- 5 Hlamusela marito lama u nga ta ma tsala. **Dirowa ntila wa rito rin'wana na rin'wana,** ku fana na: Ndzi twa ndzi nyumile.
- 6 Tima xikombiso xa wena exitsalelweni. Hlamusela leswaku lexi a xo va xikombiso, kambe vadyondzi va fanele va ti tsalela mavonelo ya vona vini.

SWILETELO SWA NOMO

- 1 Endla bubutsa ra miehleketo na vadyondzi hi man'wana marito mayelana na swilo leswi nga hi endlaka hi titwa hi nyumile.
- 2 Tsala marito lama exitsalelweni, ku fana na: feyirile, lahlekile, endza, sw. na sw.
- 3 Vutisa vadyondzi: Xana hi wihi nkarhi lowu u nga titwa u nyumile ke?
- 4 Lerisa vadyondzi **ku ehleketa va nga si tsala.**
- 5 Kombela vadyondzi va 2–3 ku ku byela hi nkarhi lowu va nga titwa va nyumile.
- 6 Va fanele va ku: Ndzi titwe ndzi nyumile loko ...
- 7 Hlamusela leswaku sweswi vadyondzi va ta dirowa na ku lebula xifaniso xa vona!

KU TSALA

- 1 Nyika vadyondzi tibuku.
- 2 Loko vadyondzi va ri karhi va tsala, fambafamba la tilasini na ku hetisa **tinhlengeletano letitsongo.**
- 3 Kombela vadyondzi ku ku byela hi leswi va swi tsaleke.
- 4 Pfuna vadyondzi ku tsala lebulu.

5 Khutaza vadyondzi.

HUNDZULUKA U VULAVULA

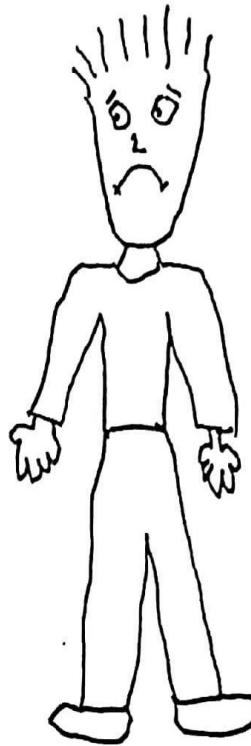
- 1 Loko ka ha sele 2–3 wa timinete, lerisa vadyondzi ku veka tipensele ta vona.
- 2 Lerisa vadyondzi ku hundzuluka va vulavula na munghana mayelana na swidirowiwa swa vona.

Hayeka leswi vadyondzi va swi tsaleke eka levhele ya mahlo ya vona etlilasini. Leswi swi pfuna vadyondzi ku va na mbhurisano mayelana na nkongomelo.

mina



tatana



Ndzi hela matimba



Ku Hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na **Maphephe yo tirhela ku Hlaya 10.**
- 2 Hlamusela **Ngingiriko 1** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravunharhu** eka tlilasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.

Ravumune



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Pfuxeto wa ku hambanisa na ku twananisa

NDZA ENDLA

- 1 Tirhisa marito mambirhi lawa ya twakalaka ya fana, xikombiso: **lala; hala**
- 2 Vula rito: **lala**
- 3 Hambanisa rito hi swiphemu swa mimpfumawulo: /l/-/a/-/l/-/a/
- 4 Vula mpfumawulo wo sungula wa rito: /l/
- 5 Vula mpfumawulo wa vumbirhi wa rito: /a/
- 6 Vula mpfumawulo wa vunharhu wa rito: /l/
- 7 Vula mpfumawulo wo hetelela wa rito: /a/
- 8 Tsala rito exitsalelweni: **lala**
- 9 Kombisa ku kombetela na ku twananisa ka mimpfumawulo ku endla rito: /la/-/la/= **lala**
- 10 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **hala**

HA ENDLA

- 1 Tirhisa man'wana marito mambirhi lama twakalaka ya fana, xikombiso: **dulu, bulu**
- 2 Vula rito: **dulu**
- 3 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo sungula eka rito?: /d/
- 4 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vumbirhi eka rito?: /u/
- 5 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wa vunharhu eka rito?: /l/
- 6 Vutisa vadyondzi: Hi wihi mpfumawulo wo hetelela eka rito?: /u/
- 7 Vutisa vadyondzi ku hambanisa rito hi swiphemu phemu swa mpfumawulo: /d/-/u/-/l/-/u/
- 8 Tsala rito: **dulu**
- 9 Lerisa vadyondzi ku twananisa mimpfumawulo eka rito: /du/-/lu/= **dulu**
- 10 Vuyelela leswi hi rito leri landzelaka: **bulu**

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Ku hlaya ka Vumbirhi

MAQHINGA YA KU HLAYA: KUMBETELA

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Ku sukela loko a beburiwele, un'wana na un'wana endyangwini wa ka va Buhlelendalo a va n'wi vitana hi vito ra yena hinkwaro, vito ro saseka: Buhlelendalo. A rhandza mpfumawulo wa vito ra yena. A rhandza ku ri vula hi ku nonoka, peletwana hi peletwana. Naswona, a rhandza ku ri vula hi ku hatlisa. A rhandza hinkwaswo hi vito ra yena!</p>	<p>Ndza swi tsundzuka leswi eka xitori, mudyondzisi wa Buhlelendalo a komisa vito ra yena. Ndza kumbetela leswaku mudyondzisi wa yena a ku ri munhu wo sungula ku endla leswi!</p>
<p>Hi siku ra yena ro sungula exikolweni, mudyondzi wa Buhlelendalo u byele vadyondzi hinkwavo ku yima emahlweni ka tlilasi. Kutani, mudyondzisi a a va vitana hi un'we un'we a va komba laha va faneleke ku tshama kona. Eka desika rin'wana na ri'wana a ku damarhetiwe mavito ya vadyondzi.</p> <p>Buhlelendalo a langutele ku vona vito ra yena hinkwaro, vito ra yena ro saseka ri tsariwe edesikeni ra yena.</p>	
<p>Emahetelelweni, mudyondzisi u vitane vito ra yena. U ri vule hi ku nonoka, peletwana hi peletwana. Buhlelendalo u n'wayiterile swinene kutani a yimisa voko ra yena.</p> <p>'Ndzi ta ku vitana Buhle, ' ku vula mudyondzisi, 'vito ra wena ri lehile swinene!' Buhlelendalo a nga lavi ku twala onge i munhu wo pfumala xichavo, a nga vulanga nchumu.</p>	<p>Buhlelendalo a nga tsakanga, hikuva a rhandza vito ra yena ro saseka naswona mudyondzisi a nga lavi ku ri tirhisa!</p>
<p>Loko a tshamile ehansi edesikeni ra yena, a ku damarhatiwe vito ra Buhle. A ku nga tsariwanga vito ra yena hinkwaro, ro saseka, ku n'wayitela ka Buhlelendalo ku hela.</p>	<p>Buhlelendalo a nga tsakangi ku vona vito ra yena ri nga tsariwanga hi ndlela leyi a langutele hi yona.</p>
<p>Hi ku famba ka nkarhi siku rolero, mudyondzisi wa Buhlelendalo u n'wi vitanile leswaku a ta hlamula xivutiso. 'Buhle' mudyondzisi a n'wi vitana.</p> <p>Kambe Buhle a nga hlamulanga, hikuva a nga swi lemukanga leswaku mudyondzisi a vitana yena!</p>	
<p>Masiku hinkwawo exikolweni, Buhlelendalo a navela ku twa mpfumawulo wa vito ra yena ro helela. Buhlelendalo u ehleketile hi ku lulamisa mudyondzisi wa yena, kambe a nga lavi ku vonaka onge a nga na xichavo.</p>	<p>Ndzi nga kumbetela leswaku a navela ku va ekaya, laha un'wana na un'wana a n'wi vitanaka hi vito ra yena ro helela ro saseka.</p>

Xitshuriwa	Ku hlaya ka Vumbirhi (Ku ehleketela ehenhla)
<p>Endzhaku ka mavhiki yo hlayanyana, Buhlebendalo u vuye na xifaniso lexi a xi rhandzaka lexi a nga xi dirowa exikolweni ku ta komba manana wa yena.</p> <p>‘Oho! Hikokwalaho ka yini u cince vito ra wena?’ ku vutisa manana wa yena.</p> <p>‘A ndzi nga ri na xo xi vula. Mudyondzisi u te vito ra mina ri lehe ngopfu. A ndzi nga lavi ku vonaka onge a ndzi na xichavo!’ ku vula Buhlebendalo.</p> <p>‘Loko u lava ku vitaniwa Buhle, swi lulamile. Kambe loko u nga swi lavi, u fanele u byela mudyondzisi wa wena. A hi ku pfumala xichavo! U na mfanelo yo vitaniwa hi vito ra wena hinkwaro, vito ro saseka!’ ku vula manana wa yena. ‘Ndza swi twisisa leswaku u nga va u chava ku byela mudyondzisi wa wena. Ndzi ta ya ndzi ta ku vulavulela na yena.’</p>	<p>Manana wa Buhlebendalo u kumbetele leswaku wa chava ku lulamisa mudyondzisi wa yena.</p>
<p>Siku leri landzelaka, manana wa Buhlebendalo u fambe na yena exikolweni. Va fike ka ha ri na nkarhi. Buhlebendalo u ye a ya tlanga na vanghana va yena lavantshwa loko manana wa yena a ha vulavula na mudyondzisi.</p>	<p>Ndzi nga ehleketelela leswaku Buhlebendalo wa chava ku va kona loko manana a vulavula na mudyondzisi.</p>
<p>Loko nsimbhi yi ba, Buhlebendalo u chuhile. ‘Loko mudyondzisi o ndzi venga?’ a vilela. Kambe loko a nghena etlilasini, mudyondzi u lo n’wayitela.</p> <p>‘Avuxeni, Buhlebendalo,’ a vula.</p>	<p>Ndzi nga ehleketelela leswaku Buhlebendalo a nga vulanga nchumu eka mudyondzisi wa yena, hikuva a vilela a ehleketa leswaku leswi swi ta endla mudyondzisi wa yena a nga n’wi tsakeli.</p>
<p>Loko Buhlebendalo a tshama edesikeni ra yena, vito ra yena leri a ri damarhewile a ri cinciwile. Sweswi a ku tsariwe vito ra yena hinkwaro, vito ro saseka: Buhlebendalo.</p>	
<p>Swivutiso swo landzelerisa</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Hikokwalaho ka yini mudyondzisi wa Buhlebendalo a n’wi vitana Buhle?</p>	<p>Hikuva u te vito ra yena ri lehile.</p>
<p>Xana manana wa Buhlebendalo u kumbetele leswaku u titwa njhani?</p>	<p>U kumbetele leswaku a nga va a chava ku vulavula na mudyondzisi wa yena.</p>
<p>Xivutiso xa hikokwalaho ka yini</p>	<p>Tinhlamulo leti languteriweke</p>
<p>Hikokwalaho ka yini mudyondzisi wa Buhlebendalo a cince vito ra yena emakumu ka xitori leri a ri damarhewile?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hikuva manana wa Buhlebendalo u yile ku ya vulavula na mudyondzisi wa yena. • Hikuva mudyondzisi u lemuke leswaku u tsakela ku vitaniwa Buhlebendalo ku nga ri Buhle. • Hikuva mudyondzisi a tsale vito ro ka ri nga ri rona, kutani a fanele ku ri lulamisa!



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 Tshamisisa tlilasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela ku Hlaya 10.**
- 2 Hlamusela Nghingiriko 1 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.**
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va ttherisele laha va tshamaka kona.**
- 5 Endla Nghingiriko wo cinca Ku hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela Nghingiriko 2 wa hi Ravumune eka tlilasi hinkwayo.**
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.**
- 8 Tatisa Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawwa leyi u yi yimgiseleke, na leswi va swi hlayeke.**
- 9 Tsala ku cinca loku faneleke ku endliwa eka mintlawwa yo hlaya kumbe migingiriko.**

Ravuntlhanu



Migingiriko ya swa nomo

15 wa timinete

NKONGOMELO WA NTIVOMARITO

- 1 Dyondzisa hi ku tirhisa KEBV.
- 2 Endla Nkombiso wa marito na mimpfapfarhuto eka Bodo ya Nkongomelo wa Ntivomarito.
 - chuha
 - pfilungana
 - kwata/hlundzuka

Swisin'wana kumbe risimu	Miencenyeto
Ndzi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi tsakile, ndza n'wayitela	<i>Va komba nomo, va n'wayitela</i>
Ndzi na ntwiwa wa mbilu.	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>
Languta xikandza xa mina x2	<i>Va komba xikandza</i>
Ndzi kwatile, ndzi hlundzikile	<i>Va komba xikandza, va kwatile</i>
Hinkwerhu hi na ntwiwa wa mbilu	<i>Va veka mavoko exifuveni</i>

NKANERISANO HI XITSHURIWA XA KU HLAYA SWIN'WE

- 1 Tsala rimba ra nkanerisano exitsalelweni:
Eka xitori...
Xiphemu lexi nga ndzi tsakisa a ku ri loko...
Loko a ndzi ri Buhlebendalo, ndzi ehleketa leswaku a ndzi ta titwa ndzi ... loko ...
- 2 Hlayela vadyondzi rimba ra nkanerisano.
- 3 Veka vadyondzi eka **mintlaw**a ya vona **leyitsongo**.
- 4 Byela vadyondzi leswaku hinkwavo va fanele ku siyerisana ku hlamula xivutiso xin'wana na xin'wana xa nkanerisano.
- 5 Kombela vadyondzi ku ku yingisela.
- 6 Kombela vadyondzi vo hambanahambana kumbe ntlawa wo karhi ku avelana hi tinhlamulo ta vona.
- 7 Loko tinhlamulo ti hoxekile, va lulamise.
- 8 Khensa vadyondzi eka ku hoxa xandla ka vona.



Ndzemuko wa Mimpfumawulo na Mimpfumawulo:

15 wa timinete

Kuma rito

Tsala tafula exitsalelweni leri katsaka mimpfumawulo hinkwayo leyi dyondziweke eka kotara leyi:

a	m	o
n	i	l
b	u	d
e	c	h

KOMBISA

- 1 Langutisa mimpfumawulo hinkwayo na yo twanansa exitsalelweni.
- 2 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku aka marito lama va nga ma kotaka va ri karhi va tirhisa mimpfumawulo no twanansa.

VADYONDZI VA ENDLA

- 1 Byela vadyondzi ku pfula tibuku ta vona ta switoloveto.
- 2 Lerisa vadyondzi ku sungula ku tsala.
- 3 Nyika vadyondzi timinete ti3 ku kuma na ku aka marito lama va nga ma kotaka.
- 4 Pfumelela vadyondzi ku lulamisa mintirho ya vona vini.
- 5 Kombela vadyondzi ku byelana marito lama va nga ma aka, kutani va ma tsala exitsalelweni.

NONGONOKO WUN'WANA WA MIMPFUMAWULO

Mi/mpfumawulo: _____

Marito: _____



Ku hlaya Swin'we:

15 wa timinete

Endzhaku ka ku Hlaya

MAQHINGA YA NTWISISO: KOMISA/EHLEKETA

PFAMPFARHUTA XITSHURIWA

- 1 Tshamisisa vadyondzi emadesikini ya vona, va ri na tibuku ta vona ta switoloveto kumbe phephe ro ka ri nga tsaleriwanga, tipensele na tikhirayoni.
- 2 Hlamusela leswaku namuntlha vadyondzi va ta **kumbetela** leswi nga humelalaka loko xitori xo ya emahlweni.
- 3 **Kombisa** leswi u swi **kumbeterisaka swona hi** leswi nga humelalaka, ku fana na: Ndzi ehleketa hi leswi a swi ta landzela, Buhlebendalo a ta titwa a tsakile ku ta exikolweni.
- 4 Dirowa xifaniso xa wena exitsalelweni xa Buhlebendalo a tshamile edesikini ra yena, a languteka a tsakile.
- 5 Leswi landzelaka, byela vadyondzi leswaku va ta kumbetela swin'wana leswi a swa ha ta humelela.
- 6 Kombela vadyondzi ku pfala mahlo va tshunxeka. Va hlayele xitshuriwa nakambe kan'we.
- 7 Kombela vadyondzi ku pfula mahlo, kutani va dirowa mavonelo ya vona.
- 8 Xo hetelela, kombela vadyondzi ku **hundzuluka va vulavula**, na ku avelana hi swidirowiwa swa vona na munghana.



Ku hlaya hi Ntlawa loku Leteriwaka

30 wa timinete

MINTLAWA: _____

- 1 **Tshamisisa tllasi hinkwayo na Maphephe yo tirhela Ku Hlaya 10.**
- 2 Hlamusela **Nghingiriko 1** wa hi **Ravuntlhanu** eka tllasi hinkwayo.
- 3 Vitana ntlawa wo sungula ku ta tirha na wena.
- 4 Endzhaku ka 15 wa timinete, va tlherisele laha va tshamaka kona.
- 5 Endla **Nghingiriko wo Cinca ku Hlaya/mahlayelo.**
- 6 Hlamusela **Nghingiriko 2** wa hi **Ravuntlhanu** eka tllasi hinkwayo.
- 7 Vitana ntlawa wa vumbirhi ku ta tirha na wena.
- 8 Tatisa eka Xiletelo xa wena xo Landzelerisa ntirho ku komba mintlawa leyi u yi yingiseleke, na leswi va swi hlayeke.
- 9 Tsala ku cinca loku nga ta endliwa eka mintlawa ya ku hlaya kumbe migingiriko.



Nhluto wo dyondza ririmi wa ku hela ka vhiki

15 wa timinete

- 1 Tshamisisa vadyondzi emetini loko siku ri fika emakumu.
- 2 Endla nhluto wa ririmi wa vhiki na vhiki. U nga ha hlawula ku katsakanya dyondzo ya Ririmi ra le Kaya na Ririmi ro Engetela ro Sungula eka nhluto/ku langutisisa loku.
- 3 Tsundzuka ku pfumelela vadyondzi ku 'hundzuluka va vulavula' na ku kanerisana hi tinhlamulo ta vona na munghana. Kutani, hlawula vadyondzi va nga ri vangani ku avelana na tilasi tinhlamulo ta vona.
- 4 Tirhisa swivutiso leswi landzelaka swo tlhonthlha ku letela xiyenge xa ririmi eka nkanerisano wa wena:
 - a Xana a wu ri wihi nkongomelo wa hina wa ririmi vhiki leri?
 - b Hi swihi switori leswi hi swi hlayeke swin'we?
 - c Xana ku ve wahi marito mantshwa lawa ma nga mi tsakisa vhiki leri?
 - d Xana mi dyondze yini eka switori leswi hi swi hlayeke?
 - e Xana hi tsale hi yini vhiki leri?
 - f Xana ku tsala ka wena ku antswise ku yini vhiki leri?
 - g Xana ku hlaya ka wena ku antwe ku yini vhiki leri?
 - h Xana u ti nyungubyisa ngopfu hi yini vhiki leri?
- 5 Xo hetelela, byela vadyondzi ku ehleketa hi swilo swimbirhi leswi va nga ta ya byela vandyangu hi leswi va swi dyondzeke kumbe leswi va tiantswiseke hi swona exikolweni vhiki leri.

Xiya xiya: Maendlelo lawa yo tilangutisisa/ku tihluta i ya nkoka swinene eka dyondzo. U komberiwa ku kala u nga wu tluli nghingiriko lowu wa vhiki na vhiki.